د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ : www.ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

د تحقیق په رڼا کښې د راغلي لیکونو د ټولو نه غټه خوبي د محقق نیک نیتي ده. د هغه رویه (*Approach*) صحیح او د تحقیق هدف او مقصد یې مثبت دے. وکیل شاه په تحقیق کښې د تیمګرتیا او د ناپوره خبرې قائل نه دے. خپله نظریه او نکته به په اعتماد وړاندې کوي خو د خپلې زیر تحقیق نکتې، نظرتې، او مسئلې په سلسله کښې د ترلاسه شوي معلوماتو د وړاندې کولو نه پس کم او زیات د خپل هر تحقیقي لیک په ختمېدو په دغې موضوع د مزید لټون، ذمه واري د لوستونکو په غاړه کوي. د دې هر څه په رڼا کښې زه به په ډاډ وئیلے شم چې میاں وکیل شاه فقیرخېل د روان وخت د خپلو همځولو په ډله کښې د تحقیق د شعبې یو مثبت فکره محقق او د هغه کتاب د تحقیق په رڼا کښې د خپل نوعیت یو معلوماتي کتاب دے

پروفیسر ډاکټر محمد همایون هما

هسکه مېنه، شېخ ملتون، مردان

چاپخی: دانش کتابتون، قصه خوانی بازار، پیښور تلیفون ۲۵۶۴۵۱۳

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

د تحقیق په رڼا کښې

میاں وکیل شاه فقیرخېل

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

ټول حقونه د ليکونکي دي

دکتاب نوم ــــــــــــــ د تحقيق په رڼاکښې

ليکونکې ــــــــــــــ مياں وکيل شاه فقيرخېل

دچاپ کال ــــــــــــــ ۲۰۰۲ء

کتابت ــــــــــــــ محمد رسول "پښتو اکېډمي"

دچاپ ځائے ــــــــــــــ

بيه .... (٦٠) روپۍ

ناشر ــــــــــــــ سيد طاهر شاه ، محمد آصف
سلامت شاه

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرليکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

ترون

د خپل مور پلار په نوم
په ګور ئې نور شه
دچا په دُعا کانو چې زۀ دَ
دنيا په ښتون يم

میان وکیل شاه فقیرخېل

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

شمېره	لیکے	مخ
۱-	د تحقیق په ډګر کښې - یو عمومي تأثر او نورې خبرې ډاکټر محمد همایون هما	۶
۲-	د کریم داد الف نامه او د هغې شرح	۲۳
۳-	د سعید خټک یو شعر	۳۶
۴-	صدیق څوک دے	۴۶
۵-	ابراهیم څوک دے	۶۵
۶-	نوم ورکے شاعر محمد سعید او د هغهٔ قلمي آثار	۸۰
۷-	پښتو کښې رو جبے منظوم طبّي لغت	۹۶
۸-	خوشحال خان خټک او حکمت	۱۱۲
۹-	فقیر جمیل بېګ (جمال خانؒ) د شاعر په حیث	۱۲۸
۱۰	په تحقیق کښې د ماخذ اهمیّت	۱۴۷
۱۱-	پښتو نثري ادب	۱۶۰

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

بسم الله الرحمن الرحيم

د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ : www.ketabton.com

دَ تحقیق په رڼا کښې

یو عمومي تاُش او نورې خبرې

زه د خپلې ذاتي تجربې په رڼا کښې وایم او دادې فن ماهرانو هم دا خبره ښه په وثوق سره کړې ده چې تحقیق داد بیو کړکېچنه شعبه او یوه ډېره ګرانه لاره ده په دې کړکېچنه لار د تګ دپاره ډېره لویه سینه او زړه چاودون غواړي کله ناکله یو محقق په مودو مودو دیوې نکتې په لټون وي او څه وخت چې دیو اوږد منزل نه پس خپل ځان هدف ته نږدې او ګڼي نو یو ناساپه د هغه د مفروضې په ضد دیوې نوې نکتې په انکشاف د هغه ټول خوارې او ستړیاوې په اوبو لاهو شي او هغه چې د کوم ځای نه ورومبے کام اخستے وي په بېرته هم په هغه ځای ولاړ ښکاري نو ځکه خو د تحقیق دې ګران کار ته هم هغه بنیادم زړه ښه شي چې هرې ناشونې ته دوړاندې نه په ذهني توګه تیار وي دَ تحقیق دلارې خنډونو ته زړه نه بایلي، دَ حوصلې خاوند وي او د تحقیق په لاره هر تیاره ګټ ته ښه په دونې تندې وړاندې کېږي. ما په خپل کتاب د تحقیق فن کښې دا حقیقت په ګوته کړے دے چې د تحقیق د کار د کوانو والې سړ

دا بېخي يو تکنيکي عمل هم دی د تحقيق کار هله کټور ثابتېدی
شي چې دا عمل د دې د پاره د جوړولو په رڼا کښې سرته
ورسول شي ځکه چې د تحقيق اوانه په کوټلي دليلونو ،
قلمي مسودو ، دستاوېزاتو او په زړو چاپي موادو ولاړه
وي د يو محقق د څېړنې مطالعې په رڼا کښې د زړو نظريو
رد مقصد وي هغه نوې نظريې وړاندې کول غواړي او
د دې لارې د نوو لارو د پاره د غور و فکر نوې نوې نښکې
رامنځ ته کوي په څه موضوع يو تحقيقي کار چرې هم قطعي
او حتمي نه شي گڼلی کېدی د تحقيق سره هميشه نوې مسئلې
راپيدا کېږي او د زړو مسئلو حل را اوځي د حال تحقيقي کار د ماضي
په حواله د مستقبل د محققينو د پاره د يو ښه لارښود کار ورکوي
ډېره هم تکنيکي کار که چرې د تحقيقي رسمياتو د پوره کوولو
نه بغېر وکړی شي نو دا رنګ نورو محققينو ته د دغې تحقيق
د استناد د پاره اساسي ماخذونو ته په رسېدو کښې گرانې
پېښېږي او يا ورته بېخي او نه رسي او په نتيجه کښې د غه
تحقيقي کاوش يو بې اعتباره دستاوېز وګرځي -

زموږ د پښتو په ادب کښې د تحقيق د لارې سواره
ډېر لږ کسان دي او که چا په دې صنف کښې څه کار کړی دی
نو د هغې ډېره لږه برخه د تحقيق د اصولو سره سمون خوري
زموږ تحقيق کارانو د سرکاري ادارو د پشتۍ او د لاس امداد
نه بغېر په يو اځي سر او ښه په نېک نيتۍ د مقدار

(c) ketabton.com: The Digital Library
www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرليکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

په لحاظ ډېر درانه کارونه کړي دي. ښې شمېره ورک قلمي نسخې
يې مدون کړي او د پښتو د ادبي تاريخ کې تيارۀ کتونه يې رڼا
کړي دي. خو کم او زيات دغه ټول تحقيقي کاوشونه د تحقيق
د پاره د ټاکلي شوي اصولو او د دسيماتو په کتنه ډېره په
ګرانه پوره ختلي نه شي ځکه د عالمي سطحې د تحقيق معيار سره
سمون نۀ خوري او په دغې لحاظ زمونږ د پاره ډېرې کړه تړل
لوکوټي ګرانه پرېوزي -

زمونږ په تحقيقي ادب کې د داسې غير معياري تحقيق کې
شالونه بيا مونده شي - زۀ دلته د دغې شالونو د يو په يو
ذکر په ځاې د دغې مقاله د مجموعي تأثر وړاندې کوم چې
په دغې تحقيقي کاوشونو کې ځينې خود وړاندې نه د يوې
ټاکلي شوې مفروضې په بنياد په صرف طريقه بنۀ په منلو به
بندې ده. د پخوانيو نظريو رد مقصد وي په تحقيق کې دا روښانه
د دغې کار د بنيادي اصولو په ضد ګڼلې کېږي ځکه چې تحقيق
د پېشونو تېرې نۀ مني - د تحقيق په لاره د زړو نظريو رد
څۀ شی ممنوعه نۀ ده، خو ددې رد د پاره نېک نيتي بنيادي
غوښتنه ده - دغه ترديدي نکتې کۀ چېرې د تحقيقي سفر
په دوران کې په عمومي ډول مخې ته راشي او د تحقيق د
يو زوړ عمارت د پاره د نوې ردې بنياد کړي نو د څۀ مصلحت
کوشش له مخه د هغې نه ډېره د بنيادي اصولونه خلاف خبره ده -
په تحقيق کې دستاويزي ثبوت د اهميت وړ وي او عقلي

د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ : www.ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

دلائل ثانوي درجه لري - که چېرې د انصاف په نظر ووکتې شي او زمونږ د دغو تحقیقي کاروښونه د تحقیق د دغې بنیادي اصولو په رڼا کښې او سنجول شي نو په دغې پیمانه به زمونږ د تحقیقي ادب یوه لویه برخه غیر معیاري ثابته شي-

زمونږ د پښتو د تحقیقي ادب یوه لویه برخه په روایتونو ولاړه ده - په تحقیق کښې د روایتونو اهمیت په خپل ځای ځکه چې په اسلامي طرز تحقیق کښې د روایت د منلو د پاره ډیر اصول منضبط کړي شوي دي هغه دومره کلک او ټینګ دي چې په هغې د عمل نه پس د تحقیق په نتیجو د شک و شبې هیڅ ګنجائش نه پاتې کیږي د حدیثونو په سنجولو او منلو کښې د علم حدیث ماهرانو د روایت هم دغه پاخه اصول د نظر لاندې ساتلي دي، او د ثقه او مستند احادیثو یوه لویه برخه یې راغونډه کړې ده چې د اسلامي فقې د پاره د بنیاد کار ورکوي نو که چېرې په ادبي تحقیق کښې د روایت د سنجولو هم دغه بنیاد اوګرځولی شي نو د تحقیق پرې معیاري کیږي هم او مستند کېدے هم شي خو زمونږ په تحقیقي ادب کښې یکاره او سپینه روایتونه نه سند لري او نه تسلسل او د دغې روایتونو زمونږ د تحقیقي ادب یوه لویه برخه غیر معیاري کړې ده - د ډېرو دیوانونو ترتیب و تدوین او بیا په هغې لیکلي شوې مقدمې د دغې رنګ مثالونه دي چې د تحقیق د اصولو په معیار د دغې اثار سنجول د وخت یو اهم ضرورت دے-

د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ : www.ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

د پښتو د تحقیقي ادب دغې نیمګړې او ناپوره کارونو د سرته رسولو، د موږ تحقیقي کارونه، د تحقیق د عالمي اصولو په معیار د سنجولو او نوي تحقیق د معیاري کولو د پاره په انقلابي بنیادونو کار ډېر ضروري دے او دغې اهم کار د پاره، دداسې زلمو ضرورت دے چې هغوي په پوره پوهنې جذبه تحقیق د خپل ژوند مشن اوګرځوي او د پښتو د فخر وړ قامي تاریخ، د پښتو شته من کلاسیکي ادب او د دغې ادب ارزښتناک آثار، دنیا ته په داسې دول وړاندې کړي چې د تحقیق د منلي شوي اصولو په کسوټه پوره کېدو په بنیاد هر ځاے او هر چاته قبول وي او د هغې په نتیجو خپل پردو هېچا ته د شک و شبهې ګنجائش نه پیدا کېږي -

زما په خیال میاں وکیل شاه فقیرخېل هم د غه رنګ زلمو څخه یو کېدے شي - ځکه چې ما په ابتدا کښې ویلي دي چې تحقیق د پاره، د زړه زور" بنیادي شرط دے نو وکیل شاه لخپله زلمے دے د هغه د تحقیقي کاوشونو اندازه لګي چې د زړه زور ئې هم ښه زیات دے او هغه د غه توانائي د تحقیق غوندې زړه سترې کار ته په کومه لېونۍ جذبه وقف کړې ده هغه به په دغه مېدان کښې د هغه د ناموری سبب اوګرځي او دې سره سره به ئې تحقیقي کاوشونه د پښتو د معیاري تحقیقي ادب هم شته من کړي د هغه یو غټه خوبي دا هم ده چې د خپل کول د نورو ډیکو نکو پشان ئې په یو وخت د ادب په

د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ : www.ketabton.com

شپاړسو پیړیو پورې نه دي ایښي او په یوه خله د تحقیق،
تنقید، شاعري، افسانې او ډرامې په تورو کښې یې کې نه
وې سبکه د خپل طبعي رجحان له مخه صرف د تحقیق میدان
خوښ کړے دے او د خپل ادبي ژوند د ابتداء نه هم په دغې
صنف کښې یې خپلې هلې ځلې جاري ساتلي دي د خپل دغې ذهني
استقامت په داده یې په کال ۱۹۹۷ کښې د میاں حمد الله فقیرخېل
دیوان چې د ژوند زمانه یې ۱۲۱۰ هـ نه ۱۲۹۰ هـ تر منتخبه انداز
کړې ده مدون کړو او د تحقیق په اصولو یې د خپلې یوې
درنې معلوماتي مقدمې سره چاپ کړو د میاں وکیل شاه د مقدمه
که یو پله د میاں حمد الله د ژوند او کار په حقله بنیادي معلومات
فراهم کوي نو ورسره د هغه د وختونو په هغې پښتو هم رڼا
غورزه وي چې د پښتونو د پاره ډېر زیات تاریخي ارزښت
لري -

په روانو وختونو کښې د علم و فن حدونه، د انساني فکر
امکاني پورجلونو ته رسېدلي دي او بیا په هغې کښې د هر علم
او فن ډېره کښې شعبې او د هغې دومره ډېر شمېره برخې جوړې
شوې دي چې په مجموعي توګه په یو علم او فن دره پوره کار
ممکن شوے نه دے. د علم و فن د دغې خودو ورو د اړو له مخه،
تخصیص د نن صبا د وختونو یو بنیادي ضرورت دے یو هغه خلق
یو روڼغ علم، یا په مجموعي توګه ټول فن ته ځان لاندې وتو په ځای
د کار د پاره د هغې یوه برخه خوښه کړي او په هغې کښې ټول عمر

چېنې هلې ځلې جارې ساتي. میاں وکیل شاه فقیرخېل د وخت په دې ضرورت ډېر ښه پوهېده ځکه نو هغه د تحقیق وتدقیق په عمومي شعبه کښې د ځان دپاره د ختکو په قامولۍ کښې د خېل جدّ امجد میاں جمیل بېګ (۱۰۲۳ھ - ۱۱۱۶ھ) او د هغه کورنۍ چې په فقیرخېل میاں ګانو یادېږي د تاریخي او ادبي کارنامو په حقله د پلټنې او برسېرنې خصوصي، ذیلي څانګه (SUB — BRANCH) خوښه کړې ده. د میاں حمدالله فقیرخېل د دیوان، تدوین او په هغې مقدمه، د وکیل شاه د دغې رنګ د تحقیقي کاوش ړومبۍ نمونه ده او اوس دا د دې د تحقیق په رڼا کښې د هغه پوهاند سې څخه ده چې د هغې په اسویکو نو کښې شپږ مضمونونه د سعید ختک پو شعر، صدیق خوګ دے، ابراهیم خوګ دے، فقیر جمیل بېګ د شاعر په حېث، خوشحال خان ختک او حکمت او په پښتو کښې پوهې منظوم طبي لغت هم د هغه د خوښې د تحقیق د دغه ذیلي څانګې سره تعلق لري. میاں وکیل شاه په دې حقله زه ډېر خوش بخته ګڼم چې هغه د تحقیق د طبعي رجحان سره د پښتو دېوې درنې علمي کورنۍ سره تړون لري او بیا هغه خېل صلاحیتونه د یو نسلي تفاخر د احساس لاندې او د قام ولۍ په یوه لیونۍ جذبه د خېل قام د پیا ورو شرانو د تعارف او د هغوي د علمي او ادبي کارنامو لټون ته وقف کړي دي.

ښکاره دا ده چې د وکیل شاه د نظر لاندې تحقیقي څخه ډېره دایا فدې د نوستونکو ځې ته راغلې وے، ځکه چې هغه د دې کتابت

شوې مسوده زما د تاثراتو د پاره پوره يو کال آګاهو راکړې وه خو زه په دې دوران کښې د خپلې يوې اوږدې ادبي تحقيقي منصوبې په تکميل کښې بوخت وم او په منځ منځ کښې د ليک لوست څخه نور هنګامي کارونه هم راپېښېدل اکېدهٔ نو ځکه د دې کتاب اشاعت په دې زما د تاثراتو زما د خواهش په ضد د هسيارتيا په وجه ځنډېل شو، دا د وکيل شاه حوصله او په خپله دې د ورنه تحقيقي څخه زما د ليک اخستو څخه اراده بلکه فيصله وه چې هغه د خپل ناقلاره خوځ روح حساس طبيعت باوجود ـ تر ډېره اوږدې مودې پورې سا رابښکله او په يو برخوردارانه احترام ئې په زغم زما ليک ته انتظار اوکړو ـ سره د ډېره هسيارتيا زهٔ نهٔ شم وېلې چې زما دا تار تارين تاثرات به د هغه د دې ډېره زور او په خوارۍ ليکلي علمي او تحقيقي کاوش د پېش لفظ کښې او د هغه د ډېره اوږد انتظار څخه حق ادا کړي او که نه خو دا په يقين سره وېلې شم چې زما دا نيمګړې شان ليک به د تحقيق په ډګر د هغهٔ د خوارۍ او د شوا خوږن نه ډک زړهٔ سترې مزل يو بې پلوه منښته ضرور او منلې شي ـ

د تحقيق په رڼا کښې ـــ کومه کتابت شوې مسوده ما ته راکړې شوې ده په دې کښې تردې وخته لس تحقيقي ليکونه شامل دي په تحقيق کښې د ماخذ اهميت د کريم داد الف نامه او د هغې شرح او د پښتو نثري ادب په سرخطونو د درې عمومي موضوعاتو ليکونونه پرته لکه چې وړاندې ذکر اوشو شپږ مضمونونه

(c) ketabton.com: The Digital Library

د فقیرخېل میاں کانو د علمي کورنۍ د ځینې شاعرانو د ژوند د پېلټنې او د ادبي کارونو د توضیح او تشریح د هغې سلسلې کړۍ دي چې د وکیل شاه د خپل تېر د مشرانو په حقله د تحقیقي کار شونو مرکزي او بنیادي نکته وي -

د تحقیق په دنیاکښې د ښکونو په بنیاد مونږ د وکیل شاه په حقله ښهٔ په ډاډ ویلی شو چې هغه د خپل کول په تحقیق کارانو کښې یو داسې خواري کښ محقق دے چې د خپلې هرې تحقیقي هڅې د پاره، د بنیادي معلوماتو راغونډولو نه پس هغې ته په ډېر ښو ځون یو منطقي ترتیب ورکړي او بیا د دغې معلوماتو په ډاډ خپله تحقیقي مفروضه ښهٔ په پخو دلیلونو او د دستاویزي حوالو په ذریعه یو داسې مثبت نتیجې ته اورسوي چې د هغې په ملو کښې تر هغې هیڅ څهٔ باک نهٔ ښکاري تر څو چې د بل یو محقق له اړخه د هغه نه په زیاتو پخو دلیلونو او په مستند دستاویزي حوالو د هغې رد ممکن شوے نهٔ وي -

د تحقیق په دنیاکښې د راغونډ کړي شوي کم او زیات تول ښکوله وخت په وخت د پښتو په مجلو کښې چاپ شوي دي او په دې کښې د وړاندې شوې د تحقیقي نتیجو په ضد تر اوسه هیڅ څه یک نهٔ دے راغلے نو ځکه د وکیل شاه د غه څېړنې تر دې وختونو قطعي ثابتې شوي دي - او زما په خیال نوم وړکي شاعر محمد سعید او د هغه قلمي آثار، د سعید خټک په نوم شعر - صدیق خټک دے ابراهیم خټک دے او په پښتو کښې یو مېنه

د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ : www.ketabton.com

منظوم طبي لغت د وکیل شاه داسې تحقیقي کاوشونه دي چې د مفروضو د اثبات او د ناویاته انکشافاتو په وجه د تحقیق په ډګر یو تاریخي ارزښت لري -

انکشاف، د نوو تحقیقي مفروضو پېشکش، د هغې بیا په منطقي ډول اثبات او د پخوانو تحقیق شوې نکتو په حقله د نوي ترلاسه شوي معلوماتو په رڼا کښې مدلل بحث او مثبت نتیجه زما په خیال د تحقیقي کار بنیادي هدفونه دي - د وکیل شاه دا کوشش وي چې هغه د خپل تحقیق د پاره نوې نوې مسئلې ولټوي - د تحقیق په بنیاد د پخوانۍ ادب تیارګټونه روښانه کړي او د کلاسیکي دور د نوم ورکو شاعرانو په حقله د شوي تحقیقي کار په باب له نوې نکتې را منځ ته کړي -

د نظر لاندې کتاب کښې هغه په ړنده شخوند نه دی وهلی بلکه بنده په شعوري ډول ئې دا کوشش کړے دے چې د تحقیق په ډګر د ادبي انکشافاتو نوې پښتکي بل کړي په دې لړ کښې هغه د څو نوزړو شاعرانو په حقله شوي تحقیق ته به خپل کوشش ترلاسه کړي د نوي معلوماتو په رڼا کښې کتلي دي -

د کریم داد الف نامه او د هغې شرح - د سرخط لاندې یک په دې انکشاف او ابه دے چې د کریم داد ابن اخون درویزه دے او اصلته لحق نومې الف نامې شارح حافظ عثمان نومیږي د چا په حقله ډېر نوي تحقیق کاران د څۀ مصدقه معلوماتو په وړاندې کولو کښې پاتې

(c) ketabton.com: The Digital Library

راغلي دي - زمونږ زلمي محقق د ذکرشوي الفنايي د يوې خطي نسخې په بنياد ستاپټلې شارح په وروښې ځل د مجهوليت د تيرونه په راښهر کوولو د اخون درويزه د اولاد ځنې ثابت کړې دے -

"د سعيد خټک يو شعر" د سرخط لاندې په خپل يوه ليکنه کې وکيل شاه د پښتو د ستر و تحقيق کار انو همېش خليل او صديق الله رښتين د هغه د يو شعر نه اخذ کړي دا نتيجه چې په دې کښې د خوشحال بابا نه علاوه د هغه د زامنو ذکر دے نېغ په نېغه په ردوولو د قرائنونه دا ثابته کړې ده چې سعيد خټک د دې شعر

خان که اطلس دا شعارو او دلي دي
دد پو درپو ورو نې تهوکي هم يشکلي دي

په دويمه مصرعه کښې د خوشحال د وروڼو ذکر دے -

د وکيل شاه په خيال د خان نه مراد نکه چې ښکاره ده خوشحال خان خټک دے چې د خپلې کورنۍ تولو شاعرانو په خپل کلام کښې په خان ياد کړے دے خو په دويمه مصرعه کښې د هغه زامنو ته اشاره نۀ ده بلکه دا د هغه درې وروڼه ميان جميل بېګ ، شمشېر خان او مير باز خان ياد کړي شوي دي - د ميان جميل بېګ نه پرته تر اوسه د خوشحال خان خټک د دوه نورو وروڼو د ادبي حېثيت په حقله څۀ دستاويزي ثبوت منځ ته نۀ دے راغلے خو زمونږ د زلمي محقق قياس د هغه د دليلونو په رڼا کښې د يقين بريد ته ورنږدې شوے دے او دا رنګ هغه په

د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ : www.ketabton.com

دې ليک کښې د تحقيق د مروّجه اصولو له مخه د زړې نظريې په رد يوه نوې نکته راوړاندې کړې ده او هغه دا نوې نکته خصوصاً د خوشحال خان خټک د ورور شمشېر خان او مير باز خان د شاعرانه حيثيت په حقله د هغه يقيني لهجه د تحقيق کارانو د پاره د غور و فکر نوې لارې پرانيزي -

صديق خټک دے، او ابراهيم خټک دے - د دوی نوعيت دوه جُدا جُدا تحقيقي ليکونه دي زلمي محقق د دغې دواړو خوانو نوم ورکو شاعرانو د پېژندګلو د پاره د تحقيق يو شان تکنيک چل کړے دے - د صديق او د ابراهيم په نومونو د دغې دواړو شاعرانو د ژوند حالات او زمانه، د وختونو په تېرو کښې ورک پاتې شوي دي نو ځکه د پښتو تحقيق کارانو د هغوی په حقله څېړونکو کښې د يو بل نه متضاد راے وړاندې کړې ده او په دوی کښې يو هم د څه کوتلې تحقيق په رڼا کښې د دغې شاعرانو د ځاے ځائېنې او د قام قبيلې په حقله په يقين سره څه نه دي وئيلي وکيل شاه ورور هم محقق دے چې ډېر په شوانخون او د خپل قام د دغې دواړو شاعرانو د موندنې د لټون په يوه جذباتي څخه د هغوی د کلام د داخلي شهادتونو په ډاډ که هغه ورته هر څو د خپلې علمي خاکسارۍ په وجه حتمي او قطعي نښه وانۀ يوه کوتلې راے قائمه کړې ده او د ښه پخو دليلونو په بنياد ئې دا ثابته کړې ده چې صديق او ابراهيم د هغه د جد امجد ميان جميل بيګ زامن دي

(c) ketabton.com: The Digital Library
www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرليکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

د پښتو ړومبے منظوم طبتي لُغت د سرخط لاندې يک کښې دا انکشاف شوے دے چې د هغه په لاس را غلي د مفردات افغاني د نامې نسخه د پښتو په ادبي تاريخ کښې ورومبے منظوم طبتي لُغت دے او دا لُغت مياں تجمّل شاه فقيرخېل تصنيف کړے دے ځوک چې د پښتو د يو صاحب ديوان شاعر مياں حمدالله فقيرخېل زوځو دے -

نوم ورکے شاعر محمد سعيد او د هغه قلمي آثار، دابک خېل مياں کانو د يو گمنامه شاعر محمد سعيد (۱۲۶۳ھ تا ۱۳۱۱ھ) چې د مردان د کاټلنگ په علاقه کښې د اودېگرام نومې کلي او سيد و نکے و، د ژوند او کار په حقله يو ډېر معلوماتي مضمون دے، په څېل دې يک کښې مياں وکيل شاه، دا انکشاف کړے دے چې مياں محمد سعيد ابک خېل د خوشحال خان خټک نه پس د پښتو دويم شاعر دے چې منظومه سفرنامه يې تصنيف کړې ده دا مضمون، د نوم ورکو شاعرانو د تحقيق د جذبې او په هغوئ د کار يوه ارزښتناله نمونه ده.

د تحقيق په رڼا کښې دا غلي چې د کوموټيکو نو ذکر او شو په د ټې هر يو کښې د څه نوې خبرې کوشش شوے دے او څه داسې نظريه مسئله او نکته راوړاندې کړې شوې ده چې په هغې دَ مزيد تحقيق امکانات شته دے - په کتاب کښې ځنې داسې ټيکونه هم شته د ذکرشوي مضمونونو د عمومي مزاج، او رنګ نه قدرې بدل ښکاري - په داسې نمونه ټيکونو کښې دَ پښتو نثري ادب دَ موضوع په اعتبار يو معلوماتي يک دے

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

څو اندازې تدریسي دي . د موضوع د غوښتنې له مخه د معلوماتو په پېشکش کښې قدرې تفصیل او د خوشحال خان خټک نه پس د جدید دور د نثر په ذکر به دا لیک نور هم دقیق شوی وُ.

په تحقیق کښې د ماخذ اهمیت د ناپې مضمون کښې د تحقیق د فن د یو بنیادي توکي په حقله په دغې موضوع لیکلي شوي کتابونه د پرې معلوماتي خبرې راټولې کړې شوي دي د دې یک نه اندازه لګي چې وکیل شاه د تحقیق د فني غوښتنو څنې پخپله هم ښه خبر دی او غواړي چې د تحقیق د لارې نوي لاروي په دغې لارو د تګ نه وړاندې د دغې فن په ضرورتونو ځانې پوهه کړي.

خوشحال خان خټک او حکمت او فقیر جمیل بېګ دشاعر په حیثیت د تحقیق د رنګ سره د موضوعاتي اندازیکونه دي او په دې کښې د موضوع په مناسبت زموږ د پښتو د ادبي نړۍ د دغې دواړو سترو ستورو د کار په خصوصي اړخونو ډېر اهم او بنیادي معلومات وړاندې شوي دي، د میان جمیل بېګ په حقله لیکلې شوې مضمون کښې زموږ د دغې بې غوښه پیاتې شوي شخصیت په ادبي اړخ د وړاندې کار د پاره ډېر اهم مواد بیا موندې شي.

اوس یو څو خبرې د دې تحقیقي لیکونو د ژبې په حقله او بیا به د هغې په رڼا کښې د وکیل شاه د بیان د اسلوب د قدر دو لو کوشش کوؤم د تحقیقي لیکونو د پاره د بیان اسانه، د شاعرانه

د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ : www.ketabton.com

اړه پېښې نه عارې صفا ژبه او د معلوماتو د پېشکش براه راست طریقه ضروري وي. د تحقیق ژبه رنګین بیاني نه زغمي او نه د شاعرانه صنعتونو پیاته داره وي ځکه چې داسې د ژبې نو معنویت او صنعتګرې د تحقیق مقصد ته په رسېدو کښې ګران والې پیدا کوي او اهداف یې ګډوډ یا پس منظر ته لاړ شي نو ځکه د تحقیقي نوعیت هغه یکونه زیات اثري وي چې په کښې په ژبه د لوستونکو د مرعوب کولو په ځای تحقیق ته پام ملرنه شوې وي په تحقیق کښې د ښې تیقن بنیادي اهمیت ضرورلري ځکه چې د محقق تذبذب د هغه په ټول کار د بې یقیني تاثر ورکوي. البته په تحقیق کښې د هم چو ما دیګرې نیست په شان فرعون رنګه دعوې او یوه تحکمانه رویه هم د تحقیق په نتائجو منفي اثر پرېباسي. تحقیق کښې هر څو یو زړه ستړې او پېچیده عمل دے نو د تحقیق موادو د پېشکش دپاره مناسب یک ډول (PROSE STYLE) ځان ته یوه ګرانه مسئله ده او د دغې ټول دپاره لاندې کوړلو دپاره یوه اوږده تجربه ډېره ضروري ده -

میاں وکیل شاه فقیر ټول زدلے دے، د تحقیق کړکېچنه لاره هغه ځان ته پخپله خوښه کړې ده په دغې صنف کښې د نوي نوي موضوعاتو په لټون ټول تحقیق ته د خلقو د پام راګرځولو شوق او جذبه لري. او د دې دپاره چې هغه کوم یک ډول ټول کړے دے هغه ساده او روان دے او د وخت د تېرېدو سره

به نور هم صفا او ساده شي. زموږ دې محقق د یک بنیادي تکنیک د تمهید طوالت دے چې په کښې هغه دیوې خبرې په تکرار او دیو ټکي د متن اد فاتو په پړله پسې را او ستو د اکوشش کوي چې د خپل تحقیق بنیادي نکته د لوستونکو زړه او ذهن ته پرېباسي، کله ناکله د هغهٔ د یک په تکراري اسلوب د ټکو په معنویت کښې فرق پیدا شي خو د تحقیقي نکتې د اهمیت په وجه مفهوم ئې بیا هم ذهن واخلي. د تحقیق په دنیا کښې د دا غسې یکونو د ټولونه غټه خوبي د محقق نیک نیتي ده. د هغه رویه (approach) صحیح او د تحقیق هدف او مقصد ئې مثبت دے. وکیل شاه په تحقیق کښې د نیمګړتیا او د ناپوره خبرې قائل نهٔ دے، خپله نظریه او نکته بنهٔ په اعتماد وړاندې کوي خو د خپلې زیر تحقیق نکتې، نظر ئې، او مسئلې په سلسله کښې د تر لاسه شوي معلوماتو د وړاندې کولو نه پس کم او زیات د خپل هر تحقیقي یک په ختمېدو په دغې موضوع د مزید لټون، ذمه واري د لوستونکو په غاړه کوي. ددې هر څه په دنیا کښې زهٔ بنهٔ په داد و ویلے شم چې میاں وکیل شاه فقیرخېل د دوران وخت د خپلو همځولو په ډله کښې د تحقیق د شعبې یو مثبت فکره محقق او د هغه کتاب د تحقیق په دنیا کښې د خپل نوعیت یو معلوماتي کتاب دے.

پروفیسر ډاکټر محمد همایون هما
هسکه مېنه شېخ ملتون. مردان

(c) ketabton.com: The Digital Library
www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

د کریم داد الف نامه اود هغې شرح

پښتو ادب کښې په مختلفو دورونو کښې لوئے لوئے عالمان شاعران محققين مؤرخين تېر شوي او په دغه مختلفو دورو نو کښې ئې ځان له ستر مقامونه موندلي په دغه دورونو کښې دويم دور دے چې په يو لسمه او دو لسمه صدی هجري باندې محيط دے په دغه دويم دور کښې مونږ د دوو ډلو سره مخامخ يو چې يوه ډله د ستر صوفي او پير بايزيد روښان ده چې په روښاني ډله ياديږي او بله ډله د اخوند درويزه او د هغه د پير سيد علي ترمذي ډله ده چې د روښاني ډلې په مخالفت کښې په وجود کښې راغله او دا په هغه وخت کښې جوړه شوه چې هر کله ستر صوفي بايزيد روښان د تصوف طريقت وحدت الوجود علمبردار جوړ شو او د روښاني تحريک بنياد ئې کېښو او بيا ئې د خپل نصب العين سرګندولو د پاره په پښتو ژبه کښې خير البيان نومې کتاب وليکلو چې په هغې سره د پښتنو په سيمه په ديني او مذهبي حلقو کښې هلې ځلې او بې آرامي پيدا شوه او پير روښان پير تاريک نوم سره ياد کړے شو او ددې کتاب په رد کښې د دويمې ډلې ستر عالم اخوند درويزه بابا د مخزن په نوم په پښتو کښې کتاب وليکلو او د دغه دواړو کتابونو په پښتو ادب کښې لوړ مقام و موندلو او په دغه دور کښې د پښتو نثري او منظوم ادب په

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

ذریعه موږ د دین د مختلفو اړخونو او اصطلاحاتو نه متعارف شو او د شریعت - طریقت - معرفت - قربت - وصلت - وحدت - سکونت لاره ښودنه يې راته په خپله پښتو ژبه کښې اوکړه او پښتو ادب په دیني او عرفاني لحاظ په دغه دور کښې وده اوکړه په دغه دور کښې د اخوند درویزه زوی اخوند کریمداد هم لوی علمیت او حیثیت لرلو په ۹۶۵ هـ کښې زیږیدلے وو د خپل پلار تصنیفات او تالیفات يې هم راجمع کړي او ورسره د خپلو کښو تصنیفاتو او تالیفاتو ځاوند هم وو په ۱۰۷۲ هـ کښې شهید کړے شو او په کالجو سوات کښې يې مزار دے چې په شهید بابا شهرت لري هسې خو دده ډیر تصنیفات دي چې په هغې کښې د دوي دیوان هم شامل دے خو په پښتو ادب کښې يې ,, الف نامه ،، زیات شهرت موندلے اخوند درویزه بابا هم الف نامه لیکلې د غه شان د دوي په کورنۍ کښې مصطفیٰ محمد او عبدالحلیم هم الف نامې لیکلې خو ددې نه مخکښې د الفنامو روښاني شاعرانو بنیاد ایښودے دے چې په هغې کښې د ارزاني - مرزا انصاري - علي محمد مخلص - دولت لواڼي غوندې لوی لوی شاعران شامل دي -

اخوند کریمداد چې کومه الف نامه لیکلې دا يې د مخزن سره یو ځائے کړې ده - د الف نامې په باره کښې د افغانستان سر محقق ګران او محترم زلمي هیواد مل صیب په خپل کتاب ” په هند کښې د پښتو ژبې او ادبیاتو د ایجاد او ودې پړاوونه ،، په صفحه ۱۸۴ باندې لیکي -

په الف نامه کښې شاعر له خپل مشرب سره سم د الف با

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

هر تورې په يو بيت يا بېتونو کښې تشريح کوي د حروفو
دغه ډول اسرارو ته توجه لرل په ځينو مذهبي او عرفاني
لاروکښې يو اصل ګڼل کېږي ۔

د مثال په توګه مونږ د ملته دکو پيمداد د الفنامه د بيلو بيلو حروفو
ديو يو شعر نمونه ورکوو ۔ لکه

الف :- اے طالبه الف يو ګوره له فيمه
د دې دوارو معنئ هيمه
ب وجود ظاهر په بې شه
عين هغه عکس هوئ شه
ت توحيد د ې ته ګوره
چې جلوه کا نور د لوره
ث ثبوت د ے د ذات د ے
کل دا غير ثبوت د لات د ے

دغه شان په دې حساب سره د هر حرف لاندې يو تفصيلي کلام
ليکلے شوے دے دکو يمداد د الف نامې شرح ليکلې شوې ده چې
د دې کسانو ليکلې يوه شرح د حاجي عبد الله قصوري "کلمات
الوفيات" ده دويمه د حاجي بهادر کوهاټي (رح) مفتاح الدقائق ده
او دريمه شرح د عثمان ده د دې دريمې شرح په باره کښې د
افغانستان سر محقق ګران زلمي هيواد مل صيب د خپل کتاب " دهند
د کتابخانو پښتو خطي نسخې " په صفحه ۲۸۹ باندې د شرح مخزن
سر خط لاندې څه ليکي ۔

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

دوغې شرح په پیل کښې دکریمداد ۱۰۷۳ ه ق مې د
الف نامه شرح راغلې او تر الف نامه وروستو ئې د مخزن
ځنې نورې کښې شروع کړې دې د شرح په دې نسخه
کښې د کریمداد الفنامه د "ن" تر پښتې پورې راغلې ده
او نوره برخه ئې د مخزن د نورو مطالبو شرح ده - شرح
په پارسي ده شرح په پیل کښې کومه مقدمه نه لري چې
د شارح نوم ته دې اشاره په کښې وي د نسخې په پائې کښې
د عثمان نوم راغلې او ما په شک د شارح په توګه معرفي کړے
خو باوري پرې نه یم -

او بیا ورپسې د دې کتاب په صفحه ۲۹۰ باندې همدا د مل صیب لیکي -
موږ ته د کریمداد د الفنامه دوه شرح نورې هم معلومې
دي چې دغه شرح مقدمه لري او شارحینو په مقدمه کښې
ځانونه معرفي کړي مګر په دې نسخه کښې مقدمه نشته
او په پائې کښې راغلي دي -

" الهٰی تو حافظي محفوظ کن عثمان"

په همدې اساس ما د اشارې په توګه معرفي کړے دے
خو باوري پرې نه یم -

او بیا ئې د دې عثمان باره کښې د چیلبل یو کتاب چې ذکر ئې مخکښې
راغلے " په هند کښې د پښتو ژبې او ادبیاتو ایجاد او ودې پړاوونه"
په صفحه ۱۹۵ باندې د عثمان د سرخط لاندې لیکلي

ارواښاد قاضي محمد عمران خان تپونکي (۱۹۲۹م — ۱۹۸۲م)

(c) ketabton.com: The Digital Library
www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

په خطي مجموعه کښې د مخزن الاسلام یو شرح شته چې دَ شرح شارح په غالب گمان عثمان نومیږي او د شرح په پایْ کښې را غلي دي "الهٰي تو حافظی محفوظ کن عثمان" د شرح مخزن دې نسخې خاوند قاضي محمد عمران خان د قاضي عمرخان بن عبدالحلیم زوی دی او د عبدالحلیم په زامنو کښې بیا دوه تنه یاد شوي چې یو عمران او بل عثمان

دا خو وو د الف نامې د شرح باره کښې چې عثمان لیکلې متعلق د گران زلمي هیوادمل صیب لیکنه او تحقیق. د محترم هیوادمل صیب ددې لیک او تحقیق په مرسته کښې او په دنیا کښې غواړم چې څه لیکل دکړم او کیدی شي چې زما دغه لیکو سره نور نوي معلومات را برسیره شي. او دا لیکل به هم ددغې شرح ه په دنیا کښې وي کومه شرح چې په ریاست ټونک هندوستان کښې د قاضي محمد عمران خان په خطي مجموعه کښې هیوادمل صیب لیدلې کتلې ده دا به د گران هیوادمل صیب د پاره دَ خوشحالۍ باعث او گرځي چې د لته زهٔ دا انکشاف وکړم چې کومه شرح دوي په ریاست ټونک کښې لیدلې کتلې او لا تر اوسه په دې سیمه چا سره معلومه نهٔ ده هم دغه شرح د عثمان په قلمي شکل کښې سره د یو تفصیلي مقدمې د ماسره په خپله ذاتي کتابخانه کښې موجود ده. هیوادمل صیب وایي چې د ټونک د شرح نسخه مقدمه نهٔ لري خو زما سره موجوده نسخه مقدمه لري خو ددغه مقدمې یو څو پاڼې شلیدلي دي او د خوش قسمتۍ په دغه شلیدلي پاڼو کښې د مطلب ...ه پاڼې موجود دي په کومه سره چې موږ پوره خپل مرام

(c) ketabton.com: The Digital Library
www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

ته رسو او دا په ښه ډول د سره و ښيلې شو چې د دې شرح شارح عثمان دے او د ګوان سر محقق هېواد مل صيب هغه شک په يقين کښې بدلوي چې واقعي عثمان د دې شرح شارح دے د دې مقدمې نه به دلته کښې هغه اقتباس راوړم او ليکلو په کوم کښې چې د وي يعنی حافظ عثمان د شرح سبب ښائي چې هغه څه اسباب دي چې دا شرح او ليکلې شوه دوي ليکي -

سيد علی ترمذی قدس الله سره العزيز باخون حاجی البدعت و يقيم السنت عارف بالله درويزه رسيده بود نور رحمت الله عليه و از ين باعلم ربانی شهباز ان مکان ني محقق اخون کريمداد عليه الرحمة رسيده است او به نور عالم وحدت معنی سيی حرف را بر زبان افغانی بيان کرده و آن معنی ها حقائق و معارف الاهی بودند و آن حقائق و معارف الهی روشن و واضح به طالبان حق نه بودند پس احتياج به شرح ان معانی افتاد که معنی آن سيی حرف واضح در روشن شود به طالبان حق اين يک سبب شرح شد و ديگر سبب شرح اين است که بسيار مومنان طالبان انسان واصل حق اند برای آنکه آن انسان واصل حق مارا بحق وصل کند و آن انسان واصل حق پوشيده است بحکم اين حديث قدوسی اوليائی تحت قبائی لا يعرفهم غيری پس تصنيف شد اين شرح که پوشيده نيست پس بدست هر کسے که اين شرح رسيد و اين شرح را از اول تا آخر در مطالعه اورد به کرامت مرات و انچه دران شرح است

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرليکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

دا وو هغه اقتباس د کوم نه چې معلوم شو چې حافظ عثمان د
دې شرح شارح دے او هغه چې د شرح په آخر کښې "الٰهی تو
حافظی محفوظ کن عثمان" کوم الفاظ لیکلي او ګوان هم دا مل صیب دَ
دې الفاظو په رڼا کښې دے شارح یاده وي او س نو د پس د
واضحه شوه چې نهٔ یوازې په دې الفاظو لیکلو بلکه په دغه ذکر
شوي د مقدمې اقتباس نه نو بالکل ښکاره شوه چې عثمان دا
شرح لیکلې - سکه چې مخکښې وئیلې شوي دي چې د کویحد اد دَ
الف نامې دوه شرحې نورې هم شوي دي چې نومونه کلمات الوافیات
او مفتاح الدقائق دي نو دغه شان حافظ عثمان هم دې خپلې شرح
ته نوم ایښودے دے دلته به هغه اقتباس راواخلو په کوم کښې
چې دې شرح ته نوم ورکړے شوے دے دوي لیکي -

و نام نهاده شد این شرح را شرح واصلة الحق بامیدانکه
حق سبحانه تعالی مطالعه کند این کتاب او عمل کند این کتاب را به
سبب این کتاب بخود وصل کند وصل حق محو شدن شده است
معنی و همین دارد رسیدن بحق و وصل و قرب حق و فنا فی الله همین
معنی است که محو شدن شده است

د دې اقتباس نه معلومه شوه چې د دې شرح نوم "واصلة الحق"
دے د دې نه پس په دې مقدمه کښې د دې کتاب د ابوابو ذکر دے
چې اول باب د علم توحید دے او دغه شان ورپسې نور بابونه

د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ : www.ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

بران عمل کرد و مداومت نمود بآن امید است از حق سبحانه وتعالی که بوسیله این شرح ان طالب را بحق وصل کند به سبب انکه وسیله بحق علم وعمل است پس سبب این شرح علم وعمل حاصل کرده ووصل حق عبارت از کم شدن بنده درحق ....

ددې شرح سبب د لیکلو داده چې په دې د خدای پاک پېژندنه اود حق دنیا وه اودا هر څه دې دپاره د عمل اود حق د پېژندنو اوغوښتونکو مومنانو انسانانو ته واضحه شي او حق سره ملګري شي اوددې شرح سبب هم دا وو چې د حق طالبان ته دا شرح اورسي او نورو خلقو ته دهم د فائده اود عمل علم سبب اوګرځي دا مقدمه ډېره تفصیلي ده ځو په دې مقدمه کښې چې کوم اقتباس سره د ګران محترم ذلمي هیواد مل صیب هغه شک چې عثمان شارح دے اوکه نه په یقین کښې بدلیږي هغه به د لته نا ورم چې هغه دا رنګه دے -

پس هرگاه که طالب حق وصل حق را حاصل کرد به سبب مطالعه بسیار این شرح وسبب عمل این شرح این بنده ذلیل راکه از هستی خود بریده است وبه هستی حق پیوسته است و خاکپای دوستان خدا است که مسمی است به حافظ عثمان عفی عنه بدعا یاد کند که حق سبحانه تعالی از ورا فیض شود و بدیدار خود مشرف کند

د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ : www.ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

دي د مقدمې د طوالت په وجه د لته کښې ما د مقدمې نه ځائې په
ځائې هغه حصې او ليکلې د کومې نه چې نورې معلومات موږ ته تر
لاسه کېږي او کېدے شي چې په دې مقدمه کښې نور هم څه داسې
وي څو تر کومه چې ما دا او کتله نو نور په کښې د شرح متعلق د
عثمان خېل خيالات يک دي د دې مقدمې نه پس د الف نامې شرح
شروع کېږي چې د بسم الله الرحمٰن الرحيم نه پس ليکي۔

اى طالبه الف يو گوره له فيمه

شرح اى طالب حق اگر طالب حقى صدقاً طريقه طالب اين است اول
وجود وذات وصفات خود را همه نفى كن و وجود صفات حق را
ثابت كن پس ازاں وجود وذات و تمام مخلوقات را نفى كن
وجود خدا را ثابت كن ....

دغه شان د دې شرح په پائې هم هغه الفاظ را غلي کوم چې محترم
زلمي هېواد مل صيب په خپلو کتابونو چې ذکر يې په دې مضمون کښې
راغلے ليکلي څو د لته دغه آخرينې اقتباس ليکم چې په کښې حافظ
عثمان په دې شرح ختمېدو د لوئے خدائے شکر ادا کړي۔
الحمد الله على اتمام حمداً دايماً بدوام الله تعالىٰ والصلوٰة
علىٰ نبي محمد سيد العالمين صلوٰة مُسْتَمِرَّةً باستمرار الله تعالىٰ
الٰهى تو حافظ محفوظ كن عثمان عشي را از دين غير حق
در هر دو سرائے بحرمت نبي محمد سيد الكل مع الكل صلى الله
عليه وسلم بعد ومعلوم الله تعالىٰ و معدود الله تعالىٰ و

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

علی تابع کذالک بتاریخ شهر شعبان روز جمعه این کتاب
با ختتام رسید تمام شد -

«۱» اقتباس مادلته په دې وجه درج کړو چې محترم همېواد مل
صېب کوم اقتباس د تېوشکي نسخې نه درج کړے په هغې او په دې الفاظو
کښې څهٔ لږ ډېر فرق دے لکه په هغې کښې "تو حافظ محفوظ کن عثمان
ترا ازدیدن" درج دے او دلته زما سره د نسخې په آخر کښې "دُ ترا" په
ځاۓ عشی را ازدیدن د غه شان په هغې کښې "در هر دو جهان" لیکلي
او په دې نسخه کښې "در هر دو سراۓ" یک دے -
د غه شان د کتاب "لیکلو نېټه په هغې نهٔ ده لیکلې او په دې نسخه کښې
بتاریخ شهر شعبان روز جمعه این کتاب باختتام رسید لیکلے شوے چې میاشت
او ورځ ترې معلومېږي خو کال ئې نهٔ دے لیکلے -

په دې شرح کښې د شپږو پاڼو اضافي یک هم شته چې د الف
نامې د شرح سره څهٔ تعلق نهٔ لري بلکه د الف نامې شرح چې ختمه شي
نو دا عبارت په تفصیل سره د بسم الله الرحمٰن الرحیم نه شروع کېږي
چې د دغې سرنامه دا رنګه ده -

بسم الله الرحمٰن الرحیم
پس ای غلام قادری اگر طالب سلسلهٔ عالیه قادری بر مجاهدات شاقه
آنحضرت نگاه کن و برکات آن حضرت که بمنزله آبحیات اند کوشش
دل را پیوسته دار که آنحضرت چه میفرمائید -
اے غلام بر تو باد صدق و صفا اگر این هر دو نبی بودند تقریب حق

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

سبحانه و تعالی مر ترا هرگز میسر نمیشود ای غلام تفقه کن پس از ان اعتزاز کن از انکه هرکه عبادت خدای عزوجل کند بغیر علم است فساد بیشتر آزان بود که سبب اطلاع

د حافظ عثمان متعلق په مقدمه کښې نور معلومات نیشته چې دے د کوم ځائے دے نوګوان محترم زلمي هېوادمل صیب د خپل کتاب "د هند د کتابخانو پښتو خطي نسخې" او بل یو کتاب " په هند کښې د پښتو ژبې او ادبیاتو د ایجاد او ودې پړاؤنه" کښې لیکلي چې اخوند عثمان او اخوند عمران د اخوند عبدالحلیم بن عبدالله بن اخوند درویزه اولاد کښې دے او بیا دا هم لیکي چې په ټونک کښې د عثمان شرح مایدلی کښلې او دا شرح د ارواښاد قاضي محمد عمران ټونکي په خطي مجموعه کښې پرته ده د غه محمد عمران دا عثمان د خپل خاندان سره تړي او وائي چې په دې نسبت سره عثمان زمونږ د خاندان سره تعلق لري او کوم ئې دا رنګه صلا وېږي - د نسخې خاوند د قاضي عرفان بن عمران بن عبدالحلیم زوی دے او د دغه عبدالحلیم په زامنو کښې دوه تنه یاد شوي یو عمران او بل عثمان -

د دې بیان نه معلومېږي چې د عثمان متعلق معلومات نشته چې دے د چا په اولاد کښې دے څوکهٔ مونږ دې اضافي عبارت ته غور اوکړو نو مونږ څهٔ نا څهٔ اندازه لګولے شو چې عثمان د چا په اولاد کښې دے دا خبره هم کول غواړم چې زهٔ څهٔ وایم د عثمان متعلق نو دا زما خپل یو سوچ او تحقیق کېدے شي دا څهٔ حتمي خبره نهٔ ده کېدے

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

شي چې غلط وي کهٔ موږ پورې په دې یوه نیمه کوښه سوچ اوکړو نوکه چې وائي -

> پس اې غلام قادري اګر طالب سلسله عالیه قادریه برمجاهدات شاقه انحضرت نګاه کن .....

نو داسې معلومیږي چې عثمان هم د سلسله قادریه سره تعلق لرې او د غه شان اخوند درویزه هم د تصوف په څلورو طریقو کښې د سلسله قادریه سره تعلق لرې لکه چې ارواښاد عبدالحلیم اثر افغاني صیب روحاني رابطه په صفحه ۵۱۳ د اخوند درویزه په بیان کښې لیکي

> اخوند درویزه د پیر بابا علیه الرحمة د بیعت نه لاس نیوه کړې ده چې بیا روستو هغه يې خپل خلیفه او ماذون کړو په څلورو طریقو یعني قادریه - سهروردیه - چشتیه او کبرویه کښې اجازت ورکړے او په پنځمه طریقه شطاریه کښې هم خلیفه او مجاز کړے وو -

په دې اقتباس او د عثمان په اقتباس کهٔ غور وکړے شي نو داسې معلومیږي چې عثمان د اخوند درویزه بابا د طریقه قادریه سره تعلق د هغوي په وجه ساتي - ولې چې زما په خیال د دې تعلق ساتلو وجه د نیکهٔ او نمسي ده او په دې وجه عثمان د خپل نیکهٔ کوم چې د الف نامې شرح لیکي او زما د تحقیق یادې په دوسره د کسانو محترم زلمي هیوادمل صیب هغه شک چې عثمان بن عبد الحلیم بن عبد الله اخوند درویزه په اولاد کښې دے په یقین کښې بدلیږي او د قاضي

د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ : www.ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

عمران خان ټونکي د غه خبره ددکوي چې عثمان زموږ په خاندان کښې دے - وس د دې شرح باره کښې به لږ لیکل وکړو - دا شرح په توره سیاهي په خط نستعلیق کښې ډېره ښکلې لیکلې شوې ده او سره سیاهي هم په کښې ځاے په ځاے استعمال شوې په دې شرح کښې اخوند کریمداد په محقق سره یادکړے دے او د الف نامې د شعر نه مخکښې ئې "قوله م" الفاظ په سره سیاهۍ لیکلي او د غه شان ئې شرح په "ش" سره په سره سیاهۍ لیکلې د پانړو شمېر ئې ۱۸۰ دے په هر مخ ۱۳ کرښې لري ډبه پارسي ده کاغذ ئې د بل دے د شرح په ابتدا کښې مقدمه ده او په آخر کښې څه وظائف درج دي چې دا هم په د غه شپږو اضافي پانړو کښې یک دي -
د دې ټول بحث خلاصه دا ده چې کومه شرح سر محقق ګران زلمي هېوادمل صیب په ریاست ټونک کښې د قاضي عمران خان په خطي مجموعه کښې لیدلې کتلې او لا تر اوسه په دې یمه معلومه شوې نه ده د غه شرح د راقم شو په قلمي شکل کښې په کتابخانه کښې موجود ده دا شرح مفصل مقدمه لري د دې مقدمې په رڼا کښې موږ دا وښیلے شو چې عثمان د دې شرح شارح دے او عثمان د اخوند درویزه بابا په اولاد کښې دے او د ګران هېوادمل صیب د وړکړی شوي شجرې عثمان بن عبد الحلیم بن عبد الله بن اخوند درویزه مطابق صحي ده نه چې د قاضي محمد عمران ټونکي د خاندان سره تعلق لري په دې مقدمه کښې عثمان د دې شرح نوم "واصلة الحق" اښودے دے د غه شان د کریمداد الفنامه د عبد الله قصوري "کلمات الوفیات" د حاجي بهادر کوهاټي "مفتاح الدقائق" او د عثمان "واصلة الحق" په نوم نوشر شرح معلومې شوې دا وو د دې شرح متعلق زما تحقیق چې مې د خپلو قدر منو

د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ : www.ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

لوستونکو په مخکښې وړاندې کړې چې د محققینو د پاره د تحقیق موجب او ګرځي -

کتابونه

۱- عثمان واصلة الحق شرح الف نامه کریمداد قلمي نسخه د میان وکیل شاه فقیرخېل په کتابخانه کښې -

۲- هیواد مل زلمي د هند د کتابخانو د پښتو خطي نسخې د افغانستان د علومو اکېډیمي کابل ۱۳۶۴ هـ ش -

۳- هیواد مل زلمي په هند کښې د پښتو ژبې او ادبیاتو د ایجاد او ودې پړاوونه لاهور ۱۳۷۳ هـ ش

۴- رضا محمد افضل د پښتو غزل پښتو اکېډیمي پېښور ۱۹۲۸ م

۵- اخوند درویزه مخزن پښتو اکېډیمي پېښور ۱۹۶۹ م

۶- اثر افغاني عبدالحلیم روحاني رابطه و روحاني ترون دارالاشاعت باجوړ ملاکنډ ایجنسي -

د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ : www.ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

دَ سعید خټک یو شعر

د خټکو د کورنۍ په پښتو ادب ته څه ورکړي دي په دې کې هېڅ شک نشته. دا ادبي کورنۍ دومره غني ده چې د خپلې ژبې او ادب د ودې لپاره یې لوی خدمت کړی دی. په دې کورنۍ کې ډېر نوموړي شاعران، لیکوال، ادیبان، عالمان زېږېدلي په هغې کې د ټولو نه ستر او عظیم مقام خوشحال بابا سونبال او ورپسې اشرف خان هجري، عبدالقادر خان، سکندر خان خټک، صدر خان خټک، ګوهر خان خټک وغیره او د غه شان د خوشحال د وینې رو برونه لکه فقیر جمیل بیګ، د هغوي زامن محمد صدیق، محمد ابراهیم وغیره او دې پسې نور نسا نسي په د غه نژدې زمانه کې بلکه په د غه زمانه کې هم په د غه خاندان کې سعید خټک هم په شاعرۍ کې طبع ازمائي کړې ده او یو ډېر ښه صاحب دیوان شاعر تېر شوی. چې دیوان یې ګران او محترم محقق ښاغلي همېش خلیل صیب چاپ کړی دا یې لویه کارنامه ده. د سعید خټک متعلق ځنې محققینو خپله رائې قائمه کړې چې دی د افضل خان خټک زوی دی. او ځنې محققینو یې په دلائلو سره رد کړې. دا ځائله یو تفصیلي بحث غواړي که لوی خدای ته منظوره شوه په دې به بحث کوو. د سعید بابا حالات په تیارو کې پراته دي تر اوسه پورې چا ته هم دده د ژوند متعلق واضحه معلومات

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

نېشته نو هر چا د قیاس په تله تللي او چې چا هم څه لیکلي بې هغه سند ګڼلي شوي. حالانکه تحقیق بېرې پکار دي چې د دغه لوی شاعر متعلق معلومات دا برسېره شي که څه نور هم څه معلومات نه وي نو پکار ده چې د ده د شعرونو په رڼا کښې څېړنه (تحقیق) اوشي چې څوک دی. ګنې د غه شان به يې څوک د افضل خان خټک زوی یادوي او څوک يې د چا بل چا ځکه چې اکثر زمونږ د څېړندوالو ته د چا نوم روکي   شاعر د ژوند حالات معلوم نه شي نو افضل خان خټک خو چرته تللی نه دی زر به يې د هغه زوی کړي ولې بېرې سرخوږ کړي چې لا دیوان به يې ګوري د بیل بیل شعر جاګړه به يې اخلي د تحقیق په تله به يې تلي نو داسې بنه نه ده چې چا لوی شاعر یا لوی خاندان پورې اوتړي لکه چې کاظم خان شیدا پادري هیوز و ټیلي چې د افضل خان خټک زوی دی نو بس د هغه زوی شو. علي خان چې تر اوسه پورې په لویه شخړه کښې زمونږ عالمانو ګډ کړي او آخر يې د افضل خان زوی ترې جوړ کړي. سعید خټک سره هم د غه لوبه اوشوه د افضل خان زوی يې کړو. ددې ټولو په دیوانونو کښې چرته بل داسې لوی ثبوت شته چې ثابته شي چې دوی څوک دي نو بس د چا پېرچن حالاتو سطابق يې په قیاس سره ثابت کړي.

د سعید بابا په دیوان کښې یو شعر دی چې هغه په دا رنګه دی.

خان که اطلس د اشعارو ودلي دي
د دیو دریو رو نور ټوکې هم بېکلي دي

د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ : www.ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

بل په دیوان د سعید نظر کړه
په ریسمان د شپې د ګنډلي دي

د اشعرونه د دیوان سعید مرتبه همیش خلیل اداره اشاعت سرحد ستمبر ۱۹۶۷ء په صفحه ۳۵۲ د رباعیاتو په حصه کښې لیکلي شوي دي په دې مختلفو پوهانو څیړندوالو خپله خپله راې د خپل تحقیق په رڼا کښې پېش کړي لکه د شال په توګه به د دې دیوان په صفحه "د" بانډې د سعید خټک د سرخط لاندې ګ سرېزې یو اقتباس پېش کړو په دې اقتباس کښې همیش خلیل صېب لیکي -

د غه رنګ یو رباعی کښې د خوشحال خان خټک د شاعرۍ
په حقله د خپلو خیالاتو اظهار په دې شان کوي -

او د دې نه پس ئې د غه بره لیکلي شعرونه رقم کړي د دې شعرونو په لمن لیک (حاشیه) محترم همیش خلیل صېب لیکي -

غالباً د دې د دیو رونړو نه مراد اشرف خان هجري ،
عبدالقادر خان خټک او سکندر خان خټک دي ګوچې د
خوشحال بابا په زامنو کښې صدر خان - ګوهر خان هم
شاعران وو خو پښتو ادب کښې کوم مقام چې ورانډې
د دیو رونړو ته حاصل دے هغه پرې او چت دے -

د غه شان د افغانستان یو بېل ستر د روند ګران او محترم محقق - شاعر - عالم صدیق الله رښتین صېب او س او س د اپریل مئ ۱۹۹۷ء کښه ۴-۵ میاشتنۍ مجله "پښتو" چې د پښتو اکېډمۍ پېښور یونیورسټي

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

نه نوربږي په صفحه ۸۲ "د علي خان قاموني" سرخط لاندې د خپل تحقیق نچوړ داسې بیانه وي

اوس چې د سعدالله رسعیدخان دیوان چاپ شو نو دَ دې شعرنه پوره معلومېږي چې علي خان د سعیدخان رورد ے په قام ختټک او د افضل خان زوئے دے. سعید خان په یو رباعۍ کښې وائي -

خان که اطلس د اشعارو اودلي دي
ددې درېو رونو تو کي هم نبکلي دي

د خان نه مطلب خوشحال خان دے او ددې درونړه سعید خان - علي خان اوکاظم خان دے چې درې واړه د شعر دیوانو نه لري -

دا خو وو ددغه شعر باره کښې د صدیق الله ریښتین صیب څېړنه ددې شعر باره کښې د غه دوؤ محققینو خپله رائې ورکړې اوکېدے شي چې نورهم ېرې چا څهٔ لیکل، تحقیق کړے وي او زما دَ نظر وړاندې نهٔ وي خو تر کومه چې په دې شعر باندې تحقیق شوے نو کهٔ دغې ته په غور وکتے شي نو ددغه دواړو پوهانو د تحقیق له رویه ددغه شعر متعلق مختلف رائې قائمه کړے شوي لکه همېش خلیل صیب د خوشحال بابا زامن اشرف خان هجري - عبد القادر خان ختټک ، سکندر خان ختټک یاد کړي او ریښتین صیب د خوشحال بابا نمسي د افضل خان زامن علي خان - سعید خان - کاظم خان یادکړي دلته کښې دواړه پوهان دیو بل رد

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

کوي ـ خو خبره دا خو تحقیق دے په تحقیق کښې خو چې درياب ته غوپه وهي نو ملغرې خو به ترې راوباسي ددې شعر متعلق زهٔ هم د خپل علم او پوهې په رڼا کښې مختصرشان خبره روانوی کول غواړم کېدے شي چې داسې نهٔ وي خو جرأت مې په دې وجه اوکړو چې زمانه څکښې ډېرو عظیمو پوهانو محققینو ددې شعر متعلق خپله خپله رائې ورکړې نو که زهٔ خپله رائې پېش کړم نو کېدے شي چې ددې نه نوره ښه او دقیقه خبره اوشي او څهٔ حقیقت مېدان ته راشي زهٔ چې کومه رائې یا خبره وړاندې کوم هغه دا ده چه اکثرو شاعرانو په خپلو شعرونو کښې د خپل خاندان ژوند یا دهغوي د زمانې نورو حالاتو متعلق اشارې کړې وي. چا واضحه اشاره کړې او چا په ابجدو چا د معمې په شکل کښې اشاره کړې وي او چا که چرته هم څهٔ شعر لیکلے وي نو اکثرو داسې هم کړي وي چې د خپلې مدعا بیانولو نه څکښې روستو یعنې د سیاق و سباق په توګه ئې پېش کړي وي لکه د مثال په طور خوشحال بابا د خپلو زامنو د خپل پلار نیکهٔ رونو متعلق پوره پوره تفصیلي تصانُف لیکلي لکه خوشحال بابا وائي ـ

ـه چې د پلار د مرګ مې تېر شو پوره قرن
د صفرې په میاشت او مړه د مامور
یو زر اتیا کلونه د هجرت وو
چې د مور په خوا مې او مړ مشر کور

که په دې شعر غور او شي نو پوره پته لګي چې خو شحال بابا رح د
چا ذکر کړے لکه د سر مصرعه چې کومه ده ـ چې د پلار د مرګ مې
تېر شو پوره قرن * ورپسې تړلې مصرعه کښې د خپلې مور د
مړون نښته يکي او د غه شان نور مثالونه هم د پښتو ژما د
دې مثال ورکولو مقصد دا دے چې هر کله هم چا څه داسې شعر
ليکلے چې د هغې نه ديو واقعې يا څه تاريخي خبره سرګندېږي
نو د هغې له مخکښې روستو هم هغه شاعر يا ليکونکے تړلے شعر
ليکي ځکه چې د مخکښې روستنے تابع وي اوس به د دې خبرې
په تتبع کښې د دې شعر وضاحت کوؤ او راځي به ليکو د دې شعر
له لکه څنګه چې وياندي او وښلے شو۔

ګران هېش خيل صيب د دوئمې مصرعې له اشرف خان هجري ،
عبد القادر خان سکندر خان ، خټک او د غه شان محترم رښتين
صيب علي خان ـ سعيد خان کاظم خان مراد اخستے ـ حالانکه که
په دې شعر مونږ د تحقيق په نظر غور اوکړو نو دا وا ضحه
ده چې د سعيد بابا په ديوان کښې د رباعي د غه دوه شعرونه
ځان له درج دي نه تړلي مخکښې څه واقعه يا خبره شته او
نه روستو چې د دې مصرعې سره سمون اوخوري نو بس ځانله
بېله ليکلي شوې رباعي ده په دې شان

* خان که اطلس دا شعارو اودلي دي
د ديو دريو رونيو تو کي هم بنګلي دي

(c) ketabton.com: The Digital Library

که غور اوکړے شي نو ددې شعر رومبنۍ مصرعه باندې مونږ
تول متفق یو چې د"خان" نه مراد خوشحال خان ختک دے او شاعر
دهغوی دا شعارو صفت کوي او اکثرو ددغه خاندان شاعرانو
خوشحال بابا په"خان" کلمه سره یاد کړے - اودا لفظ ئې دخوشحال
بابا دپاره په خصوصي توګه طبعي ادبي لهجه کښې استعال کړے نو
هرکله چې ددې خان نه مراد خوشحال بابا دے او مونږ تول ئې منو
نو ورپسې مصرعه "د دیو درېو رونو توکي هم ښکلي دي"
نه مراد ښتګه علي خان - سعید خان کاظم خان - عبدالقادر خان ،
اشرف خان هجري سکندر خان شو ولې چې د ټکښې مصرعې نه
خوشحال بابا مراد دے او چې هرکله دغه شان خبره کېږي چې د"خان"
یعني خوشحال بابا اشعار ښکلي دي نو ورپسې"د دیو درېو رونو" نه
دغه مختلف الخیال نوموړه څلور توک لري .
زما په خیال خو دا سې کېدے شي چې د سعید ختک" "د دیو درېو
رونو" رونو نه مراد د خوشحال بابا دونه مراد وي لکه چې
خوشحال بابا وائي -

ع یو مې سکه رور دے چې ئې لار د حق نیولې
دو رونه مې نور دي یو په نم دوهم پېانم

کلیات خوشحال

نو چې هرکله د خوشحال بابا درې رونه شته چې د هغوی نومونه
دا رنګه دي ۰ د سکه رور نه ئې مراد فقیر جمیل بېګ دے د دې دوارو

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

مور ځلوزي وه دوه زوئه يې مېړنه (ناسكه) دي چې يو يې شمشېرخان چې مور يې اصيره وه بل زوی يې مېرباز خان چې مور يې مهمندزۍ وه د نوښار د ملک ميرباز لور وه . څرنګه سعيد بابا دغه زماني ته په دغه خاندان کښې تعلق لري د دغه خاندان د علم و فن نه پوره پوره اشنا او واقف دی نو هغه ځکه ليکي چې د خان اشعار خو ښکلي دي خو "د دريو" يعني د خان د دريو زوئو اشعار هم ښکلي دي ځکه چې مخکښې د خان ذکر دی او ورپسې وائي "د دريو" نو په دې "دريو" سوچ پکار دی ولې چې د سياق د سباق نه پته لګي چې مخکښې ذکر شوي سړي زوئه يادوي که چرې اشرف خان هجري عبدالقادر خان ختک . سکندر خان ختک يې مراد وی نو بيا به يې د خان نه پس دويمه مصرعه کښې په واضحه داسې ليکلي وو .

"د دريو د دريو زامنو توکي هم ښکلي دي"

نو شاعر ته معلومه ده چې د خوشحال بابا د غه درې واړه زوئه هم ښه شاعران وو او شعرونه يې ليکلي وو چې په دغه زوئو کښې يې خود فقير جميل بېګ د شعرو شاعري علم و ادب سره د تعلق متعلق واضحه اثار موجود دي . چې د منظومو شعرو نو سره سره يې د فارسي ګرانقدر نسخې په بشپړو حالاتو نو کښې پښتو اکېډيمۍ کښې د دل تذکرة الاولياء . نورمحمد يه په نومونو قلمي پرتې دي پاتې شو د دوه نور زوئه شمشېر خان او مېرباز خان نو کيدی شي چې چرته د دوی ادبي اثار وو يا دي خو لاتر او سه

د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ : www.ketabton.com

په لاس نهٔ دي راغلي او سعید بابا ته هغه زمانه کښې معلوم وو نو ځکه يې د "خان" د درې رونړو بیان کړے دے. او دغه شان د پر څېړندوال اوس هم دا وائي چې د خوشحال بابا نور هم د پر کتابونه وو څو پته نیشته چې څهٔ شول کېدے شي چې چا سره کورونو کښې پراته دي او بنا ئې ئې نه. زما د دې تحقیق خلاصه دا رنګه ده چې د سعید بابا د دې شعر نه د خان درې رونړه فقیر[1] جمیل بېګ. شمشېر[2] خان او مېرباز[3] خان مراد دي نه چې د خان زامن اشرف خان. عبدالقادر خان. سکندر خان یا د خان نمسي علي خان. سعید خان، کاظم خان. او عجیبه خبره څو دا ده چې هر کله سعید خپله شعر ییکي نو بیا ولې په دغه درې رونړو کښې ځان حسابه وي درې رونړه څو یکار دي چې نور وے. سعید بابا په کښې نهٔ دے شمار ولې چې شعر څو د هغه دے. دا وو زما د دې شعر متعلق څېړنه څو دلته زه بیا یو ځل دا خبره تکراروم چې زما دا څېړنه یا رائې ختمه نهٔ ده او نه صحي کېدے شي څو د خپلې پوهې په رڼا کښې ترې زما دغه مراد وو. کېدے شي چې نور قدرمند پوهان محققین ترې نه بنه او صحي نچوړ را وباسي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

کتابونه

۱- دیوان سعید مرتبه همیش خلیل اداره اشاعت سرحد پېښور جون ۱۹۶۳ ز

۲- تاریخ مرصع د افضل خان ختک د خدای بخښلي دوست محمد کامل په نوې نوي سره د یونیورسټي بک ایجنسي پېښور له اړخه چاپ

۳- دیوان خوشحال خان د دوست محمد کامل مرتب

۴- پښتو میاشتنۍ مجله ګڼه ۷-۵ نېټه اپرېل مئ ۱۹۹۶ ز د پښتو اکېډمي پېښور یونیورسټي له اړخه چاپ -

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

صدیق ثوک دے

پخوانو پښتنو شاعرانو کښې د صدیق په نامه ګڼ شاعران تېر شوي دي او په ګڼو تذکرو کښې ئې ذکر راغلے دے لکه د مثال په توګه پښتانهٔ شعراء دریم ټوک کابل چاپ کښې ستر محقق ارواښاد عبدالحی حبیبي په صفحه ۲۷ لیکي.

محمد صدیق یو ځوان زړې ملې شاعر وو چې د ۱۳۶۲ق کال ځوان شاکښې مړ شوے دے او وائي چې د ښېوې په کرینګ کښې ښخ دے.

دده یو غزل ښاغلي حبیبيؒ صاحب موندلے دے مطلع ئې دا رنګه ده

دا شکر دے چې مې یار راغے راغے
زلال د وصال مې دوبار راغے راغے

بل صدیق چې زوړ منظوم طبي بیاض ئې د پېښور یونیورسټي پښتو اکېډمي کښې په سلسله وار په غ ۲۲۶ موجود دے ټول ۹۶ مخونه لري په هر مخ ئې ۱۷ شعرونه لیک دي د میاشتنۍ اباسین پېښور اکتوبر ۱۹۹۰ء په حواله ستر شاعر ادیب ښاغلي رومان ساغر نخته هم دد ې طبي بیاض منظومه خطي نسخه شته د دواړو نسخو په ابتداء کښې د غه شعر لیک دے.

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

د حاجي عبد الله زويه
اے صديقه تحقيق بويه
اول رنځ او دارو زده کره
د غه پس ئې ووايه کړه

دا صديق د ۱۳۰۰ھ څوا و شا تېر شوے دے د پېښور څوا و شا اوسېدو۔ بل يو صديق چې ارواښاد عبدالحي حبيبي پښتانه شعراء اول ټوک کښې په صفحه ۲۸۳ ذکر کړے دے۔

د صديق د ژوند حالات او د ديوان موږ ته نۀ دے لاس ته راغلي چې کوم لږ غوندې اشعار ئې موږ اوليدل ددې نه معلومېږي چې دے يو جوشي او رښتونے شاعر دے ددۀ کلام کښې د عشق او عرفان جلوۀ برېښي او د تصوف ښې ښې نکتې په روان شعر کښې بيانه وي۔

ددې صديق غزلې د پادري هيوز په کليد افغاني کښې يک دي په پټ ستودي پښتو اکېډمي پېښور يونيورسټي کال ۱۹۸۲ع کښې راغلي دي د ديوان صديق ئې دس وس ئې موندلے شوے او په کابل کښې د افغانستان د علومو اکاډمي د ژبو او ادبياتو انستي ټيوټ له اړخه د ارواښاد څېړنوال دوست محمد شنواري په سريزه څخه په کال ۱۳۵۸ھ ش او ۱۹۷۹ع کښې چاپ شوے خو تر او سه دا معلومه نۀ شوه چې صديق څوک دے د کوم ځائے دے د چا څۀ دے د کومې کورنۍ سره تعلق لري لکه دوست محمد شنواري د ديوان صديق په سريزه کښې ليکي۔

د پښتو کتابونو پرليکه نړۍ : www.ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

صدیق هم زمونږ د هغو پښتو انیو شاعرانو څخه
دے چې سوانح او پوره واقعات یې مونږ ته
نهٔ دي معلوم -

د وخت د تېرېدو سره سره د ډېرو نوم ورکو شاعرانو حالات د تحقیق په رڼا کښې معلوم شوي او معلومېږي لکه مخکښې وښودلے شو چې ارواښاد حبیبي یې دیوان نهٔ وو موندلے خو اوس دغه دے دیوان صدیق چاپ شو - د صدیق د ژوند حالات تر اوسه په پرده کښې پراته دي خو زهٔ غواړم چې د صدیق د ژوند حالات د هغهٔ ځائے ځاېګے د کورنۍ تعلق د خپل تحقیق په رڼا کښې یې ځائے کړم خو دا هم ییکم چې زما دا تحقیق ختمي او آخري نهٔ دے کېدے شي چې نور دا نهٔ محققین یکوالړوي د خپل تحقیق په رڼا کښې راځے ښکاره کړي او اصل مرام ته اورسي دا چې ډېر بخوانیي شاعران تېر شوي چې ډېرو عالمانو محقیقینو پرې بحثونه کړي او ډېرو بنو نتیجو ته رسېدلي او څوک دد غه بحثونو باوجود هم لا متنازعه دي - پښتو ادب کښې د خوشحال بابا کورنۍ ته ډېر لوړ مقام حاصل دے کهٔ خوشحال بابا دے او کهٔ د هغوي ګڼ زامن چې پښتو ادب ته یې په نثري او منظوم توګه لویه برخه ورښبلي د غه شان د خوشحال بابا ور چې جمیل بېګ جمال خان او په روحانۍ دنیا کښې په خو اجه جمال الـــدین او فقیر بابا شهرت لري هم په فارسي ادب کښې او هم په پښتو ادب کښې نثر او شعر دواړه وښـلے او ییکلے نو هر کله چې د غه

د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ : www.ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

توله کورنۍ ددې فن نه واقفه ده نور فقير بابا ځامن به هم
لکه د خپل تره دزامنو د شعرو شاعرۍ او پښتو ادب فارسي ادب
نه آشنا وي - او د غه شان به يې خپل خانداني روايات مرکون
ته نه وي ورکړي او هم د غه شان تر اوسه د غه کورنۍ په
پښتو ادب کښې ستر مقام او خپل نوم ژوندی او لوړ ساتلی دی
چې لکه د خوشحال بابا نوم د سياست او مرتشوب سره سره
په ادب باندې هم خور ورد ی او د هغه ورور جمال خان (جميل بېګ)
روحاني دنيا خپله کړې ده نو په دې وجه په پښتو ادب کښې
يې نوم تياره کښې پروت دی دراقم د څېړنې په رڼا کښې
صديق چې ديوان يې او چاپ دی د جميل بېګ د جمال خان) زوی
دی او دا خبره زه د ځانه نه کوم بلکه د ګلکو او مقبولو شهادتونو
په رڼا کښې دلته ليکم او هغه شهادتونه دا رنګه دي - د
فقير جميل بېګ (جمال خان) دزامنو متعلق تاريخ مرصع د افضل خان
خټک کښې ليک دي چې د هغوی ديارلس ځامن وو څلور يې بيبانې
وې دراقم هم د جمال خان په نمسو کښې شمار دی او د فقير بابا
په مناسبت سره يې اولاد ته فقير خېل مياګان وايي چې پښتونخوا
په ګوټ ګوټ کښې پراته دي دراقم سره د خپل خاندان مستنده
او مفصله شجره نسب په قلمي او چاپي شکل کښې پروت دی چې د
انجمن اتحاد جمال خېل (فقير خېل) چشمی اکوړه خټک له اړخه
د ميان فردوس شاه فقير خېل په زيار او ډېر کوښښ سره چاپ
شوی ده د غه شجره نسب فقير خېل له مخه د فقير بابا د مشرۍ

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

تولې کورنۍ ددې فن نه واقفه ده نور فقير بابا زامن به هم
لکه د خپل تره دزامنو د شعرو شاعرۍ او پښتو ادب فارسي ادب
نه آشنا وي - او دغه شان به يې خپل خانداني روايات مرګون
ته نهٔ وي ورکړي او هم دغه شان تر اوسه دغه کورنۍ په
پښتو ادب کښې ستر مقام او خپل نوم ژوندے او لوړ ساتلے دے
چې لکه دخوشحال بابا نوم د سياست او مرتبې سره سره
په ادب باندې هم خور ورد ے او دغهٔ ورور جمال خان (جميل بېګ)
روحاني دنيا خپله کړې ده نو په دې وجه په پښتو ادب کښې
يې نوم تيارهٔ کښې پروت دے دراقم د تحقيق په رڼا کښې
صديق چې ديوان نې او چاپ دے دجميل بېګ دجمال خان) زوې
دے او دا خبره زهٔ د ځانه نهٔ کوم بلکه د کلکو او مضبوطو شهادتونو
په رڼا کښې ئې ليکم او هغه شهادتونه دا رنګه دي - د
فقير جميل بېګ (جمال خان) دزامنو متعلق تاريخ مرصع د افضل خان
خټک کښې ليک دي چې د هغوي ديارلس زامن وو څلور يې بيباني
وې راقم هم د جمال خان په نمسو کښې شمار دے او د فقير بابا
په مناسبت سره يې اولاد ته فقير خېل ميان ګان وائي چې پښتونخوا
په کوټ کوټ کښې پراته دي دراقم سره د خپل خاندان مستنده
او مفصله شجرهٔ نسب په قلمي او چاپي شکل کښې پروت دے چې د
انجمن اتحاد جمال خېل (فقير خېل) چشمې اکوړه خټک له اړخه
د ميان فردوس شاه فقير خېل په زيار او ډېر کړاو سره چاپ
شوے ده دغه شجرهٔ نسب فقير خېل له مخه د فقير بابا د مشرۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

ښځې "رابعه بي بي" پنځه زامن وو چې نومونه يې دا دي: محمد صديق (رح) - محمد اسحق (رح) - محمد ابراهيم (رح) - محمد عتاق (رح) - محمد صالح (رح) وو
محمد صديق په ټولو ورونو کښې مشر وو د فقير بابا د وفات نه پس د پلار سجاده نشين وو مزار يې د خپل پلار د قبر د چار ديوارۍ نه په مغرب کښې ځان له چار ديوارۍ کښې دے په خپل خاندان کښې د فقير محمد صديق په نامه شهرت لري د پښتو عالم شاعر صوفي ولي الله تير شوے دے راقم هم د محمد صديق په اولاد کښې شمارېږي -

د جمال خان بابا د اولاد په باره کښې ستر ماهر انساب ارواښاد عبدالحليم اثر افغاني په خپل يو مقاله اخلاقنامه په خوشحال ريويو جلد ۳ شماره ۱ پښتو اکېډمي پېښور يونيورسټي کال ۱۹۸۷ صفحه ۲۵ باندې ليکي -

افضل خان دا ذکر نه کوي چې محمد اسحاق محمد ابراهيم د محمد صديق کشران ورونه هم دده د پلار محمد اشرف خان نه هم مشران وو هم د پښتو شاعران وو -

د صديق د ديوان باره کښې د افغانستان ستر څېړنوال ګران هېواد مل زلمے په خپل يو تاليف د هند د کتابخانو پښتو خطي نسخې چې د افغانستان د علومو اکېډمي له اړخه په ۱۳۶۳ هـ ش او ۱۹۸۴ء کښې چاپ شوے په صفحه ۸۱ باندې ليکي -

ديوان صديق :- ويونکي: صديق - د تدوين کال نامعلوم د ليک کال او کاتب نامعلوم - خط نستعليق -

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرليکه نړۍ

یک دود ؛ ختکي - کاغذ نړے کشمیرے -

ددې کتاب په ګڼو غزلو کښې دختکو ژبه لهجه استعمال شوې ده ددې پورته یک نه معلومه شوه چې د صدیق د دیوان یک دود ختکي دے او په دې لحاظ هغه ختک وو که چرې بل قوم سره ئې تعلق لرلو نو خامخا به ئې د هغه قوم ژبه استعمالوله.

دا څو وو د بیکواله په نظر کښې د صدیق ختکوالي ثبوت. اوس دا د دیوان د غزلو په تناظر کښې د صدیق د زمانې د قوم د ځائے ځائېنګي او سلک پېژندنې طرف ته چونکه د صدیق د ژوندانه نېټه پوره نه ده معلومه نو د دیوان په یو غزل کښې چې نومره ۱۳۶ لري او په صفحه ۱۰۷ باندې یک دے په هغې کښې د خپلې زمانې او سیاسي نظریې او پښتونولۍ په باب څه معلومات راکوي په د غه غزل کښې د پښتنو او مغولو تر منځه (۱۰۸۳ ه ق) کال د محرم د میاشتې دویمه (۱۶۸۲ء) کال د اپریل ۳۰مه نېټه د خیبر مشهوره جګړه یاده وي چې د مغولي لښکر مشر د کابل صوبېدار محمد امین وو په دغه جګړه کښې د دښمن فوځ ماتې اوخوړه چې د خوشحال بابا په قول څلوېښت زره فوځ په کښې هلاک شو په دغه وخت کښې صدیق ځان هک بولي د دغې جګړې او هکوالي متعلق وائې -

حق د پښتنو دے که اوس بیا د ننګ د پاره
سور په شهزاده کا دغه تورخوني خیبر

(c) ketabton.com: The Digital Library

ورانه يې زهٔ هلک وو م چې پرې دوب محمد امين شو
ښهٔ ښهٔ شهيدان وو ډېر مغولي شو پرې ډېر

په دې شعر کښې د شهزاده نه مراد اورنګزېب دے - ددې نه معلومه شوه چې صديق په دغه وخت کښې هلک وو د ديوان صديق سريزه کښې ستر محقيق ارواښاد دوست محمد شنواري د صديق د هلکوالي متعلق په صفحه (ز) ليکي -

د هلک د کلمې تحقيق معلوميږي چې دے به (۸-۱۶) کلن وو په دغه حساب به د (۱۰۷۰ھ ق) د کلونو په حدودو کښې زېږېدلے وي - د دغه جګړې کال (۱۰۸۳ھ ق) وو په دغه وخت کښې صديق خان هلک بولي ارواښاد دوست محمد شنواري په دې حساب د صديق د زېږېدنې نېټه ۱۰۷۰ھ ق ښائي او هم دغه زمانه د فقير جميل بېګ زمانه وه د فقير بابا د زېږېدو نېټه هم صحي معلومه نهٔ ده ځوک يې د خوشحال بابا مشر ګڼي او ځوک کشر د خوشحال بابا د زېږېدو نېټه ۱۰۲۲ھ ده نو کهٔ جميل خان چرې مشر وي نو د زېږېدو نېټه به يې ۱۰۲۰ھ يا ۱۰۲۱ھ وي او کهٔ چرې مونږ يې کشر واخلو نو د زېږېدو نېټه يې ۱۰۲۴ھ ده د وفات کال يې ۱۱۱۶ھ معلوم دے او دا کال يې د ابجدو په حساب هم د شعرونو په رڼا کښې ليکلے شوے - نو کهٔ چرې ۱۰۲۳ھ يې زېږېدنه وي نو د قياس په دوسره کېدے شي چې واده يې د شلو يا دوېشتو کالو په عمر کښې کړے وي نو دس کله چې فقير جميل بېګ واده د شلو کالو په عمر کښې کړے وي نو ۱۰۲۳ سره چې شل کاله جمع کړي

د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ : www.ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

نو ۱۰۳۳ھ زمانه ترې را اوځي نو معلومیږي چې په ۱۰۳۳ھ کښې يې واده کړے وي او چې محمد صديق يې د دغه رو ښنې واده نه پيدا کيږي نو د پورته شعرونو په رڼا کښې صديق ۱۰۷۰ھ کښې هلک دے نو په دې حساب سره ۱۰۷۰ھ نه چې ۱۰۶۶ھ لرې کړې نو د پلار عمر يې په دغه وخت کښې ۳۷ (شپږ دېرش) کاله جوړيږي او د صديق عمر په ۱۰۷۰ھ کښې (۲۶) کاله دے او هم د دغه وخت د هلکوالۍ وخت وي د دې نه هم ثبوت ته رسي چې دا صديق د فقير جميل بېګ زوې دے.

دا خو يې وو د ژوند د زماني حال او س ګورو چې صديق په دغه غزل کښې د خپل ځائے ځائيګي باره کښې څه ليکي.

دريغه که وطن په تورو غرونو د صديق دے
مه وائ په نو ښهر ملک يې مه وائ اشغر

او بل يو شعر کښې د دې غزل ليکي.

که د زړهٔ رضا دې ده چې مجنون ګودم
تر مجنون صديق بتر شته په نو ښهر

او د خپلې علاقې باره کښې د خپل يو غزل نومره ۳۰۵ صفحه ۲۴۵ باندې ليکي.

چې د زړهٔ په رازمې نهٔ پوهيږې څهٔ کړم
په خصلت کښې مهمندي کړې خدائے د نورې
د اناړو سرې دانې پېښ نهٔ شي
خدائے وتاته کړې اناړو کښې زيرې

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

دا څلور واړه شعرونه ډېر بحث غواړي او چې بحث پرې اوشي نو هله به ترې نتيجه راوځي په رومبني شعر کښې صديق نوښار او اشنغر ياد کړے او بل شعر کښې يې صرف نوښار ياد کړے. نو دې نه معلومه شوه چې دا هم د غه صديق دے کوم چې د جميل خان زوې دے او خوشحال بابا ورته دے ځکه چې ددوي کلے اکوړه او چشمې او خواو شا علاقې وې او حکومت يې تر لرې پورې وو دا علاقې په نوښار کښې شاملې وې او په دې وجه صديق د خيل کلي چشمې او تنګار وېچې د غه هم د دوي جائيداد او کلے وو ذکر په دې وجه نه کوي چې دا واړه کلي دي نو ځکه چې دا واړه کلي په د غه لويه علاقه نوښار کښې شمار دي نو په دې وجه يې د نوښار ذکر کړے دے کېدے شي چې د اشنغر ذکر په وجه ځني ليکوال او لوستونکي ديو بل صديق چې د چارسدې هشنغر ملک وو په تاريخ مرصّع د افضل خان ختک کښې ذکر دا غلطے او هغه ذکر د تاريخ مرصّع په صفحه ۳۹۰ او اقتباس ۳۲۴ کښې داسې ليک دے

چې ناصرخان کابل ته اورسېد و ګماشته يې

د فوځ په معرفت د صديق چې د چارسدې

ملک وو د پادشاه زوې په تحصيل روان کړه.

دې نه معلومېږي چې دا صديق بل صديق دے د چارسدې ملک دے په چارسده اشنغر کښې سکونت کوي ځکه چې ناصرخان ګماشته ددهٔ په معرفت چارسدې ته راستلو دے په نوښار

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرليکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

کښې نهٔ اوسېږي د شاعرۍ ذکرئې هم نيشته شاعر نهٔ دے صديق
کهٔ ذکر د اشتغر کوي نو ضروري نهٔ ده چې صاحب ديوان صديق دې
دغه شعر په وجه د اشتغر وي دا معلومه شوه چې دا صديق
د فقير جميل بېگ زوی دے د افضل خان خټک د ناکردو او جګړو
دلاسه چې د غه هر څهٔ په تاريخ مرصع کښې درج دي د تورو غرونو
ارماني دا شتغر په لور هم را غلے دے دري صديق اولاد دَ
اشتغر په شپږپاؤ نومې کلي کښې په کمه تعداد کښې د فقير خېلو
مياں ګانو په نوم ځان له يو چم کښې مېشته دي صديق په
دغه وخت کښې په اشتغر کښې ناست دے او د خپل وطن نوښار
د تورو غرونو ارمان کوي او څکه وائي

ع   دريغه کهٔ وطن په تورو غرونو د صديق دے

موږ صرف په دې صديق د اشتغر کوټ نهٔ شو داسې خو دَ
صديق د ترهٔ زوې سکندر خان خټک په خپل يو شعر کښې وائي

زهٔ سکندر په جانه کوږ کښې فاقه نهٔ يم
هېشه د خپل وطن اميد رجا خورم

دا شعر سکندر خان په د غه وخت وائي چې دے دغه وخت دَ
وخت د آفريدو علاقې جيناکوړ نومې کلي کښې وو چې د حفه
ځايه به افضل خان په اکوړي حسې کولې نو ايا موږ به دې
شعر نه مراد دا اخلو چې سکندر خان د جيناکوړ وو څکه چې په
شعر کښې ئې جيناکوړ ياد کړے نو نا۔

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرليکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

ـه همېشه د خپل وطن امېد رجا خوړم

د غه ئې هم یاد کړي نو د غه شان صدیق هم د تورو غرونو ذکر کړے دے او د ې شعر سره به څهٔ کوو -

ـه تر مجنون صدیق بتر شته په نو ښهر

دلته یو ښکارا او واضحه ثبوت د صدیق د ځائے د هغه په دې شعر کښې موجود دے

ـه چې د ذړهٔ په رازې نهٔ پوهېږې څهٔ کړم
په خصلت کښې مهمندے کړې خدائے د خوړې

په دې شعر کښې صدیق د خوړې ذکر کوي او د ا خوړه هم د غه علاقه ده لکه خوشحال بابا هم په یو شعر کښې وائي

ـه په تیراه په سوات په خوړه درېه در ښوم
بیام کوم لورې ته تهٔ بیا یې اسمانه

او د غه شان صدیق د خوړې د علاقې ذکر کیږ تشبیهو د اناړو سره د تو سره کوي کوم علاقې ته چې خوړه وائي یا چې کوم کلي په خوړه کښې آباد دي د هغې متعلق دوست محمد کامل اروا ښاد د تاریخ مرصع په نوټونو کښې په مخ ۲۱۲ لیکي

خاورې ته نژدې مغرب رویه څخه شمال ته د سرائې
اکوړه جنوب څخه مشرق ته د منتهیٔ مشرق ته
دا تول ځایونه د خټکو په خوړه تپه تحصیل
نوشهره کښې دي -

سټر محقیق سرفرازخان عقاب خټک په خپل تالیف تاریخ خټک مطبع

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

حمیدیه پرېس پېښور چاپ کال ۱۹۴۵ء کښې په صفحه ۱۸۲ د خوږه
سرخط لاندې تفصیلي بحث کړے دے چې د دغه کښې لږ غوندې یو
دوه کرښې را نقلم -

خوڑہ کا دوسرا اہم مقام نظام پور ہے یہاں اور شیدو
میں اکوڑخیل بستے ہیں چشمئی میں فقیر جمیل بیگ کی اولاد بستی ہے

په دې علاقه کښې پېلوسې - د پښتو اونې رکوکښې) ګوګړې په کې
تعداد ځنګل په شکل کښې ولاړې دي او دغه خلق د آمدن ذریعه
ده - دا خو وو د صدیق د ځائے ځائیګي باره کښې بحث او د دې بحث
نه معلومه شوه چې دا صدیق د خټکو د علاقې وو او فقیر بابا
هم د دې علاقې سره نسبت لرلو -

د دغه په بل یو شهادت د خوشحال بابا سره د پوخ نسبت د
وراره او تره د هغه دیو شعر په دنیا کښې یکم هغه شعر دا رنګه
دے - دا شعر د دیوان صدیق په صفحه ۱۵۸ په ۱۹۸ نمبر غزل
کښې یک دے -

دا غزل د خان د دې غزل جواب دے
که د استا سترګې را وچار باسم ځان نشته

په دې شعر کښې صدیق خوشحال بابا "د خان" توري په احترامي
طریقه کښې یاد کړے دے او دا ښکاره خبره ده چې د خوشحال بابا د
کورنۍ ټولو شاعرانو خوشحال بابا د احترام او عزت په توګه "د خان"
په طریقه سره په خپلو شعرونو کښې یاد کړے دے لکه عبدالقادر خان

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

ختټک چې د خوشحال بابا زوی دے د خپل پلار ډیر مشهور شعر په جواب کښې وائي -

دا غزل په پښتو ژبه چې بیان عبدالقادر کړو
درو غژن یم که بې خان وائي بل یو پښتون هسې

او دغه شان اشرف خان هجري په خپله مرثیه کښې وائي -

له حیا به تن د خان خوړلے نه شي
په دا خوي که هر څو زمکه بې حیا ده

کامګار ختټک هم د خوشحال بابا ذکر د خان په نامه کړے دے لکه وائي

دا غزل چې کامګار اوو ے په پښتو کښې بې له خانه
له دا هسې کښلې نه دے هیڅ شاعر په خپل دیوان

سعید ختټک هم وائي -

خان که اطلس دا شعارو ودلي دي
د دیو ورې روښې تږي هم ښکلي دي

دغه شان کاظم خان شیدا د خوشحال بابا ذکر څو ځایه د خان په احترامي نامه سره کړے دے لکه وائي -

د افغان له شعرا په شیدا باندې
دا ادب په مقتضی د خان شرف دے
شیدا "خان" په دې کامیر د شاعرانو
که مرړ وته یې عرض دې تا انشا شي

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

دده مثالونو نه ثابته شوه چې صدیق هم د دغه کورنۍ شاعر دے د خوشحال بابا نوم په احترام سره يکه دغه دا منو په خان په شعر کښې اخلي تورچاګه ذکر کړے نو خوشحال ئې یاد کړے خو چونو زامنو او ورېرونو د خان په نامه یاد کړے چې په د غه کښې د خپل سکه ورور جمال خان زوې صدیق ئې هم د خان په نوم یادوي د خپل خاندانې رقابت په وجه د مغلو سپکه او نفرت په خپلو شعرونو کښې څرګنده وي او د دغه نفرت په وجه هغه پښتنو ته هم سپک ګوري کوم چې د مغلو نمک خوردي لکه په خپل يو غزل کښې په صفحه ۱۰۷ باندې لیکي

توره شرې ده بنه ده پمه ننګ نیمه په سر
ورک شه د مغلو د بخشش منديل په سر
واړه پوځي شول پښتانه چې پسې ډغلي
ننګ وته ئې شا کړه له مغولو غوارې زر
حق پښتنو دے که ادوې بیا د ننګ د پاره
سر په شهزاده کاد غه تورخوني په سر
روانې زه هلک ووم چې پرې دوب محمد امين شو
بنه بنه شهیدان وو پر مغول شول پرې دبر
هیڅ نه دي نابوده یوسفزي د ننګ په کار کښې
نوم ئې د زمرې دے تر شمال دي لا بتر

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

ځني که منصب خوري خولا کوړ په خپل وطن دي
پسي شو د مغولو حمزه کوره ګیدړ ي خس
حال د پښتنو د ننګ په کار کښي را ښکاره شو
واړه هیڅ کاره نه بې حیا نا مرد بشن

په دې شعرونو کښې یې زیات رنګ د خوشحال بابا د خیال ښکاري صدیق هم د هغه پښتو غندنه کړې ده کوموچي د مغولو په سرو سپینو پسي منډې وهلې او خپل ننګ یې په هغوی خرڅ کړے وو او د دې شعرونه یې خوهغه خاندانې جذبه غیرت ښکاریږي او په دې وخت ارمان کوي چي

نه مومند ابدمل شته نه خوشحال دریا شته
نه د ښکو غلجي - له پښتنو خالي شو غر

او دغه شان د خپل ننګیال توریال ترهٔ خوشحال بابا وینه د صدیق په رګونو کښې تېره شوې ده او صدیق هم د میړني خلقو ستائنه کړې ده په دې حقله څېړونوال دوست محمد شینواري په خپله سریزه کښې لیکي -

په کلاسیکي ادب کښې صدیق د نورې پوړۍ شاعر دے په اشعارو کښې یې ډېر داسې غزلې شته چي په نازک خیالۍ کښې د حمید او شید شعادو اشبول دي د شال د یاده د دیوان په غزل ۱۰۹، ۳۰۹ کتلے شي خو صدیق باندې د خوشحال رنګ زیات یدے

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

شي صدیق د توري مېړنتوب شجاعت مېړن شاعر دے لکه وائي

مېړني په مېړنتوب سره یاد مېږي
د نامردو کله څوک وائي ستندري
د زمري نامه پرې کېږده نعري څه وې
ځوان به ځان کاندي د توړو په میدان غوځ

څنګه چې ارواښاد حبیبي او ارواښاد دوست محمد شینواري ویلي دي چې صدیق د تصوف او سلوک نه اشنا وو صوفي شاعر هم وو نو د لته کښې موږ ګورو چې صدیق د قطعي د تصوف او سلوک د دوړونو نه تېر شوے وو د هغه صوفیانه شاعري که اوکتے شي نو د شعرونو نه معلومېږي چې صدیق مریدي تصوف هم کړے دو یعني صدیق د یو کامل پیر نه بیعت هم کړے وو او مریدي يې اختیار کړې وه لکه دا لاندینی شعرونه موږ ته ښائي -

هر چا وته خواږه ترني شکر دي
د صدیق وښل د پیر له برکته
د مرید تعظیم د پیر عزت طلب دے
د استاد طلب نه يې مردوده
تمامي قباحت دا وي که باور کړه
چې مرید د خپله پیره شي مردود
او د غه شان د دیوان په صفحه ۲۵۰ وائي -

د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ : www.ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

چې ثابت په شریعت شي
نو سالک د حقیقت شي
د توحید ډیوه کړي بله
چې روان په طریقت شي
بې پرواه به د فتن کړي
چې د پیر په معرفت شي
د تلقین ذکر حاصل کړه
چې مشغول په محبت شي

ددې شعرونو نه معلومېږي چې صدیق د صوفیت او د تصوف درجو، منازلو د پیرۍ او د مریدۍ اداب نه پوره پوره واقف دے او په تصوف کښې د یو استاد حیثیت لري ځکه چې د صدیق پلار فقیرجمیل میاں هم یو ستر روحاني مقام لرلو او د جذب و حال په مستۍ کښې مست د لوې الله په معرفت او د حق رڼا مونډلو د پاره سرګردانه وو او د شریعت او طریقت نه پوره پوره خبر وو په دغه وجه صدیق هم ددغه مکتب طالب علم وو او په دغه مکتب کښې لکه د پلار لوړ مقام لرلو.

ددې دومره تفصیلي بحث نه پس موږ ته معلومه شوه چې صدیق ګمنامه نهٔ دے سوانح یې معلوم شو صدیق خټک دے د خوشحال بابا د سکه رور جمیل میاں (جمال خان) مشر زوې دے د دغه زماني دے د خوشحال بابا د شعرونو رنګ پرې اثر اندازه

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

دے ـ د خوشحال د وخت د جګړې ستائنه یې کړې خپله علاقه او
کلے یې خوږه او خوښاد ښښلے دے ـ او د خوږې کسکښې یې ستائیلي
دي د مغلو بد یې ویلي دي د خوشحال بابا په شان یې د
میړنتوب بهادرۍ شجاعت ستائنې کړي ـ او څنګه چې یې د تره
د ایمل خان او دریاخان سره د صفوي د میړنتوب په وجه مینه
ده نو د غه شان یې د ایمل خان ـ دریاخان او خپل تره
خوشحال خان سره خپله مینه ښکاره کړې ـ د تصوف د مختلفو
منازلو او درجونه واقف او د د غه مکتب استاد کامل دے او
صوفیانه اشعار یې هم ویلي ژبه یې خټکو اله ده که څه هم د
بل خاندان سره یې تعلق وے نو په دیوان به یې د بل چا
رنګ زیات وو خو معلومېږي چې د خپل تره په وجه یې
په شعرونو د صفوي رنګ زیات دے او د پلار په وجه یې د
تصوف رنګ دے تر او شواهدو نه معلومه شوه چې صدیق
د جمال خان رحمة الله علیه رجمیل بېګ فقیر بابا زوې دے د خوشحال بابا ورارهٔ
دے او د صاحب دیوان شاعر صدیق دے د به ده مرغه د دوې
د پلار حالات لا په تیار کښې دي نو په تېره تېره یې د دوې
حالات او د صدیق متعلق د راقم رائې او څېړنه ده نوې
الله دې اوکړي چې نور تحقیق پرې اوشي او نورې معلومات
لاس ته شي ـ

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

کتابونه

۱- هیواد مل زلمی د هند د کتابخانو پښتو خطي نسخې د افغانستان د علومو اکېډمي ۱۹۸۴ ء

۲- فقیرخېل فردوس شاه میان شجرهٔ نسب فقیرخېل میانګان انجمن اتحاد فقیرخېل چشمې اکوړه خټک ۱۹۹۱ ء

۳- رضا محمد افضل پروفیسر پټ ستوري پښتو اکېډمي پېښور یونیورسټي ۱۹۸۴ ء

۴- خوشحال ریویو جلد ۴ شماره ۱ پښتو اکېډمي پېښور یونیورسټي ۱۹۸۷ ء

۵ د صدیق دیوان د شینواري دوست محمد سریزه تحشیه د افغانستان د علومو اکېډمي ۱۹۷۹ ء

۶- دیوان د سکندر خان خټک د دوست محمد کامل مقدمې سره اداره اشاعت سرحد قیصه خواني پېښور ۱۹۶۳ ء

۷- عقاب خټک سرفراز خان تاریخ خټک حمیدیه پرېس پېښور ۱۹۷۵ ء

۸- دیوان اشرف خان هجري مرتبه همېش خلیل شاهین برقي پرېس پېښور ۱۹۵۸

۹- حبیبي عبدالحی پښتانهٔ شعراء اول ټوک یونیورسټي بک ایجنسي خیبر بازار پېښور

۱۰- خټک افضل خان تاریخ مرصع د دوست محمد کامل مومند نوټونو سره یونیورسټي بک ایجنسي خیبر بازار پېښور

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

ابراهیم څوک دی؟

ابراهیم څوک دی - د کوم ځای دی - د چا څه دی - د کومې زمانې دی - دا یو څو سوالونه دي چې د دې پښتو شاعر په باره کښې پیدا کیږي خو زموږ لیکوالو ډېر په آسانه حل کړي دي - هغه ځکه چې ځان ته دومره سرخوږی ول نه دي پکار بس خو یې د څېړنې د کتابونو پاڼې وکول پکار دي - خبره دا ده چې نور د علم تنکي پرې بیا اډانه کوي - حوالې د پاره بیا کتابونه را خلي او هغوي پرې هم بې توکه لیکي د تولو نه مخکښې به زه دلته د ابراهیم باره کښې د مختلفو لیکوالو محققینو د کتابونو نه د اقتباساتو په شکل کښې د هغوي د پېژندنې او د هغوي د زمانې - د شاعرۍ او خاندان باره کښې دلته او لیکم نو بیا که زه د خپل تحقیق په رڼا کښې څه لیکم نو په پوهېدلو کښې به لوستونکو ته اساني وي - په دې نوم بانډې ډېر شاعران تېر شوي دي - خو دلته چې د کوم ابراهیم ذکر کېږي د هغه غزل په "چمن بې نظیر" کښې را غلے دے - د پښتنو شاعرانو د غزلو یو خطي مجموعه ده - یو انګرېز محقق "پادري هیوز" د دغه خطي نسخې نه په خپل کتاب "کلید افغاني" د دې شاعر هم یو غزل را خستے دے د کلید افغاني په سر کښې د افغانستان د

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

ستر محقیق عبدالله خدمتګار په هر شاعر تعلیقات درج دي هنوي لیکي -

> د چمن بې نظیر د شعر د شاعر په باره کښې یو احتمال دا دے چې نوموړي دي د کالوخان د غه ابراهیم شاه وي ځکه چې دي د کلید افغاني د تدوین د زمانې د شاوخوا اولسي شاعر وو او د فیاض کیسه چې په کلید افغاني کښې راغلې ده دهٔ تشکیل کړې ده ددې نوموړي شاعر په باره کښې نور څهٔ معلومات چاته هم نیشته . (۱)

ستر محقیق پوهاند محمد افضل رضا صاحب د ابراهیم باره کښې د پټ ستوري کتاب پښتو اکېډمي پېښور چاپ کال ۱۹۸۶ ء په صفحه ۹۳ م باندې لیکي -

> راقم الحروف (محمد افضل رضا) ته پټ ستوري د تحقیق په لړکښې د محمد ابراهیم د لاس لیکلي د اخون قاسم فوائد شریعت نوم کتاب په لاس ور غلو چې په پښتو اکېډمي کښې موجود دے په آخر کښې لیکلي دي
>
> "محمد ابراهیم متوطن خټک مصري بانړهٔ"

---

(۱) پادري هیوز کلید افغاني کابل چاپ صفحه ۹۱۱ د چاپ نېټه ۱۳۵۶ کال د زمري ۱۵.

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

اوس کله چې صفي الله خټک د بانړې مُلا، د مصري
بانړې نوښار تحصیل وو نو کېدے شي چې ابراهیم
څه ورځې په مصري بانړه کښې هم تېرې کړې وي
او ځکه یې صفي الله خټک په تېروشوؤ عالمانو
کښې ذکر هم اوکړو۔

د ابراهیم باره کښې د افضل رضا صیب د وېشانه پس هغوي د ستر
محقق اروابښاد عبدالحلیم اثر افغاني صیب یک هم په دې کتاب کښې
هم په دغه صفحه ۳۹۴ لیکي۔

د بشاغلي اثر د لیک مطابق ابراهیم د سوات دَ
مشهور بزرگ پیر بونده صیبؒ په اولاد کښې یو
ډېر لوې عالم روحاني بزرگ او د پښتو ژبې
د پخواني طرز اسلوب په لیکوالو کښې د موزوني
طبقې شاعر او ادیب تېر شوے دے۔

په بل ځائے کښې هم په دغه صفحه ۳۹۴ د پټ ستوري کتاب
پښتو اکېډمي پېښور چاپ کال ۱۹۸۶ء د اثر صیب لیک لیکي۔

او د ابراهیم د لیکلو طرز د اخون درویزه د سبک
په پیروي کښې دے هر کله چې صفي الله خټک
په میاشت د صفرالمظفر ۱۲۷۳ھ کښې د دهٔ ذکر دَ
تېرو شوؤ عالمانو په حیث سره کړے دے
او د میاں صیب محمد عمر د چمکنو زوې عبیدالله
میاں گل د خپل کتاب " هفت پېکر" په دیباچه

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

> کښې دده دې قيصې نوم ياد کړے دے او حضرت میاں ګل په ۱۲۲۳ ھ کښې وفات شوے دے نو وښيلے شي چې حاجي ابراهيم بابا د ۱۲۰۰ په زمانه کښې تېر شوے دے۔

اوس راځو د بناغلي محقيق پروفيسر محمد افضل رضا صيب د بل کتاب د "پښتو غزل" چاپ پښتو اکېډمي پېښور کال ۱۹۷۸ء صفحه ۲۲ باندې يک ته هغوي دده نوموړي شاعر باره کښې ليکي۔

> ابراهيم د سوات اوسېدونکے وو۔ د پير پرشده صيب په اولاد کښې وو د ۱۲۰۰ھ په زمانه کښې تېر شوے دے د زقوم بادشاه او سيف الملوک قيصې هم ليکلي دي۔ قلمي ذخيره ئې په قبو کلي کښې دفن ده لاندې ئے يو غزل ئې کليد افغاني کښې نقل کړے شوے دے۔ غزل ئې د پښتو د قديم غزل ټولې خوبۍ لري ځو نورې غزلې ئې راقم الحروف "پټ ستوري" کتاب کښې درج کړې دي۔

د افغانستان ستر محقيق او نوميال ليکوال ارواښاد عبدالحئ حبيبي صيب د ابراهيم په باره کښې دخپل تاليف پښتانهٔ شعراء اوله حصه چاپ پښتو ادبي مرکز سرائے نورنګ بنوں کال ۱۹۸۷ء صفحه ۷۵ باندې ليکي۔

> ابراهيم هم د هغه شاعرانو نه يو دے کوم چې په

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

گمنامۍ کښې مړ دے ـ حالات او دیوان يې نهٔ دے پاتې دده بس د کليد افغاني په ذريعه يو غزل تر دې وخته ژوندے پاتې دے او دے مونږ د هغې په وجه د يو ښهٔ شاعر په حيث پيژنو ـ

~

چې د عشق سودا په سر کړم کله مرد يم
سر پر ببکړے په ميدان کښې د عشق فرد يم
د عشق نوم ځکه په ما باندې سمې شهٔ
وچې شونډې تندې سترګې کونه زرد يم
د يادداشت بهره به بيا مومم اميد دے
لکه تن چې مشغول شوے په يادګود يم
کهٔ مې سر او مال د يار په مينه لاړ شي
خدائے دې نهٔ کړه کهٔ پرې ګرم ياپرې سوديم
تعلق هستې مې دواړه پسې شاکړه
جريده د عشق په لار کښې روان فرد يم
دامن واخله چې ګرد الوده نهٔ شي
خسته پروت د يار په در کښې لکه ګرد يم
بيدردان د عشق له سوزه خبر نهٔ شو
براهيم ځکه منت بار د اهل درد يم

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

د افغانستان بل ستر محقق هېوادمل زلمي هم د ابراهيم باره کښې ليکي ـ

ابراهيم از شعراى قديم پښتو است پادرى هيوز غزل ابراهيم
را از چمن بے نظير ، كليد افغانى منتخب كرده ابراهيم غزليات
عشقى ميسرود تذكره نويسان ، پښتو شعرو شرح حال ويرا
ضبط كرده اند از دوست ـ

۳ بې دردان د عشق له سوزه خبر نه شول
ابراهيم څکه منت باد واصل درد يم (۲)

دا نو وو د ابراهيم په باره کښې د مختلفو محققينو د تاريخ په رڼا څه دې شان پېژندنه چې څوک وو د کوم زمانې وو ـ شاعر وو بزرګ وو صوفي وو په دغه تېر شوي تحقيق باندې دې شان سوچ پکار دے ، دوچې په اختصار ئې جاج واخلو نو معلومېږي چې دغه ټول تحقيقونه د تضاد ښکار دي او په يو وخت مختلف بيانونه بيان شوي دي ښاغلي افضل رضا صيب په يو ځاے کښې ليکي چې د يو خطي نسخې له مخه متوطن خټک د مصري بانړې نوښار وسېدونکے دے او په بل ځاے کښې د اثر صيب په وينا

۲- زلمي هېوادمل فرهنګ زبان و ادبيات پښتو چاپ وزارت تعليم و تربيه کابل کال ۱۹۷۷ صفحه ۷ ، ۸

(c) ketabton.com: The Digital Library
www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرليکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

متفق دے چې د سوات د پېښور، اولاد کښې دے او هم هغه غزل ئې لیکلي کوم چې جیبي مېب لیکلے دے.

البته ارواښاد جیبي مېب په گمنامه شاعرانو کښې اچولے دے او هغوي ته ئې حالات نهٔ دي معلوم د هغوي د ا یک دَ قدر ور دے.

دا څنګه چې زما د خپل نظر په تله رو تلو هر چا ته حق حاصل دے چې څېړنه اوکړي زهٔ څېړونکے وال نهٔ یم خو دلته د ابراهیم باره کښې د خپلو معلوماتو په رڼا کښې خپله یو نظریه لرم - او خپل دې یک ته حتمي نهٔ وایم - دلته راقم الحروف د تېر شوي یک او تحقیق په رڼا کښې څهٔ معلومات او د خپلو معلوماتو د ذخیره کړي یو کول غواړي - او نوستونکو ته د ابراهیم په باره کښې خپله څېړنه پېښ کول غواړي.

دَ ابراهیم غزل په چمن بې عدیل و گلشن بې تمثیل کښې چې د میاں نځو گل کاکا خېل تالیف دې کښې ذکر هم شته میاں انځو گل دا کتاب په ۲۵ رمضان ۱۳۰۱ھ کښې لیکلے دے او په دې کښې د ډېرو غوره هغه شاعرانو ذکر کړے دے کوم چې د خوشحال بابا، رحمان بابا وغیره، تر وخته وو.

څېړنه چې هر کله څوک کوي نو داخلي او خارجي شهادتونه ضروري دي د چاپېر چل حالات او د نزدې زمانې حالات دَ هغې نه پس ته حالات نو تحقیق بیا هله پکار دے د اسې نه چې بې توکه بې تحقیقه کله د سوات او کله د مصري بانړي راقم الحروف

د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ : www.ketabton.com

چي کومه نظریه د ابراهیم باره کښي پېش کوي هغه به د ډېره درج
شوي شهادتونو په تله تلي او پېش کوي به يې -

میاں نخوګل چي د کومو شاعرانو ذکر په خپل کتاب کښي کړے دے نو ابراهیم يې د کومو شاعرانو په زمانه کښي اچولے دے د ده غزل د کومو شاعرانو د وخت سره قافیو ردیفونو سره سمون خوري نو ددې نه په معلومه شي چي دے د هغه وخت شاعر دے نو د سوچ په مونږ ته یو لار او ښائي زمونږ رهنمائي به وکړي او بیا به مونږ په دغه لار خپل مرام ته تګ کوو د دغه زماني په شاعرانو کښي خوشحال بابا هم یاد شوے دے پښتو ادب باني ده اوددوي د خاندان لوي احسان دے - خوشحال بابا نه را واخله زامن - لمسي کړوسي يې هم د پښتو ادب خدمت کوي لګیا دي - او پښتو ادب ته وده ورکوي -

دغه شان د خوشحال بابا مشر ورور چي په جمال خان - جمیل خان خواجه جمال الدین نومونو بانډې په مختلفو موقعو یاد شوے هغه هم لکه د خپل ورور د توري او قلم خاوند وو او په ادبي میدان کښي د خپل ورور خوشحال بابا ته روستونه وو خو بس صرف فرق دا وو چي جمال خان بابا د تصوف، سلوک، معرفت لار خپله کړې ددې هم څه باوجود جمال خان بابا شاعري هم کوله د شاعرۍ په باره کښي افضل رضا صاحب پټه ستوري نومي کتاب او د افغانستان نومیالي او ستر لیکوال عبدالله خدمتګار بختاني په پښتانه شعراء پنځم ټوک کښي په دوه مینو صفحو کښي د کو سره د هغوي د شعرونو غزلو ډېر په وضاحت سره کړے دے - ددوي خطي نسخي "تذکرة الاولیاء" او "نور محمدیه" په نومونو په فارسي ژبه کښي لیکلي په

(c) ketabton.com: The Digital Library

پښتو اکېډمي پېښور کښې پرتې دي. د غه شان الرشيف مستي افغانستان کښې هم يو خطي د فارسي نسخه پرته ده چې وس وس هغوي د مناقب شيخ رحمکار رح په نوم چاپ کړې ده. زما د دې مطلب دا دے چې د خو شحال بابا سکه دور هم په ادبي ميدان کښې د چانه روستو نهٔ دے. نو د غه شان د جمال خان بابا زامنو هم خپل خاندانې روايات قائم او برقرار ساتلي دي. لکه د جمال خان بابا زوې محمد صديق چې د هغوي نه پس سجاده نشين هم وو د هغوي ديوان چې د کابل نه د "ديوان صديق" په نوم چاپ دے.

راځم خپلې مدّعا ته چې ابراهيم زما په نظر کښې څوک وے ترکومه چې زما تحقيق دے نو ابراهيم گمنام نهٔ دے د جمال خان بابا زوې دے سکه د خپل ترهٔ او پلار شاعر وو. صوفي وو بزرگ وو. لوستونکي به وائي چې تا سره څهٔ ثبوت دے. د دې دپاره د خپل کوان مشر مياں فردوس شاه فقيرخېل د مرتب شوي شجره نسب نه حواله ورکړم.

دجمال خان بابا څلور بيبيانې وې د هغوي ديار لس
زامن وو په هغه بيبيانو کښې دبي بي رابعې
چې په قام اسماعيل خېله وه پنځهٔ زامن وو
چې نومونه ئې په دې رنگ دي.

۱. محمد ابراهيم ۲. محمد اسحٰق ۳. فقير محمد صديق ۴. محمد عتاق ۵. محمد صالح (۳)

---

۳. فقير خېل فردوس شاه مياں شجره نسب فقير خان خېل (فقير خېل) ناشر انجمن اتحاد جمال خېل چشمي اکوړه خټک د چاپ کال ستمبر ۱۹۹۱ ع

د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ : www.ketabton.com

دا په وجه ثبوت چې د غه شاعر چې ذکر يې په چمن بې عدیل وکښ
بې تمثیل میان اخترګل او کلید افغاني کښې یادیږي شیرزد کړے
دے ګمنام نهٔ دے ګمنام ځکه دے چې چا تحقیق نهٔ دے کړے دَ
فقیر جمیل بیګ رح جمال خان رح زوی دے ځکه يې هم په د غه کتاب کښې د
یوې زمانې د شاعرانو په قطار کښې ځائے کړے دے۔

د غه شان ښاغلي افضل رضا صیب لیکي چې هغه د مصري باڼړې
متوطن ختیک چې د تحصیل نوښار یو کلے دے او سېدونکے وو د مصري
باڼړې لو. محل وقوع مصري باڼړه په اکوړې کښې د سیند په غاړه
ده بلکه دا هم د ښلے شي چې اکوړې او مصري باڼړه کښې فرق
نهٔ وو بلکه هر کله چې سیند یعني اباسین خپل رخ بدل کړو نو
مصري باڼړې يې جدا کړه اشرف خان هجري هم دا په خپلو شعرو
کښې په تاخت هم یاده کړې ده د جمال خان اولاد په چشمې ۔ اکوړې
نهال پوره ۔ نظام پور ۔ ښېدو او د غه شان په نورو ځوا وشا
کلو کښې آباد دے۔ دا هم یو ثبوت دے کېدے شي چې ابراهیم بابا رح
په مصري باڼړه کښې سکونت اختیار کړے وي ځکه چې مصري باڼ
او د غه تپول نژدې ځوا وشا کلي ځو د هغوی ملکیت او جائېداد و

دلته به زهٔ د ثبوت په توګه د ارواښاد ستر محقق عبدالحلیم
اثر افغاني صیب یو بیک ته د لوستونکو پاملرنه را وګرځوم هغوي په
خپل یو مضمون چې سرخط يې "اخلاقتا نه" دے کښې لیکي ۔

افضل خان دا ذکر نهٔ کوي چې محمد اسحاق رح ۔ محمد ابراهیم رح
د محمد صدیق رح کشران رونړه هم دهٔ د پلار محمد اشرف خان رح

(c) ketabton.com: The Digital Library
www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

نه هم مشران وو هم د پښتو شاعران وو په شال
کښې د "فقير ابراهيم چشتي" سهروردي يو غزل
داورم -

چې د عشق سودا په سر کړم کله مرديم
سر پرې پرېکړے په مېدان کښې لکه فرديم
بې دردان د عشق له سوزه خبر نهٔ شو
ابراهيم ځکه منت بار د اهل درد يم (۴)

هغوي يکې په دې غزل کښې مصرعه جرسه د عشق په لار کښې روان فرديم دا ښائي چې ابراهيم په مقام د فرديت کښې وو چې د فنا في الله مرتبه ده چرته د مقام فرديت خاوند ابراهيم او چرته د افضل خان پلار محمد اشرف خان هجري بلکن افضل خان يې ذکر نهٔ کوي -

داوود اثر صيب ليک - دلته کښې اثر صيب هم ددغه ابراهيم باره کښې مل شان ليکل کوي - کېدے شي چې هغوي په دې نتيجه رسېدلے وي چې هغه محکښې تحقيق سمې نهٔ وو بلکه هر کله چې هغوي ته معلومه شوه چې د جمال خان بابا په زامنو کښې هم شته او د مصري بانړې او سپدو نښکے دے نو دري نه معلومه شوه چې دا ابراهيم د جمال خان بابا زوې دے - جمال خان بابا چې په فقير بابا مشهور دے د غوثيت او قطبيت ددرجو ته تېر شوے دے د غه

۴- خوشحال ريويو شماره ۲ پښتو اکېډمي پېښور چاپ کال ۱۹۸۷ ص ۲۵

(c) ketabton.com: The Digital Library
www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرليکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

شان د اولادې هم تربیت کړے او د وخت په وخت یې زامن هم سجاده نشین پاتې شوي او د تصوف، سلوک، مختلف درجاتو نه تېر شوي نو شاعري یې هم د تصوف په رنګ کښې رنګ ده لکه په یو غزل کښې وائي

څې خبر په اسرار نهٔ شي د هو هو
په هغو بڼړو د هر چا شه تو تو
له اوله پرې د قتل فتوىٰ زهٔ کړم
د غافلو په غزا کړ ځي رو رو
څوک غافل خاموشه ناست وي مستغرق شو
څوک فاخته غوندې نارې که په کو کو
بې افتابه ذره چا لیدلې نهٔ ده
ښکاره وي د غمر په مخ سره یو یو
د ستا مخ زما د سترګو منظرګاه دے
ستا مخ په اور مې سترګې شوې لو لو
بې دردان به اهل درد نهٔ شي براهیمه
مرې زړې کهٔ په سل حله کړې فو فو (٥)

د عبدالقادر خان خټک یو غزل هم په دې قافیه باندې لیکلے شوے دے۔

٥- رضا محمد افضل پټ ستورې پښتو اکېډمي پېښور یونیورسټي ١٩٨٤ ص ٤٩٧

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

چا موندلې دې نارې وهي هو هو
څوک طالب ځني پښتنه کا کو کو
عرشیان يې پرستش کا له قوشیا نو
فرشیان هم پسې ګرځي په سو سو
د دوې خبرې مهٔ کوه مطربه
په نغمه کښې يو يو وايه نه دو دو
چې را غلې له عدم دې وجود ته
اواز يو ترسیله کا چې به څو څو
د ځواني شاهين یاغي شو رابه نهٔ شي
کهٔ فرياد د عبدالقادر کاندې قو قو

د عبدالقادر خان بابا هم په دې غزل کښې د تصوف رنګ دے -
دغه شان په چمن بې نظير کښې د خوشحال بابا عبدالقادر خان
ختک، اشرف خان هجري، کامګار ختک، سعيد بابا سکندر خان ختک
وغيره وغيره د هغه شاعرانو غزلې ليکلې شوي دي کوم چې
دغه ټول ديوې زمانې شاعران وو - او ابراهيم بابا هم د دغه
زمانې د شاعرانو په قطار کښې راټولے شوے دے -
په ټول تفصيلي بحث به نورې نظر وا چو -

د جمال خان بابا د وفات زمانه ۱۱۱۶هـ ده - د ابراهيم بابا زمانه
۱۲۰۰هـ ليکلے شوې ده نو دا زمانه نظر کښې د عبدالقادر خان ختک
همزولے کم و بیش د ۱۱۴۲هـ د زمانې دے ځکه چې غزلې يې د يو
بل په قافيه روښان ښکاري -

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

ابراهیم بابا متوطن ختک د مسري باندې اکوړي او سپد ونکے دے دغه یې د او سپد و او کلي ثبوت دے بل ثبوت یې دا سي نیشته چې چرته په یېک کښې راغلے وي د ابراهیم بابا په غزلونو باندې د تصوف رنګ هم پروت دے.

ابراهیم بابا د عبدالقادرخان سکندرخان دي د زمانې په شاعرانو کښې بنودلے شوے دے.

د خوشحال بابا د سکه رور جمال خان بابا په شجره کښې د ابراهیم بابا نوم شته او د زمانې حمون یې هم د هغوي د زمانې سره دے.

د دې تحقیق په رڼا کښې دا ثابته شوه چې دا ابراهیم بابا هم د جمال خان جمیل بیګ فقیر بابا زوې دے د مور نوم یې بي بي رابعه وو په قام اسماعیل خېله وه. ضروري نه ده چې بس دا تحقیق سهي دے بلکه زما د دې مضمون ډیکلو مطلب دا دے چې نور پیاوړي محققین دې هم لټون اوکړي او په دغه موضوع دې څه اوليکي چې راروان نسل ترې خبر شي.

کتابونه:

۱- رضا محمد افضل پروفیسر پټ ستوري پښتو اکېډمي پېښور یونیورسټي ۱۹۸۴ء

۲- رضا محمد افضل پروفیسر د پښتو غزل پښتو اکېډمي پېښور یونیورسټي ۱۹۷۸ء

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

۳- هیوز پادري کلید افغاني د ټپهرندوي عبدالله خدمتګار غتاني په سریزه کابل ۱۳۵۶ ش ه -

۴- خوشحال ریویو شماره ۱ پښتو اکېډمي پېښور یونیورسټي کال ۱۹۸۴ء

۵- هېواد مل زلمی فرهنګ زبان وادبیات پښتو مطبع تعلیم و تربیه کابل ۱۹۷۷ء

۶- خټک عبدالقادر خان خدیقه خټک مدونه و مرتبه انوارالحق سید یونیورسټي بک ایجنسي خیبر بازار پېښور

۷- حبیبي عبدالحي پښتانه شعراء اوله حصه یونیورسټي بک ایجنسي خیبر بازار پېښور -

۸- فقیرخېل فردوس شاه میاں شجره نسب فقیرخېل انجمن اتحاد جمال خېل چشمئ اکوړه خټک ستمبر ۱۹۹۱ء -

---

د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ : www.ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

نوم وروکي شاعر

محمد سعيد او د هغهٔ قلمي آثار

زموږ د پښتنو په هره قبيله - خاندان او قوم کښې د پرلوړې لوړ شاعران - اديبان - عالمان تېر شوي دي چې ځيني ښکاره دي او ځيني اوس هم په تيارو کښې پټ دي او پرسېره کول غواړي - خو د دغه خلقو د علم خزانې زموږ د ناپوهۍ په وجه ورځ په ورځ ګودونو کښې پټېږي او موږ د دغه خلقو د علم خزانې نه محرومه پاتې کېږو زموږ د پښتنو په سيمه کښې اوس هم داسې لويې لويې علمي کورنۍ شته چې په هغې کښې د لويو لويو شاعرانو اديبانو عالمانو کتابونه په چاپي او قلمي شکل کښې خوندي پراته دي او د دغه خلقو سره يې هيڅ قدر و قيمت نيشته او د دغه ناپوهۍ په وجه د غه پوهه خلق اوس په نوم ورکو کښې شمار لې شي چې زموږ د پاره د پرلوړې زيان دے که چرې د غه قيمتي علمي سرمايه راپرسېره کړے شي نو د راروان وخت نسل به ترې د پرځهٔ زده کړي - ولې چې د دغه نومورو پوهانو د علم په وجه نه صرف موږ د علم د رڼا نه منوّر شو بلکه راروان نسل به هم په د غه لارڅېل تګ تېر کړي او ذهني ثقافتي

د پښتو کتابونو پرليکه نړۍ : www.ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

سیاسي علمي پر مختګ به نور هم مخ په وړاندې کړي خو ددې هر څهٔ باوجود د اسې علمي کورنۍ هم شته چې هغوي غواړي چې د هغوي د اسلافو کارنامې دې په ډاګه کړے شي په دې سلسله کښې چې زهٔ نن د کوم نوم ورکي شاعر۔ عالم نوم رابرسېره کول غواړم او د نوم نه ئې ګردونه سنړم او د هغوي ورکې قلمي آثار راښکاره کولو بانديې خپله مقاله ښائسته کوم په دې سبب چې د پښتو ادب په باب کښې نوې اضافه وشي هغه نوم ورکے شاعر۔ عالم میان محمد سعید دے یا شوچې اول په دې رڼا واچو و چې دوي څوک دي د کوم ځائے دي په کوم زمانه کښې ئې ژوند تېر ولو او د کوم خاندان څخه تعلق لري ددې معلوماتو حاصلولو د پاره به موږ دوه لارې چلوو یو لار د میان محمد سعید د قلمي آثارو په رڼا کښې او بله د هغوي د خاندان د افرادو د یک یا زباني شهادت نه چې په دې وخت کښې ژوند تېروي او دې سره به موږ ته دوه اړخیزه کټور معلومات په ګوته شي ۔ په خټکو کښې د بهادر بابا چې ابک بابا باندې شهرت لري کورنۍ په مذهبي سیاسي ۔ علمي او ادبي لحاظ سره لوړ مقام لري ځ بهادر بابا نوم په روحاني دنیا کښې لکه د ځلنده ستوري ښکاره دے او هم د غه شان د هغوي زامن د سلوک د لارې د سختو ریاضتونو نه تېر شوي او د غوثیت او قطبیت درجات ئې موندلي د بهادر بابا (ابک میب) درې زامن دو چې د هغوي نومونه دا دي ګه دي ۔

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱- حضرت کسیر گل رح معروف به کاکا صاحب ۲- حضرت حیات بابا
۳- حضرت شیخ غفان رح بابا

دد ې په تائید کښې د حضرت کسیر گل رح بابا (کاکا صاحب) د زوی حضرت حلیم گل بابا کتاب مقامات قطبیه و مقالات قدسیه چې میان مهتد الله کاکاخېل په فارسۍ ژبه کښې چاپ کړې او په اردو کښې ترجمه ئې اروابښاد عبدالرزاق کوثر کړې ده په صفحه ۲۳۶ باندې لیکي

> حضرت صاحب کے دو بھائی تھے اور دونوں صاحبان ولایت تھے ایک حیات خان صاحب اور دوسرا شیخ عفان تھا جو کہ شیخ جی کے گنبد کے نزدیک دفن ہیں۔

ترجمه:- د کاکا صاحب دوه رونړه وو او دواړه د ولایت خاوندان وو د یو نوم حیات خان او د دوېم شیخ عفان نومېد و چې د شیخ جي (کاکا صاحب گنبد سره نژدې ښخ دي -

د غه شان تاریخ مرصع د افضل خان ختک کښې هم د غه ذکر شوے او ستر محقق اروابښاد سرفراز خان عقاب ختک هم په خپل کتابچه "کاکا صاحب" کښې په صفحه ۲۹ لیکي -

> کاکا صاحب کے دو بھائی تھے ایک کا نام حیات خان اور دوسرے کا نام شیخ عفان -

ترجمه:- د کاکا صیب دوه رونړه وو د یو نوم حیات خان او د بل شیخ عفان وو -

دد غه کتابچې "کاکا صاحب" په صفحه ۳۰ د مناقب شیخ رحمکار

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

د میاں شمس الدین کاکاخېل (قلمي) په حواله سرفرازخان عقاب خټک د کاکا صیب د دوئي باره کښې یو شعر دا شان پېش کوي

دده دوه دوبنه په ځان
حیات خان او شیخ عفان

د بهادر بابا رح ایک صیب ددې زامنو د اولاد سلسله په دې دول ده چې د کاکا صیب اولاد ته کاکاخېل میاں گان وائي او د حیات خان او شیخ عفان اولادته ایک خېل میاں گان وائي په دې دواړو کورنو کښې لوئے لوئے عالمان. شاعران ادیبان تېرشوي او روس هم شته زمونږ ددې مقالې دا نوم ورو کے شاعر. عالم میاں محمد سعید د ایک خېلو میاں گانو د کورنۍ سره تعلق لري په نن زمانه کښې په ایک خېلو میاں گانو کښې خدائے بخښلے میاں سید رسول رسا ستر شاعر. ادیب محقق. عالم تېر شوے ایک خېل میاں گان تر لرې لرې علاقو کښې پراته دي.

د میاں محمد سعید شجره نسب چې راقم د هغوي د عمسي مولانا سلطان محمود صاحب پېش امام د مسیر زمان بابا جمات واقع لونډ خوړ روډ کا تهلنگ نه ترلاسه کړي او مننه ئې کوم دا رنګه ده

میاں محمد سعید بن میاں محمد جنېد بن میاں عباس گل بن میاں امیرالله بن میاں عبدالله بن میاں یوسف بابا بن میاں عباس گل بن میاں اسماعیل بابا بن میاں لائق شاه بن میاں علي خان بن میاں شیخ عفان بابا بن بهادر خان بابا معروف به ایک صاحب.

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

میاں محمد سعید د مردان ضلعې د کاټلنګ کلي په اوده یګرام کښې زیږیدلے وو د زیږیدنې نېټه یې ۱۲۶۳ هـ ق ده د میاں محمد سعید کشر رور عبدالجلیل نومیده وچې په ۱۳۰۲ هـ ق کښې مړشوے دے دغه شاعر۔ عالم میاں محمد سعید د زامنو نومونه دا دنګه دي۔

میاں عبدالواحد۔ میاں غلام محمد۔ میاں غلام صدیق۔

میاں سلطان محمود، میاں سید محمود

په زامنو کښې یې د غلام محمد اولاد نهٔ وو او د نورو زامنو نه یې د اولاد سلسله جاري ده چې اوس هم په کاټلنګ کښې د ایبک خېلو میاں ګانو په نوم ژوند او وخت تیروي د میاں محمد سعید دوه بیبیانې وې۔ میاں غلام صدیق او میاں غلام محمد د مشرې بي بي اولاد وو او نور زامن یې د کشرې بي بي نه زیږیدلي وو۔ په زامنو کښې یې غلام صدیق ډیر ښه خطاط وو شاعر هم وو د غلام صدیق د لاس یو قلمي د اشعارو جونګ هم په لاس راغلي په دغه جونګ کښې د دیارلسمې او څوارلسمې هجري د شاعرانو اشعار درج دي چې په هغه شاعرانو کښې د یو څو نومونه دا دنګه دي غلام صدیق په خپله چې په میاں ګل تخلص سره شعر لیکي۔ ملا فضل نور علي احمد۔ خیرے۔ مختار۔ خاکسار۔ میاں محمد سعید چې د غلام صدیق پلار دے۔ وغیره نورو شاعرانو شعرونه۔ دا څو وو د میاں محمد سعید د ژوند خاندان ځاے ځائیږ ے۔ اولاد او زیږیدنې متعلق معلومات۔

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

قلمي آثار

میاں محمد سعید د دیارلسمي هجري پیړۍ یو نوم ورو کے خوږ ژبي شاعر او عالم وو چې په سعید تخلص سره یې شعر ویلي د دوي په قلمي آثارو کښې چې کوم قلمي آثار په لاس راغلي دا آثار په پښتو ادب کښې د یو نوي باب اضافه لري هغه خطي آثار په دا رنګه دي -

۱- فتح العراق ۲ سفرنامه بنګال

ددې آثارو تفصیلي ذکر په دا ډول دے

۱- فتح العراق :

دا د میاں محمد سعید د لاس لیکلے شوې خطي پښتو منظومه نسخه ده چې د راقم سره په کتب خانه کښې خوندي ده او س اوس په مارچ ۱۹۹۸ء کښې په لاس راغلي په دې کتاب کښې میاں محمد سعید د زقوم بادشاه د جنګ قیصه په ډېر تفصیل سره بیان کړې ده او په د غه مناسبت سره یې ورته نوم "فتح العراق" ایښودے دے. د لته دا خبره یادول پکار دي چې د "جنګنامه زقوم" په نوم یو وړه کتابچه چې ۱۷ مخونه لري په هندوېړ پس دهلي کښې چاپ شوې ددې نسخې مؤلف "امیر" نومیږي او بله نسخه د محمد ابراهیم د زقوم باد ... اه قیصه نومیږي په خطي شکل کښې پښتو اکېډمي پېښور یونیورسټي او د افغانستان د ستر محقق ګران زلمي هیوادمل صیب په کتب خانه کښې موجوده ده او د میاں محمد سعید دا جنګنامه

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

زقوم درېم دریافت دے دا کتاب په پښتو مثنوي کښې لیکلے شوے دے په حجم ۱۷۹ مخونه لوي - کاغذ ئې یورپي دے ژبه ئې ختیکي ده په قطع ۱۶×۲۵ سنتي میټر دے خط ئې نستعلیق دے په توره سیاهۍ لیکلے شوے دے یوځو مخونه ئې په شنه سیاهۍ لیکلي دي دکتاب د مخ (۱) نه تر (۳۹) مخه پورې "حمد - حکایت - مناجات - نعت - مناجات - صفت چهار یار - بیان گردش زمان و حالات جهان - حکایت - سبب تالیف کتاب بیان حالاتِ خود" لیک دي ورپسې د (۴۰) مخ نه تر مخ (۱۷۹) پورې د زقوم بادشاه د جنګ قیصه په تفصیل سره لیکلې ده او په آخر کښې خاتمه په عنوان "فی الخاتمه کتاب و تاریخ" سره کړې ده دکتاب په باب "سبب تالیف الکتاب و بیان حالات خود" او دکتاب د لیکلو وجه لیکي خود اختصار په توګه به دلته لیکم چې په ۲ ماه محرم الحرام ۱۳۰۳ه ق د محمد سعید کشر ورور عبد الجلیل په ډکه جلال آباد علاقه ګوداب ملک ننګرهار کښې د ډاکوانو د لاسه شهید کړے شو لکه لیکي -

په مقام کښې د ډکي غــلو مفسدانو

دے شهید کړو احوال واورئ اے یارانو

د خپل رور په غم کښې غمجن شو او د ډېره غمه او د کورنۍ د اقتصادي مشکلاتو له سببه هندوستان ته په سفر لاړو په دې سفر کښې د زیاتو مشکلاتو سره مخامخ شو د دلته د یادا ښت د پاره لیکم چې د دغه مشکلاتو حالات ئې د راقم سره د هغوي د لاس لیکلے لیک په فارسي کښې چې خپل عزیز ته ئې د هندوستان د آسام له په نومبر ۱۸۹۰ء کښې په تفصیل سره لیکلې او په کتاب فتح العراق کښې هم د دې حالات

د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ : www.ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

لیکي (ص ۳۷)

هر کله چي راغله دوار پېلو تخته
ماوې راشه ددې ښېل ملکه وتخته
سفر وکړه کوز شه دې دا شه آسان
په سفر بانديږي وړکېږي مدام ګران
ماوي راشه برابر د هند په لور ځه
برابر په دغه ګاډي کښې د اورځه
نوروان شوم د کوره هغه آن
شو په زړه کښي مي بنه نيت د هندوستان
لاړم شکته کوز د کڼ ان ويرا سره
په فراق فراق کښي تل په غم کښي ژاړه
نه مي يار نه مي څوک دوست د لاري مل وو
يک تنها زما په زړه د غه غوبل وو

دکتاب سبب تاليف هم په صفحه ۳۸ ليکي -

خاص بوړ شوي دا کتاب دي دپاره
ملک د هند وو پښتو هم نه وه اظهاره
نور مي ځان مشغولو جوړ مي کتاب کړ
دا کتاب مي د غزا په يو باب کړ
ورسره هم شته دې ډېرې قيصې نورې
د عبرت او نصيحت که ئې ګوري

دکتاب د نوم باره کښې ليکي (ص ۳۸)

د پښتو کتابونو پرليکه نړۍ : www.ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

ورته نوم شو مقرر فتح العراق بیا
په فارسي کښې د غه نوم لري اوراق بیا

دکتاب آغاز بسم الله الرحمن الرحیم نه ورسته داسې کوي

اول حمد د پاک الله رحمن رحیم دے
چې خالق رازق جبار خبیر علیم دے
چې واحد احد صمد سمیع بصیر دے
لَمْ يَلِدْ وَلَمْ يُوْلَدْ څهٔ حاجت په وزیر دے
بې شریکه بادشاهي يې ده قائمه
بې زواله بې نقصانه بې علته دے دائمه

د ز قوم قیصه په صفحه ۵۲ د آغاز داستان جنګ بادشاه ز قوم که محمدؐ در پس او رفته بود " باب لاندې په دې ډول شروع کوي.

اې قلمه راشه بیا وکړه تحریر نن
تحریر هسې چې ملک کړي واړه منیر نن
د مخزن د فارسي شه پښتو سنج
په لاس ورکړه افغانانو ته دا ګنج
که دا ګنج هم شي په لاس د افغانانو
په دُعا کښې به هم یاد کړه ما یارانو
هسې نقل د ناقل نه د فارس دے
هغه څوک چې بیا دې قیصې وارث دے
هغه کاندي په دا رنګ دا ورته بیان
ما یي لے دا بیان دے هسې شان

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

چې حضرت په مدینه کښې یو ورځ ناست وو
ډېر مجلس ورسره ناست په چپ وراست وو
هم وو ناست ورسره څلور یاران
لار ځلېدل لکه ستوري د آسمان
ډېر اصحاب وو ورسره نور هم نشین
په دا میان راغې فرمان د رب متین
جبرائیل راغې په حکم د ستار بیا
شو په مخکښې د حضرت نبي مختار بیا
جبرائیل وې یا رسول اصلوات دې
دا صلوات هم د جانب د پاک ذات دې
بیا یې هسې فرمائیلي دي رسول
اې په نزد د خدائ ځه نبي قبول
د عراق په طرف د روهه روانیږه
حکم د غه دې یو دم معطل نه که
د عراق په نواحي یو قلا ده
د کفار ټن په هغه ځائ غوغا ده
او بل فتح د عراق د هغې نوم دې
او بادشاه په کښې ښکاره وائي زقوم دې
دې په ټولو کافرانو دې سردار
د عراق په ملک کښې حکم کړي تامدار

د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ : www.ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

په هغې پسې روان کړه خپل لښکر
رب به درکړه درته فتح هم ظفر

د ذ قوم بادشاه د جنګ دا قیصه په صفحه ۱۷۹ په دې بیت سره پای ته رسیږي -

کړې ایمان مې سلامت پاک وهابه
ماله بنده خلاص کړې د هر رنګې عذابه
هم سره د قبول امت د پاک حضرت
کړه داخل موجمله واړه په جنت

او د کتاب خاتمه په "فی الخاتمة کتاب د تاریخ" په عنوان کوي او دا رنګه شعر لیکي -

ذړه مې بند د غمونو په زنځیر خلقه
نور مې وکړه هسې رنګ یو تدبیر خلقه
دا قلم او سیاهي هم کاغذ درې واړه خلقه
ماکړل جمع سره دوې ګوډې هم غار خلقه
نور مې دا احوال تحریر کړو دې د پاره خلقه
کوندې یاد هم ما عاجز کړې رب د پاره خلقه
یو دعا که ماته وکړې د اخلاصه خلقه
چې زه شم خلاص هم د غمونو د اسواسه خلقه

دب به درکړه عوضونه بې پایانه خلقه
زه دا سوال کوم هسې د رحمانه خلقه

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

مل تاریخ وو درجب المرجب اتو یشتم خلقه

هم سنه د هجرهښې نو یشتم خلقه

دیارلس سوه چې دپا دپاسه دیارلس نو ۱۳۱۳ه خلقه

دا سنه وه چې کاغذ شو دلته تو خلقه

په تو ځنګل کښې د بنګال دملک آسام خلقه

نن ما سعید کړلو کتاب د غه تمام خلقه

۲- سفرنامه بنګال :-

میان محمد سعید دکتاب فتح العراق په آخر کښې د (۱۸۰) مخ نه تر (۱۶۳) مخ پورې (۴۳ مخونه) هم په دغه نستعلیق خط کښې په خپل لاس په قطع ۱۷×۲۵ سنتي میټر په تورې سیاهۍ سره منظومه پښتو کښې سفرنامه بنګال په عنوان

در بیان احوالات سفر ملک بنګال و آسام بنګال

واز کیفیت احوالات ملک آسام

لاندې لیکلې په کوم وخت چې دوهٔ دکن - آسام - بنګال - کلکته کښې د خپل کلي نه لرې وخت تېر ولو د سفرنامه بنګال آغاز په دې شعر سره کوي -

اے قلمه راشه بیا زما دم ساز شه

تر د خپل کوټه اوچت په دې آواز شه

سر کړه بنګته په دې کور د خپل دوات کښې

دا حالات د آسام بنګل کړه په ابیات کښې

د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ : www.ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

ته به ملک ته څه تحفه یوسې دې ځائے نه
راشه یوسه دا احوال د دهاېی هائے نه

بنګال ته د تللو سبب دا سې بیکې

چې کاروشه د تقدیر تول د حکمت دې
څوک خبر خلقه د دروښې په حقیقت دې
څوک پوره کړه به خپل ملک څوک خوار وزار کړه
د خپل رزق د پاره غم ائ وه بسیار کړه
څوک بې غم د خپل بستر د پاسه خوب کړه
څوک داسې سرګردان ګوځې آشوب کړه

دګردش د زمان دا غله دا سخته
په ما باندې یو زمان هم په څو وخته
نور سفر مې کړو اختیار د بنګالې!
رادوان شوم د خپل ملک بجملې!
برابر دا خل په بنار د کلکتې شوم
په دا ځائے کښې څه موده په وادیلې شوم
ورا شنا مې رسول خاص بهر د شهره
خه مدار عزت مې شو په دا دهره

د کلکتې دیو جماعت باره کښې بیکې -

خاص په شهر د کلکتې کښې جماعت دے
چې جوړې مشال د شیا کښې د جنت دے

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

هره کټه په کښې صاف سنګ مرمر ده
د مسجد د پاسه بیا مدرسه سبز ده
حوض ندي یو عجب منقشو ساز دے
صد رحمت په هغه شه چې استاذ دے

د غه شان د جماعت هره هره بناشت ئې په کښې ستاېلے او په یو دېر ښکلي انداز کښې ئې د جماعت نقشه زمونږ مخکښې پېش کړې په دې سفرنامه کښې یو غزل بمعه عنوان لاندے لیکي چې یو څو شعرونه ترې دلته راوړم -

څنګ شوي ناست د زماني دلاسه غلے
سکه څوک چې په خره سور وي شرمېدلے
خدائے دې نکړه په ذلت د سوال اخته څوک
سکه ما چرته پرې نخو چم نه کلے
د اُمید کچکول په لاس هر ځائے ویلاړ یم
د اسې ورنیشته چې زه نهٔ یم ور غلے
په وطن د ښکالي کښې مسافر شوم
په هېواد شوم نه پاتې کور او کلے

د سفرنامې په آخر کښې دا بیت لیکلے دے

که یو ځلې په چا پېښ چرته زمرے شي
غټ صورت به ئې ویرے نه نرے شي

په پښتو ادب کښې د رمبي سفرنامه منظومه د خوشحال بابا "سوات نامه" ده او بیا ورپسې میان محمد سعید ته دا اعزاز

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

حاصل دې چې په دیار لسمه هجري کښې ئې منظومه سفرنامه د سفرنامه بنګال د ملک آسام په نوم ولیکله په پښتو ادب کښې د خوشحال بابا د منظومې سفرنامې نه پس دا سفرنامه دوهم حیثیت لري چې د پښتو ادب سره علاقه لرونکو د پاره د نوي معلوماتو په طور پیش کیږي د پښتو ژبې دا نوم ورکے لوے شاعر عالم په ۱۳۳۴ هـ ق بمطابق ۱۹۱۵ء کال وفات شوے او د کاټلنګ کلي په لویه هدیره کښې خاورو ته سپارلے شوے لوی خدای دې جنتونه نصیب کړي آمین دا دوه نوم ورکے شاعر۔ عالم میان محمد سعید چې ما د تیاروته رښا ته کړم هیله لرم چې پوهان به پرې نور هم څه د قلم لاندې راولي۔

کتابونه:

۱- محمد سعید میان فتح العراق خطي پښتو منظومه نسخه یک در ۱۳۱۳ هـ در کتب خانه میان وکیل شاه فقیرخیل ساول ډهیر (مردان)

۲- هیواد مل زلمي فرهنګ ادبیات پښتو (فارسي) مطبعه دولتي کابل ۱۹۸۶ء

۳- رفیع حبیب الله پښتو پانګه پښتو ټولنه دولتي مطبعه کابل ۱۹۷۷ء

۴- عقاب سرفراز خټک کاکا صاحب ۱۹۶۴ء

۵- حلیم ګل شیخ - مقامات قطبیه و مقالات قدسیه (فارسي) جنرل پرنټنګ پریس دهلي ۱۳۱۸ هـ

۶- خټک افضل خان تاریخ مرصع له نوټونو سره د دوست محمد کامل مومند یونیورسټي بک ایجنسي خیبر بازار پښور۔

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

۷- پښتو مجله د پښتو اکېډمۍ پېښور یونیورسټۍ جولائي ۱۹۹۰م نه ترجون ۱۹۹۱م پورې
۸- عقاب سرفراز خان خټک - تاریخ خټک (اردو) حمیدیه پرېس پشاور ۱۹۶۵م
۹- د اشعارو جونګ خطي د غلام صدیق ابن میان محمد سعید در کتب خانه میان وکیل شاه فقیرخېل شجرهٔ نسب ابک خېل میاګانو خطي در کتب خانه میان وکیل شاه فقیرخېل -
۱۰- محمد سعید میاں سفرنامه بنګال و ملک آسام خطي پښتو منظومه نسخه در کتب خانه میاں وکیل شاه فقیرخېل ساول ډهېر (مردان)

---

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

پښتو کښې د روغتیا په اړه منظوم طبي لغت

په هره ژبه کښې په علم طب باندې مختلف کتابونه لیکلي شوي دي چې په هغې کښې د مختلفو بیمارو علامات - احوال او علاجونه لیکلي شوي دي دغه شان په پښتو ژبه کښې هم ډېر ښهٔ ښهٔ کتابونه په علم طب باندې لیکلي شوي ځنې چاپ دي او ځنې اوس هم قلمي پراتهٔ دي - چې په هغې کښې د ستر ننګیال شاعر - عالم او حکیم خوشحال بابا طب نامه یا صحت البدن لوړ مقام لري - او دا کتاب په پښتو کښې د طب د روغتیا کتاب ګڼلې شي - په دې کښې د بدن د مختلفو بیمارو د پاره داروګان تجویز شوي دي لکه د مثال په توګه د طب نامه د خوشحال خان خټک مرتبه محمد تقویم الحق کاکاخېل مطبوعه خوشحال ریسرچ سیل پښتو اکېډمي پېښور یونیورسټي کال ۱۹۸۵ء په صفحه ۱۷ باندې "دارو د نیم سر" عنوان لاندې لیکي -

ـه

کهٔ په سر دے شقیقه شي

پر د سترګو عقیقه شي

حنا داخله ښه ئې آس کا

تهٔ ئې پوړ په سرپاس کا

ستا صحت به ووشي ګوره

تهٔ ئې پورې کړه اے دوره

دغه شان د محمد صدیق طب نامه هم شته چې په قلمي شکل کښې دَ

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

ستر پوهاند صاحبزاده حميدالله پښين په کتابخانه کښې نونديي ده او
ذکر يې په خپل مقالاتي کتاب د کوک کښکي چاپ پښتو ادبي بورډ کوټه
۱۹۹۷ء په صفحه ۹۳ کړے دے. دا نسخه په ۱۲۰۸ه کښې ليکلے شوې ده.
او بله قلمي نسخه د خوږ ژبي شاعر ـ ليکوال محترم رومان ساغر
د کوهاټ سره په کتابخانه کښې موجود ده په دې منظومه طب نامه
کښې د بيمارو حالات او بيا علاج ښودلے شوے دے لکه د رومان
ساغر يو مقاله "صديق څوک وو" چې په مياشتنۍ مجله اباسين
پېښور اکتوبر ۱۹۹۰ء کښې چاپ شوې په صفحه ۱۳ دا دغه طب نامې
د شروع کېدو نه يو شعر ليکلے چې دلته يې راخلم ـ

د حاجي عبدالله زويه

اے صديقه! تحقيق بويه

اول رنځ ودارو زده کړه

دغه پسه ادويه کړه

هم د غسې يوه بله منظومه طب نامه د معزّالدين خټک دَ
دليل العليل په نوم په تېرو هېرو شاعران کښې د ارواښاد عبدالحليم اثر
افغاني چاپ د پښتو اکېډمي پېښور يونيورسټۍ اپرېل ۱۹۶۳ء په
صفحه ۵۲ باندې دا يې معرفي کړې ده ـ

"معزالدين خټک يو بل کتاب په علم طب کښې د ودکوتي بحر
په مثنوي کښې ليکلے دے. د دې کتاب "دليل العليل" نوم
دے چې په ۱۱۷۷ه کښې يې تاليف کړے دے دا کتاب ټول
۲۱۴ مخونه لري چې په ۱۲۹۹ه کښې قلمي شوے دے او دَ

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرليکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

خټکو د علاقې د موضع تنګاړو د میاں بازګل ولد خرم شاه فقیرخیل په ذریعه پښتو اکېډیمۍ پېښور ته رارسېدلے دے" یو بل منظوم طبي کتاب "شافع الامراض" په دري میاشتینه مجله پښتو سنګوان مولانا عبد القادر اکتوبر، نومبر، دسمبر ۱۹۵۹ء چاپ د پښتو اکېډیمۍ پېښور یونیورسټۍ کښې په صفحه ۱۲۲ زمونږ "قلمي نسخې" د مراد شنواري مقاله کښې معرفي کړے شوے - دا کتاب د ریاست سوات د توتالۍ کلي ملا بازګل د عربۍ او فارسۍ ژبې د طبي کتابونو نه په پښتو کښې منظوم ترجمه کړے دے - په دې کتاب کښې مختلف بابونه دي په هر باب کښې د رنځ علامات او د هغې د پاره نسخې ښودلے شوي دي یوه نمونه ئې دا رنګه ده -

باب دربیان زیړی

زیړے دے په دو رنګ
بیان کړم زهٔ له فرهنګ
یو زیړ دے بل دے تور
تا ته وایم زما رور
خودي دي دا صاحب د رنځ
ترې به شي صاحب د ګنج
کهٔ او بهٔ خوري د هند وانې
د پسخې تا د اوبې
دا قاشه ده د خورما دا شاړي
چې په خوراک ئې ښوک داوړي

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

چې پرقان د چا اسود وي
که قې جهاړ تر بې سود وي

د غه شان ګڼان او محترم سر محقق زلمي هیواد مل په خپل کتاب "د پښتو نثر اته سوه کاله" کښې هم د مختلفو طبي کتابونو منظوم او منثور ذکر د "زاړهٔ علوم او حکمتونه" باب لاندې په صفحه ۹۹۷ کړے دے.

زما دد ې دومره بحث نه مقصد او مطلب دا متعین کول دو-چې په علم طبابت کې په پښتو ژبه کښې ډېر ښهٔ ښهٔ کتابونه لیکلے شوي دي چې په هغې کښې د بیمارو علامات، حالات او دارو ګان ښودلے شوي دي خو زهٔ چې کوم کتاب د لته . معرفي کوم هغه یو نایاب قلمي کتاب دے چې په پښتو کښې رومبنے منظوم طبي لغت یا طبي فرهنګ دے چې په انګریزۍ کښې ورته میډیکل ډکشنري هم وئیلے شي تر اوسه زما د نظره په پښتو کښې منظوم طبي لغت نهٔ دے تېر شوے او نهٔ مې چرته ذکر - په دې وجه زهٔ دا په پښتو کښې رومبنے منظوم طبي لغت ګڼم او دلته ئې لوستونکو سره معرفي کوم دا کتاب ماته اوس اوس د میاں فردوس شاه فقیرخېل مرتب کو ښکے شجرهٔ نسب فقیرخېل او مناقب فقیرجمیل بېګ له اړخه را پېښزو شوے دے او زما په کتابخانه کښې خوندي دے دا قلمي نسخه د "مفردات افغاني" په نوم میاں تجمل شاه فقیرخېل تصنیف کړي ده . دد ې نه مخکښې چې په دې لغت بحث او کړو بهٔ به دا وي چې دد ې د لیکونکي میاں تجمل شاه فقیرخېل پېژندنه وړاندې کړم څو موږ ته به دوه قسمه معلومات په لاس راشي یو به د نوم ورکي شاعر میاں تجمل شاه فقیرخېل متعلق معلومات او بل دد غه طبي

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

لغت معلومات او دا دوازه قسمه معلومات به د پښتو ادب دپاره ګټور ثابت شي او پښتو ادب کښې به په انکشافي توګه معلومات لوستونکو ته وړاندې شي او د محققینو په کار به هم را شي - میاں تجمل شاه فقیرخېل د صاحب دیوان شاعر - عالم - مبلغ - یکو ال میاں حمدالله فقیرخېل زوے دے او د میاں حمدالله فقیرخېل دیوان په اګست ۱۹۹۷ء کښې د را قم د مقدمې سره مدون شوے دے - د خوشحال بابا رح د سکه ورور فقیر جمیل بېګ رح په اولاد کښې دے - د میاں تجمل شاه فقیرخېل شجرهٔ نسب د کتاب شجرهٔ نسب فقیرخېل، مرتب د میاں فردوس شاه فقیرخېل ستمبر ۱۹۹۱ء صفحه ۵۶ مطابق دا رنګه ده -

میاں تجمل شاه ابن میاں حمدالله ابن میاں
کمال الدین ابن شهید الدین ابن شیخ فرید ګل
ابن فقیر محمد صدیق ابن جمیل خان یا جمال خان
(فقیر صاحب) ابن شهباز خان ابن یحیی خان
ابن اکوړه خان ابن درویش محمد -

د میاں تجمل شاه درې زامن وو چې د هغوی نومونه دا دي -
محمد اسرائیل شاه، محمد یوسف شاه - محمد ایوب شاه -

په دې کښې محمد اسرائیل شاه چې په خان میاں مشهور و هم ډېر ښهٔ شاعر او عالم و میاں تجمل شاه فقیرخېل په سره چینه (یار حسین) کښې سکونت لرلو او اوس یې هم نمسي یعنې د میاں اسرائیل شاه - محمد یوسف شاه - محمد ایوب شاه زامن په سره چینه او یعقوبي کښې د سوکالۍ ژوند تېروي - میاں تجمل شاه فقیرخېل ډېر لوے عالم - شاعر -

د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ : www.ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

حکیم ؤ د دوي د زېږېدنې نېټه معلومه نهٔ ده خو د پلار مولوي میاں حمدالله فقیرخېل زمانه ئې ۱۲۰۰ھ کم او زیات ده نو داسې معلومېږي چې په دغه هجري کښې به دوي زېږېدلے وي - دا دې نه معلومه شوه چې میاں تجمّل شاه فقیرخېل د دولسمې او دیارلسمې هجري منظومانه ژوند تېرولو د خپل سکونت او ځاے ځاېګي متعلق په خپلے تصنیف طبي لغت " مفردات افغاني " کښې داسې لیکي -

په سره چینه کښې رود ه

دے زما سکونت ګور ه

او د کتاب د لیکلو نېټه هم ښائي چې موږ ترې په اسانه د دوي زمانه تاکلے شو دوي د کتاب د لیکلو نېټه داسې لیکي

سن د هجر چې یاد بېږي

دیارلس سوه حسابېږي

څلور نور د پاسه دینه (۱۳۰۴ھ)

پس لږ اوس بس دینه

دا دې نه معلومه شوه چې دوي تر ۱۳۰۴ھ پورې ژوند تېرولو د غه شان د خپل خاندان متعلق هم وائي -

زهٔ په اصل فقیرخېل یم

ماهیت کښې زهٔ خاخېل یم

د خپل نیکهٔ فقیرجمیل بېګ رح چې د خوشحال بابا سکه ورور وو د ډېر لوے ولی الله قطب الاقطاب شاعر عالم ؤ په فقیر بابا ے شهرت لرلو سکه د خوشحال بابا ئې د خانۍ او سردارۍ ژوند تېرولو خو لوے خدا ے

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

ئې زړهٔ بدل کړو سردار ي - خاني ئې په ننه کړه اود طریقت لار ئې خپله کړه متعلق واني -

جد زما فقیر بابا دے
د ولیانو مقتدا دے
یا اول کښې دے سردار وو
د خټکو شهریار وو
دے د کل خټک سردار وو
یو منصف عادل رویدار وو

دا نوموړه د میاں تجمل شاه فقیرخیل پیژندنه ده. اوس را څو هغه قلمي اثر طرف ته کوم چې په مفردات افغاني نوم باندې میاں صیب په پښتو کښې منظوم طبي لغت تصنیف کړے هسې خو په پښتو ژبه کښې په نثر کښې طبي فرهنګ یکلے شوے چې ذکر ئې ګران او محترم سر محقق زلمي هیوادمل په خپل کتاب " د پښتو نثر اته سوه کاله" چاپ ملت پرنتنګ پریس لاهور کال ۱۹۹۶ء په صفحه ۳۵۹ د طبي فرهنګ "عنوان لاندې دا رنګه ذکر کړے دے -

د پېښور د پښتو اکیډمۍ په خطي کتابونو کښې په ۲۷۷ نومره یو پښتو طبي کتاب محفوظ دے چې ټول مخونه ۳۲۲ یا ۳۲۱ دي کتاب د مرقود کاتب په خط ۱۳۰۷ ه ق کښې کښل شوے -

معلوم شوه چې په پښتو نثر کښې طبي لغت موجود دے خو تر اوسه په نظم کښې چا هم طبي لغت نهٔ دے لیکلے او دا ویاړ میاں تجمل شاه فقیرخیل ته حاصل دے چې په پښتو کښې ئې منظوم طبي لغت د مفردات

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

افغاني په نوم رو ښښے حیثیت لري په دې قلمي نسخه کښې د جړو بوټو-
مېوو- سبزو، ځناورو مرغانو - معدنیاتو، کیاکانو نومونه په
الفبائي ترتیب کښې راغلي دي کوم چې زموږ د مختلفو بیمارو دپاره
د شفا باعث جوړېږي په دې لغت کښې دغه تولوخیزونو معنې او
تشریح په نظم کښې ډېر ښکلي ادا ز سره لیکلې شوي دي چې د هغوئ
د شاعرۍ معیار ترې معلومېدے شي - هسې خو لغت - فرهنګ یا
ډکشنري وائي هم دې ته چې د هر څیز معنیٰ په تفصیل سره لیک وي
خو میاں تجمّل شاه فقیرخېل د طبي اصطلاحاتو - معنو او تشریح سره سره
یو ډېر اهم کار دا هم کړے دے چې پوره خواص یې هم ورسره لیکلي چې
نه صرف طبي لغت دے بلکه خواص الادویه (میټیریا میډیکا) ورته
هم ویلے شي دد دې کتاب شروع د رب یسر وتمم بالخیر - یا فتاح -
الشعراء ثنا میزالرحمٰن ته پس بسم الله الرحمٰن الرحیم وَ مَا
توفیقي الّا بالله د عَلَیْهِ تَوَکَّلْتُ اُنِیْب نه پس د کتاب نوم داسې
لیکلے-

*مفردات افغاني از تصنیف میاں تجمّل شاه فقیرخېل او بیا دَ
لوئے خدائے حمد پاک نه د کتاب شروع کوي چې یو څو شعره لیکم

حمد شکر هم سپاس
د خپل خدائے وایم بې قیاس
چې لائق یې د عرفان کړم
د خپل ذات یې ثنا خوان کړم
حمد ثنا د پاک احد
ازلي دے تر ابد

(c) ketabton.com: The Digital Library

په حمد پاک پسې د نعت شریف نه پس دکتاب د لیکلو سبب بنائي چې عنوان ئې دا رنګه دے -

دربیان تصنیف کتاب هذا

او بیا داسې لیکي -

اوس سبب د دې کتاب	د تصنیف وایم احباب
ما چې نور علمونه دوره	ترخپل وس حاصل کړل کوره
پخپل ځائے باندې مقام شوم	له سفره په آرام شوم
خاص په کور کښې زموږ یاره	یو رنځور شه سخت بیماره
دا رنځور وه له زمنانو	چې بیمار وو سخت یارانو
زموږ سترد پر محکم وو	د رنځور دا سره غم وو
موږ طبیب ته نبض دوره	د دې نه شو خوي کوره
هر طبیب چې به راتنه	چې له نبض علاج شنه
علامات به موږ وښل	هر حکیم به اورېدل
نا لیدلے به علاج	دې کاوه پخپل رواج
رنځ به لا په زیاتېدل شو	په علاج به یو په سل شو
په شلمه ورځ صحت	ورکړو رب په خپل قدرت
پس له دې نه علم طب	ما په ځان کړو دخود واجب
زموږ ځائے کښې یو حکیم وو	د پر حاذق په خوي حلیم وو
ماله د ه کتاب میزان	کړو شروع داوره بیان

میزان ده څخه ما خلاص کړو
رشتیا دا چې موږ کوز پاس کړو

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

چې کوم ځای به پاتې شنه
ما به ځان څخه بېل بشکوونه

چې مېزان خلاصېدو روړ ه
ډېر لغات جمع شو کوره
ماو ے پاتې ګران لغات شو
زړه کول تې ضروریات شو

یوسف زي کښې حکیمان وو
مشهور چې څوک عیان وو
مالا هر یو نه پرسان کړو
دوي په هر یو دا بیان کړو
دا لغات مشهور ګران دي
عربي - فارسي - یونان دي

دا پرېږده په وړاندې څه ته
زیاتې ربړې مه کوه ته
زړه زما شو ډېر پرېشانه
ګورېدم به سوګس دانه
حکیم نهٔ وه په دا شانے
چې کامل وي طب کښې جانے

نیت مې اوکړو د سفر
لازم شهرته سرابر

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

حکیمان په کښي بسیار وو هر بازار کښي صد هزار وو
مګر کوم چي پوهنده وو ماهیت کښي رسنده وو
د هغو ملاقات کړان وو مخلوقات ورته چندان وو
مګر زه ورته ډېره شوم پاک الله ته په اسره شوم
خدای زما نصیب بهتر کړو تر پي شروع مي طب اکبر کړو
ورځ په ورځ مي بخت بلند شو هر مشکل راته سرګند شو
علم طب راته حاصل شو طبابت زما کامل شو
راغات ما ته مخلوقات شو زوک مي خور په هر تماشو
ساتلانو راته سوال تل کاوه په دا منوال
یو لغات که شي تیار د هر چا به شي پکار
نیت مي اوکړو خدای دپاره یو لغت تصنیف کړم یاره
په پښتو ژبه اسان چي هر څوک شي پرې پوهان

چي هر څوک ترې بهره مند شي
په کامل مقصود نو رسند شي
ما دي هم په دعا باندي
یاده دي که څوک بنده کاندي
بس کړه میاں تجمل شاه ته
خپل مقصود کړه زر انشاه ته
طالبان درته حیران دي
دي کتاب پسې ګریان دي

(c) ketabton.com: The Digital Library
د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ : www.ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

حکیمان کهٔ بیماران دي
دے تصنیف ته په ارمان دي
شپه او ورځ کړي دا کلام
افسوس زر شي لغات تام

دا وو د لغت د لیکلو سبب چې میاں تجمل شاه فقیرخیل لیکلے او هغه تول حال ئې پکښې لیکلے دکوم په وجه چې دې طبي لغت لیکلو ته تیار شو - دا طبي لغت تول ۲۷۲ مخونه لري په خړ کاغذ په تورهٔ سیاهۍ لیک دے. هر صفحه ۲۱ کرښې لري خط ئې واضحه نستعلیق دے تقطیع ئې ۱۰.۵ سنتي میتر × ۷.۵ سنتي میتر د جړو بوټو معدنیاتو حیواناتو او مانعاتو نومونه په الفبائي طریقې سره لیک دي هر نوم په تورهٔ سیاهۍ سره په غټو ټکو کښې لیک دے او سره کرښه ئې ترې په څوکور شکل کښې تاؤ کړي دا کتاب په اتویشت (۲۸) بابونو کښې تقسیم کړے شوے دے. د دوهمې بابه شروع داسې کوي -

باب اول در بیان ادویه کهٔ حرف اول انهاالبقاست

فصل الالف مع الابفا دوه مینے معنی او خواص د آ ابارزده دویم د آ ابنوس - دریم د آ امیس څلورم د آ ابیل په دې ترتیب سره یکي دلته به ددې یو دوه مثالونه او لیکو چې ددې کتاب په صفحه و باندې لیک دي -

۱- آ ابارزده !

آ ابارزده کسره دلبره عربي ده لب شکره

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

یونانۍ کښې زما روره — امو لیقون بلې ته کوره
په رومي کښې هم دا نوم دے — حکیمانو ته معلوم دے
په زبان د هندوستان — نوم ئې بنګ دې بنه عیان
په پښتو کښې چې مرقوم دي — سوې مس هم د د نوم دي
دا هم سترګوله پکار دي — بنهٔ دارو د هر بیمار دي
په دویمه درجه کښې — سرد هم خشک دي امزجه کښې

۲- آ ابنوس!

آ ابنوس لغت اے که — دا شه زده کره نیک نفسه
په رومي کښې امیکنس دي — سیفا فیطوس یوناني ښې دي
په فارسۍ هندي کښې یاره — پښتو هم ورسره شماره
ددهٔ نوم ابنوس مشهور دے — نور یې ونه یارې ګوردے
حار یابس دي زما روره — په دویم درجه ګوره
شپږ ماسې قدر لږینه — یادکره ته په نوي شیرینه

کهٔ په دې بره شعرونو غور اوکړے شي نو ددې نه د میاں محمد شاه فقیر خېل د علم او د حکمت اندازه په اسانه لګېدے شي چې دیوشیئ معنیٰ ئې په عربۍ، فارسۍ - یونانۍ - رومۍ - هندۍ او پښتو کښې لیکلې. د غه شان په دې کتاب کښې ئې ډېر نایاب او عجیبه څیزونه یاد کړي - د کتاب په آخر کښې لیکي -

تمت المفردات افغانی

شکر شکر کتاب تام شو — فکرمند زړهٔ مې ارام شو

د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ : www.ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

زه د فکر په دریاب — شپه او ورځ ووم غرقاب
فکر لوی عظیم دریاب وو — زړه زما غرق ناپاب وو
مرجونیا غوندې ګرزان — ما کوو تیاره کښې جان
جګړه مې زما خوراک وو — دې کتاب ته مې پخاک وو
ناګاه لعل دُر الماس — ما پیدون کړل د پیرې قیاس
په نامه د خداوند — و بخښ کړل ما په حاجتمند
حاجتمند ورته اکش — طالبان دي ډېر د لیس
دي د طب په نیت روان شي — شروع او کړي حکمت خوان شي
چې لغت راشي ستومان شي — له استاذ نه په خفګان شي
یو لغت دده چې پرېږدي — شروع کړي کتاب کښېږدي
بعضې لولي نه پوهېږي — عبث تېرول عمر کړېږي
د لغات دے دُر ګوهر — بلکه ډېر دي ترې بهتر
په نامه د کردګار — دي قسمت په طلب ګار
حاجتمند چې نفع مند شي — مطلب بیا مومي خرمند شي
پاک مولا ته دې فریاد کړي — ما دې ډېر په دعا یاد کړي
تل دُعا دې راته کوینه — شاید خداے ما وبخښینه
د الله کړي خپل دیدار — د جنت بوستان د بهار
بس کړه میان تجمل شاه ته — فضل غواړه د الله ته

که نازل فضل په ما شي
مس عمل به مې کیمیا شي

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

د کتاب د خاتمې نېټه په دې شعر سره ليکي .

سن د هجر چې ياد پرې

د يار لس سوه حساب پرې (۱۳۰۲هـ)

څلور نور د پاسه ورته

پس له دې د بس اوس وينه

د دې شعر نه معلومه شوه چې د اکتاب ميان تجمل شاه فقيرخېل په ۱۳۰۲هـ کښې ليکلے - دا وو په پښتو کښې رومبے منظوم طبي لغت او د دې د مصنف ميان تجمل شاه فقيرخېل متعلق څېړنه هيله لرم چې د تحقيق تږي به پرې خپله تنده ماته کړي

کتابونه

۱- فقيرخېل تجمل شاه ميان - مفردات افغاني - طبي لغت منظوم پښتو قلمي نسخه در کتابخانه ميان وکيل شاه فقيرخېل ساولډهېر مردان

۲- طب نامه د خوشحال خان خټک مرتبه محمد تقويم الحق کاکاخېل خوشحال ريسرچ سېل پښتو اکېډيمي پېښور يونيورسټي ۱۹۸۵ء

۳- افغاني اثرعبدالحليم - تذکره شاعران - پښتو اکېډيمي پېښور يونيورسټي ۱۹۶۳ء -

۴- هيواد مل زلمي - د پښتو نثر اته سوه کاله - ملت پرنټرز پرېس لاهور ۱۹۹۶ء

۵- حميدالله صاحبزاده - د کوک کښکي - پښتو ادبي بورډ کوټه ۱۹۹۶ء

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرليکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

۶. فقیرخېل فردوس شاه میان شجره نسب فقیرخېل انجمن اتحاد فقیرخېل چشمې اکوړه خټک ستمبر ۱۹۹۱ ء

۷. د میاں حمدالله فقیرخېل دیوان تدوین و مقدمه میاں وکیل شاه فقیرخېل اګست ۱۹۹۷ ء

۸. مجله اباسین پېښور میاشتینۍ اکتوبر ۱۹۹۰ د پرېس انفارمېشن ډیپارټمنټ پېښور -

۹. مجله پښتو دري میاشتینۍ اکتوبر نومبر دسمبر ۱۹۵۹ ء پښتو اکېډیمي پېښور یونیورسټي -

د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ : www.ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

خوشحال خان خټک او حکمت

کله چې موږ په حکمت لفظ غور وکړو نو دا د عربۍ ژبې یو داسې لفظ دی چې د عقل پوهې ـ دانشمندۍ ـ چل ترکیب د صرخېږ د حقیقت معلومولو علم و فلسفې او د طب لپاره استعمالېږي او دا معنې او توپیر چې په چاکښې موجود وي صفه په حکیم ـ دانشور ـ عالم ـ طبیب بلل شي ـ حالانکې په نن زمانه کښې موږ اکثر طبیب ته حکیم وایو او د حکمت خاوند ئې ګڼو چې داسې نه ده ـ حکمت یو داسې لفظ دی چې ددې جولۍ ډېره ارته او پراخه ده لکه څنګه چې د معنو نه ظاهره ده دا لفظ د ډېرو علمونو احاطه کوي ـ چونکه دلته دا لفظ د موضوع په لحاظ د خوشحال بابا سره تړلی شوی دی او دا موضوع داسې موضوع ده چې په دې باندې په لږ وخت کښې مختصره مقاله لیکل او وېل ددې موضوع د شان سره سمون نه خوري ـ ولې چې خوشحال بابا یو داسې نابغه عصر صتي وه چې د هغوئې ټول ژوند د حکمت او دانائۍ نه ډک وو ـ خوشحال بابا پخپله یو بشپړ انسائیکلوپیډیا وه او ددوئ

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

د ژوند هر اړخ یې ژوره مطالعه غوښتې او دغه مطالعه بیا د دې
موضوع حق اداکوي که چرې زه وایم چې خوشحال بابا یو فنکار
دی - یو شاعر دی نو دا خبره نیمګړې او بې وزنه ده که زه
وایم چې خوشحال خان بابا مفکر دی مصلح دی - خود شناس
مردم شناس دی - سیاستدان دی - سردار دی د عمرانیاتو
ماهر دی - پت پال دی ننګیال دی - جنګیال دی - سپه سا
دی د طب پوهان دی - د نباتاتو ماهر دی د فطرت او قدرتي
اثارو مشاهده کوونکی دی - د نازکو احساساتو خاوند دی - شاعر
دی - عالم دی د ښکاریاتو ماهر دی - پښتون نفس شناس
دی سماجي او اصلاحي غړی دی - فلسفي دی صوفي دی
سیاح دی - مؤرخ دی - محقق دی - د هنرونو خاوند دی
او د ډېرو علومو نه خبردار دی - او هر کله چې دا خو څه لري نو بیا
هغه حکیم دی - دانشور دی او د حکمتونو کان دی او دا وجه
ده چې شاعر مشرق حضرت علامه محمد اقبال د دغه نابغه
شخصیت نه ډېر متاثره ؤ او ځکه خو وائي -

ان حکیم ملت افغانیان
ان طبیب علت افغانیان

خوشحال بابا یو داسې هستي وه چې د پښتون قام په خوبو او
علتونو باندې پوهه ؤ د حکمت چې هر څومره معنې دي دا ټول
په خوشحال بابا کښې موجود وه - خوشحال بابا که د کائناتو
مطالعه کوي او که د فطرت د رنګینو ښکلا او ښائست مطالعه کوي

د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ : www.ketabton.com

او هغه بیا د شعر په ژبه کښې پیدي نو هم یې د عقل او پوهې په رڼا کښې په یو خاص ترکیب او طریقې سره پېش کوي. دغه حکمت دے او کله چې انسان ته د انسانیت معراج ورښائي. نو هغه هم ډېر په حکمت سره د انسان د ذهن نازک تارونه په داسې انداز کښې او چېړي چې انسان د خپل حقیقت او د قدرت د اسرار او رموز نه خبردار کړي ځکه خو وائي -

د خوشحال وشپل معقول دي
پرې به پوهه شي چې عاقل وي

د خوشحال بابا ذات د ګڼو علومو منبع وه او د اتول علومو نه هغو یې موږ ته په خپلو تصنیفاتو کښې پرېښودے دي کهٔ تش د هغوئ دیوان په ژور نظر او کتے شي نو هر شعر یې د حکمت نه ډک دے او ځکه خو وائي -

درست دیوان یې سکه باغ د علم ګنج دے
پکښې هر رنګه ګلونه هر نهال

کهٔ د خوشحال بابا حکمت موږ په معنیٰ د طب کښې اخلو نو دغه مېدان یې هم کتلے او کهٔ په دغه اړخ غور او شي نو خوشحال بابا یو ستر حکیم طبیب معالج هم وٌ هغوئ نهٔ صرف د انسانانو د علم طب نه واقف وو بلکې د مرغانو طب یې هم زده وٌ او د بیمارو او دارو کانو نه په ښهٔ شان خبر وو او ځکه خو د خپل حکمت باره کښې وائي -

د حکمت وا ښل به وا یم مختص
په معنیٰ کښې قیمتي سکه ګوهر

(c) ketabton.com: The Digital Library

کهٔ موږ د خوشحال بابا د شاعرۍ جاج اخلو نو داسې موضوع به نهٔ وي چې هغهٔ به د دوئ په شاعرۍ کښې نهٔ وي او ځکه خو پیر محمد کاکړ وائي -

کهٔ څوک بحر مواج وائي ورته ښائي
په دیوان کښې ئې موندےشي هر شان شعر

او دغه شان یو پښتون شناس مستشرق میجر راورټي هم لیکي چې

"د مغرب د شاعرانو په شان د خوشحال بابا د پاره
هیڅ یو مضمون هم غیر نهٔ دے"

د خان بابا شاعري ټوله د حکمت او د دانائۍ نه ډکه ده او ځکه خو وائي -

قصیدې ئې لرم غرا له هر بابه
په حکمت په نصیحت کښې مالامال

او بل ځائے وائي -

رباعي ده کهٔ قطعه کهٔ مثنوي دے
همګي واړه ګوهر دي دُرو لال

او بیا خو د خپل شاعرانه حکمت په دا ګه اظهار کوي -

بند و بست د پښتو شعر ما پیدا کړو
کنه شعر د پښتو وو غیر سال
نهٔ ئې وزن نهٔ تقطیع نهٔ ئې عروض وو
دوه مصراع ئې د خفیف بحر دوه طال

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

دې ته معلومه شوه چې خان بابا د شاعرۍ په هر یو صنف باندې پوره پوره حکمت لرلو او دا د هغوئ د علم و حکمت کمال دے چې په شاعرۍ کښې تجنیس، حسن تعلیل، طباق الاضداد، ابهام، صنعتِ ترصیع، تنسیق الصفات - د فطرت شاعري - تاریخ گوئي موندے شي او هر کله چې دا حکیم مونږ ته د حکمت خزانې پرانځي نو مونږ ته د سیاست چل ښائي - د سردارۍ او حکومت کولو حکمت ښائي - د خودۍ درس راکوي - د ژوند تیرولو حکمت را ښائي د ننګیالو او جنګیالو د غیرت او پت د عظمت او عزیمت د حکمتونو پټ رازونه را ښکاره کوي د خپل ښېګړې د صلح او امن د صبر او شکر د ګفتار او کردار درس راکوي عرض دا چې دا سې هیڅ یو هنر نشته چې دے افاقي او اجتماعي شخصیت د حکمت په کسوټۍ وهلې نه وي او مونږ ته ئې په ګوته کړې نه وي دا حکیم مونږ ته د سیاست او رموز مملکت - سردارۍ او حکومت چلولو د پاره د کامیابۍ حکمت په دا طریقه را ښائي -

ورکول تورې وهل دا دواړه بویه
چې پرې کار د سردارۍ شي انصرام
یا تشکیه د یوه خدائے ده یا د تورې
په جرګو مرکو نهٔ شي کار د تمام
کهٔ سردار د خلقو زړ لري هسې
بندوبست د عالم نهٔ شي بې ضمام

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

او د غه شان د سردارۍ د پاره دولت هم وسیله کېږي او وائي -

چې زر لري په کور کښې
هاله شي ښهٔ سرداري

او بیا د کامیابۍ سردارۍ اصول هم را ښائي :-

یا سردار لره خپل عقل
یا وزیر صاحب تدبیر
کهٔ هر څو ئې عقل ډېر وي
بیا هم یو په ښهٔ وزیر
کهٔ نهٔ دا وي نهٔ هغه وي
په ژوندون ئې بویه وېر

کهٔ هر څوک حکومت کول غواړي نو هغه خلقو ته د کامیابۍ او کامرانۍ راز ورښائي او په دې حکمت ئې پوهه وي چې په کوم بادشاه کښې عدل و انصاف نهٔ وي نو هغه به ناکامه وي- لکه وائي -

ملوک چې عدل، عقل کرم لري
اندوه ئې کم وي له چا څهٔ غم لري
چې دا ئې نهٔ وي د ځان غلیم دے
ځان پخپله عالم ته گرم لري

دا خو ئې وه د سردارۍ او حکومت کولو د پاره د حکمت رازونه د غه شان دا نبض شناس حکیم د هوښیار سړي نښانې هم په داگه کوي -

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

هوښیار به هیڅ کله بې ځایه کار نهٔ کا
هم به بې وخته د خولې ګفتار نهٔ کا
په خوله په لاس به هیڅوک آزار نهٔ کا
چې بد کړه ارد ے هغه به یار نهٔ کا

د غه شان د کم عقل او احمق سړي خویونه په تفصیل سره په دیوان کښې د حکمت په سلسله شوي - او که غواړي چې په پردو زړونو دې حکومت اوکړم او هغه دې خپل کړم نو د حکمت دا نسخه ئې د ځان سره غوټه کړه -

د هر چا سره نرمي ملائمت کړه
ګنډ وي چې په دا خپل کړې د چا زړونه

حکیم الملت خان بابا خوشحال خان خټک یو دا سې قیمتي ګوهر را ښائي او وائي که چرې چا هم دا حکمت خپل کړو نو د کامیاب ژوند تیرولو تجښتن به شي هغه دا رنګه ده -

د هر چا سره د ښو سلوک با ئداد ے
په بدی کښې څهٔ فائده کوم سود و نه
هغه کار چې په نرمۍ تر سره کیږي
څهٔ حاجت چې رسا او شي تر جنګونه
که پخپله د خپل ځان په بدی نهٔ ئې
د مارونو په غارمهٔ منډه لاسونه
په خپلو انو بانديې هومره خشم مکړه
چې پردي در ځني تښتي په مکونه.

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

چې د بې قول د چا اوکړو نورې مکړه
تل په عهد قول ټینګ وي ښه میړونه

په رشتیا که په دروغ وي سوګند مه خوره
منافق دے چې ډیر ډیر خوري سوګندونه

د حرص ستړګې مړې په قناعت کړه
چې په کور کښې دې زنبار شي نعمتونه

هر چې شرع فرمائي په هغه کار کړه
مه عمل کوه په رسم په دودو نه

درته وایم چې په کوم توکي به روښانه شي
چې د هر چا سره ښکې ې څوابونه

همیشه روسه څو له پته لکه ناوې
چې ضرور شي هاله اوکړه دوحرفونه

دلته به د اختصار په توګه د خان بابا د حکمت د وینا کانونه څه لږ ډیر بیان کړو۔

ژبه

په بده ژبه ځان ځي جهان ځي
ایمان هم ځي واوره طالبه

بل ځائے وائي -

ژبه په تن کښې څه عجائبه ده
صحت هم ژبه ده ژبه هم تبه ده

د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ : www.ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

چې ښهٔ مې څېر کړو ښهٔ پرې خبر شوم
جنت هم ژبه ده دوزخ هم ژبه ده

خپړ ښېګړه

وکړې واړه کاروته خپل کا
مردان هغه دي چې کار د بل کا
څوک چې آرام کښې د نیکو نام کښې
د ځوړو زړونو دارو به تل کا

سخاوت

کهٔ ګنجونه د قارون درته انبار شي
په هر لور به غوږزوه په سخاوت

پټ

سر دې درومې مال دې درومې پټ دې نهٔ ځي
د سرې د چارې ګل ځوږ په پټ دې

قناعت

د جهان په خزانو به دې خندا شي
کهٔ توانګی په خزانو د قناعت شې

رشتیا ویل

رشتیا کړه د هیڅانه مهٔ ویرېږه
رشتیا سړے له هره بلا خلاص کا

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

ګفتار و کردار

سړی که ښه دی په ښه ګفتار ښه دی
ګفتار که ښه دی په ښه کردار ښه دی

صبر و شکر

دانائې مه ګڼه - چې صبر نه لري
چې صبر نه لري، حکمت به څه لري

خودي

(۱) که ته چې په منت مومې واړې مه خله
که د چا په باغ کښې بوټې د کیمیا وي

(۲) په منت سره حلوه مه خوره خوشحاله
تر حلوې نه لا بهتر دې وچ کنډک

(۳) د منت دارو که مرم پکار مې نه دي
که علاج لره مې راشي مسیحا هم

ننګ و غیرت

په جهان د ننګیالو دي دا دوه کاره
یا به ووخوري ککرۍ یا به کامران شي

دغه شان که د پښتو یک دوو ونو په منفرد اندازکښې
ئې د زنځیرۍ په نوم ایجاد کړې که د فراق سندرې چې ویلې
نو صغه ئې هم د حکمت او دانش په رڼا کښې ویلي د فراق

د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ : www.ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

نامه نه یې سرګنده ده - که دد ین علم ئې د مختلفو مسئلو په صورت کښې را ښودلې نو فضل نامه یې د کتوده که غواړې چې د غیرت او عزت پتکې دې په سر کړم نو د مختلفو هنرونو او ښو خصلتونو زده کړه او کړه نو بیا به هغه خلقو کښې شمار شې -

> چې دستار تړی هزار دي
>
> د دستار سړي په شمار دي

ددې زدکړې د پاره دستارنامه د حکمت او علم و دانش لوئې شاهکار دے که غواړې چې د بازونو ښکار - د بازونو ساتلو - څوړا کونو - بیمارو او علاجونو نه خبر شم او نه یوا ځې دا حکمت حاصل کړم بلکې د باز غونډې څویونه زده کړم او ځان کښې پیدا کړم -

> چې وهل څوړل - څوړول کا نو ځکه نه مے باز شاهین دے
>
> چې ئې سوړې لره یوسي یا مینږے دے یا فـاره

بازنامه یې د حکمت د که خزانه ده - د حکمت نه ډک کتابونه به یې کوم کوم یادوم سوات نامه یې یاده کړم که بیاض یې یاد کړم - هدایه یې یاده کړم که آئینه یې یاده کړم د احکیم که یو طرف د انسان د سوکالۍ او خوشحالۍ ژوند تیرولو حکمتونه په ګوته کوي نو بل طرف ته ددې هر څه حاصلولو د پاره انسان په صحت روغ جوړ - طاقتور او خوشحاله لیدل هم غواړي نو دغه غم ئې په سر هم اخستے په هر بوټي کښې ئې صحت ګوري او حکمت نه ډکه طب نامه لیکي په دغه طب نامه کښې د

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

کانو

بنیادم د بیمارو علاج د جړو بوټو دارو گان او د نورو ناروغتیا
نه د بچ کېدو طور طریقې ښائي او د لته ځان هغه طبیب معالج
ثابته وي کوم چې موږ په مروجه طبقه کښې حکیم بولو- او دا
حکیم د حکمت پټ رازونه د نظم په ورو کي بحر کښې د طب تاج
زیب وزینت جوړه وي او د هر څه مخکښې بنیادم ته د وجود
د صحت سره د عقل وصحت وده هم لازم گڼي ځکه خو وائي

یو صحت بل عقل غواړه
ته په دا کښې خوبي غواړه
که دا دواړه ته که نه وي
نور هر خوبي لاړه

دغه شان د مخې نه پس بنیادم ته د ښه صحت راز ښائي-
چې که چرې دا راز مو چېل کړو نو بیا به په اسانه د بیمارونه
بچ شي او وائي -

ـه

ابدال په دا ځلور خویه ابدال وي
کم ویل کا - کم د چا سره گډون
کم ملاستے کا - کم خوراک کا کمه مینه
په دا شان چې په عالم کښې دے ژوندون

د دې نه پس د خوراک څښاک باره کښې وائي -

ـه

که اوبه دي - د باران یا د چینې دي
د کوهي اوبه ضرور دي د بشر

(c) ketabton.com: The Digital Library
www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

ښې سرې څوړې اوبه د سرې ځان دي
ولې تود طعام - سړې اوبه ضرر
چې تودې اوبه څوک څښي عمر وو هلي
پرې نقصان د اشتها شي رنګ اصفر

او بل ځای کښې د حکمت خبره کوي او وائي که قوت او طاقت زیات ول غواړې نو دا څیزونه استعمال کړه -

که قوت زیاتوې تل خوره شوده پیر
چې تر دا سه دارو نیشته معتبر
که ئې موې اوړې ټرے کبینه څوره
څو په سود ئې خبر مسکره څچل پسر

او د غه شان ډېرې د حکمت خبرې ئې په طب نامه کښې د "صحت خبرې" په عنوان سره لیکلې چې که پرې عمل وشي نو بنیادم د ډېرو بیمارونه په امان کېدے شي په طب نامه کښې د سر درد بیمارۍ - د نیم سر درد د سترګو بیمارۍ د فالج بیمارۍ - د یرقان بیمارۍ - د ګېډې بیمارۍ د غاښونو بیمارۍ - د نس څوږي بیمارۍ - د بواسیرو بیمارۍ - د ناسور بیمارۍ او د بنځو او د سړو نورې پټې او ښکاره بیمارۍ ښودلے شوې او د هغې نښانې په ګوته شوې دي - پس د هغې نه ئې د جړو بوټو داروګان چې په آسانه ملاویدے شي خوشحال بابا موږ ته ښودلي او ورسره ورسره ئې دا هم راښودلي چې د هغه طبیب نه علاج مه کړه چې دا خوبۍ او خاصیتونه نه

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

لري لکه وائي -

(۱) د هغې طبیب طلب کوه خوشحاله
چې د مخ په تجلئ کښې ئې صفا وي

(۲) د هغې طبیب نوم مه اخلې خوشحاله
چې بیمار ورسره راشي بیا بیمار ځي

(۳) د طبیب دارو هله خوره چې حاذق وي
د ناقص طبیب دارو لري خطر

او چې دد ې خوبو مالک حکیم او طبیب نهٔ وي نو هغه په حکمت چړې هم نهٔ پوهېږي او څوک چې بیا د دغه حکیم نه علاج کوي نو خوشحال بابا د دغه سړي باره کښې وائي -

سبل هغه سړے احمق بللے بویه
چې په هر طبیب دارو کا درځونو

هر څوک ځُ موږن او لیکو او او وایو نو په خوشحال خان خټک او حکمت لیکل او ویل ډېر مشکل کار دے بلکې دا ډېر وسیع او ژور تحقیق موضوع ده هسې هم د خان بابا غونډې حکیم الملت او حکیم الحکماء باندې لیکل او نوشتل د چا د وس خبره نهٔ ده ولې چې -

د خوشحال خبرې دُر دي
چې ئې کښلې په قرطاس

واقعي چې د خوشحال بابا هره خبره هر شعر د حکمت ملغلره ده او څکه خو خوشحال بابا وائي -

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

دا نا به پرې پوهېږي د ناپوهو کار پرې نیشته
دا دُرچې په بیان خوشحال خټک وېلي

کتابونه

۱- کلیات خوشحال خان خټک سره د مقدمې د اروا ښاد دوست محمد کامل ۱۹۵۲ء ادارهٔ اشاعت سرحد پېښور
۲- خوشحال خان خټک (اردو) مولف دوست محمد کامل ۱۹۵۱ء ادارهٔ اشاعت سرحد پېښور
۳- دستارنامه د خوشحال خان خټک ۱۹۹۱ء پښتو اکېډیمي پېښور یونیورسټي -
۴- بازنامه خوشحال خان خټک مرتبه همېش خلیل ۱۹۸۵ء پښتو اکېډیمي پېښور -
۵- طب نامه خوشحال خان خټک مرتبه تقویم الحق کاکاخېل ۱۹۶۶ء چاپ کابل -
۶- طب نامه خوشحال خان خټک مرتبه تقویم الحق کاکاخېل ۱۹۸۵ء پښتو اکېډیمي پېښور
۷- خوشحال و اقبال (اُردو) مؤلف میر عبدالصمد ۱۹۸۲ء عظیم پبلشنگ هاوس پشاور
۸- توریالے پښتون ۱۹۷۱ء پښتو ټولنه کابل
۹- خوشحال نامه ۱۹۸۰ء آباسین آرټس کونسل پشاور

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱۰- خوشحال خان ختک او د دوهٔ ادبي مکتب دکتور عارف عثمان ۱۹۸۲ ز کابل چاپ

۱۱- مجـــلهٔ پښتو خوشحال خان ختک نمبر مارچ اپریل مئی ۱۹۸۰ ز پښتو اکېډیمي پېښور -

---

د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ : www.ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

فقیر جمیل بیګ (رح) (جمال خان رح)

د شاعر په حیث

د پښتو ادب که په دوه اړخیزه کتنه او مطالعه اوکړے شي نو که نثر دے او که نظم دواړو صنفونو او برخو سرګنده کول پښتو ژبې ته خاص او لوړ مقام ورکول او دا په نورو ژبو کښې ممتاز کول ترڅو چې د پښتو ژبې یک دود په نوي انداز کښې بیګل دې هر څه فخر او ویاړ یو داسې کورنۍ ته حاصل دے چې هغه کورنۍ ترڅه پورې پښتو ژبې اسرې نه کړه بلکه تر ننه یې پښتو سره پښتو وکړه اوکوي هغه کورنۍ د لوې خان بابا خوشحال خان کورنۍ ده لکه چې وائي -

ما خوشحال چې په پښتو شعر بیان کړو
د پښتو ژبه به اوس په آب و تاب شي

او دغه شان بل ځاے کښې وائي -

همیشه به پرې نارې وې د بلبلو
دا چې ساز کړه نن خوشحال په ویل باغ

او دغه وجه ده چې نن د پښتو نوم اخستو سره د لوستونکي او

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

یکونکي په ذهن کښې هم د غه یو نوم د لوې خان بابا خوشحال خان راځي - هغه ځکه چې لوې بابا خوشحال دا ډېر په پېچ و تاب کړې ده د خوشحال بابا کورنۍ ډېر لوې لوې ستر عالمان، شاعران ادیبان تېر شوي دي او اوس هم شته د سرو سره سره ددې کورنۍ ښځې هم د غه میدان کښلې دے لکه بي بي حلیمه - تاجبي بي وغېره د خوشحال بابا او د هغه د زامنو کتابونه د هر پښتون په کور او کتابتون کښې پراته دي خو زه نن د خوشحال بابا دکورنۍ د یو داسې فرد متعلق لیکم چې هغه هم عالم دے - هم ادیب دے هم شاعر دے او هم ولی الله دے خو لا تر اوسه په ادبي دنیا کښې گمنام دے او دچا ورته پام شوے نه دے البته په روحاني دنیا کښې لوړ مقام لري او ډېر وکمو لیکوالو ته ئې د ادب سره دَ تعلق معلومات او خبر شته -

دغه لویه هستي د لوې خان بابا خوشحال خان نیکه دور جمیل خان رح دے چې په ادب کښې جمال خان دے او په روحاني دنیا کښې دَ خواجه جمال الدین او فقیر بابا بانديې یاد شوے او زیات شهرت په فقیر بابا لري او د تصوف دغه نوم ئې په دې تولو نومونو غلبه مونلې ده هغه ځکه چې ددي دنیاوي جاه وجلال بادشاهي - نوا بي رسته لته وه کړه او د تصوف او سلوک منزلونه ئې دومره دیا ضتونو او جذب وحال د کیفیتونو تېر په وونه پس مونده لي وو او ځکه خو د قطب الاقطاب او غوث الزمان په درجو فائز شوے وو او د اتېک د حضرت جي بابا د شیخ یحیی رح) غوندې

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

د لويې پاڼې مريدان ئې په سلسله چشتيه کښې پيدا کړي دي دغه لوړ مقام دے چې خپل سکه رور خوشحال بابا ئې د فراق او غم په حالت کښې هم د فراقنامې په شعرونو کښې داسې ستائي -

چې مې رور په کښې طاعت کا
هغه غر دے خدائے جنت کا
خدائے دې غم ورځنې يوسې
خوښ خورم دے په کښې اوسي
چې د رور مې پرې مقام دے
په اغه غر دِ ما سلام دے

دغه وجه ده چې د خوشحال بابا د اولاد سلسلې ته خان خېل وئيلے شي او د فقير بابا جمال خان سلسلې ته فقير خېل ميان کان وئيلے شي دا قسم هم ددوي نسب دے جميل ميان د علم ظاهري او د علم خفي علمونه لرل او ليکل - لوستل - د ښل به ئې په ډېر ښکلي انداز کښې کول ددې متعلق په مناقب فقير جميل بېګ د شمش الدين کاکاخېل چاپ له اړخه انجمن اتحاد فقير خېل په سريزه د مياں فردوس شاه فقير خېل د چشمې اکوړه خټک په صفحه ۲۹ داسې ليکي

په مسجد کښې وو د شه
په شړي ناست وو مېنه
کتابونه ورته جمع
ده کتل په خاطرجمع

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرليکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

نهٔ صرف صوفي عالم، ولي الله وو بلکه په ادبي میدان کښې ئې
د خپلې کورنۍ ښېرغ جګ ساتلے دے او د پوهنې په فارسي
ژبه او پښتو ژبه کښې لیکلي او وسیني دي په فارسي ژبه
کښې ئې ډېر غټ غټ علمي کتابونه لیکلي دي چې په پښتو اکېډمي
پېښور یونیورسټي کښې د قلمي نسخو په شکل کښې خوندي دي
چې نمونه ئې په دا رنګ دي -

۱- دل تذکرة الاولیاؤ (۲) نور محمدیه

دل تذکرة الاولیاء تقریباً د پنځو سو صفحو درون کتاب دے
او س اوس ئې پښتو اکېډمۍ پېښور یونیورسټي ترجمه چاپ
کړې ده په دې کتاب کښې د لویو لویو اولیاء ذکر دے دغه شان
ئې نور محمدیه نومې کتاب چې تقریباً د څلور نیمو سوو صفحو غټ
کتاب دے او په کښې ډېر عالمانه بحث په ۲۷ رشېن ویشتو) بابونو
کښې شوے دے او ددې نه د هغوی د علم او پوهې اندازه لګېدے
شي مبل دریم کتاب ئې د افغانستان په کابل ارشیف ملي کتابتون
کښې د مناقب شیخ رحمکار په نوم فارسي کښې لیکلے چې اوس اوس ئې
د اسد الله شعور په سریزه سره د افغانستان د علومو اکېډمي په
فارسي کښې چاپ کړے په دې کتاب کښې ئې د خپل مرشد حالات لیکلي -
دا هم یو غټ کتاب دے - ددې نه علاوه ئې نور ډېر کتابونه په
مجمع البرکات نومي قلمي نسخه کښې یاد شوي دي خو تر اوسه په
لاس چاته نهٔ دي راغلي کېدے شي چې چا سره وي یا ضائع شوي
وي د مجمع البرکات فارسي قلمي نسخه چې عکسي نقل ئې د راقم سره

د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ : www.ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

دے په صفحه ۳۰۱ باندې دد غه کتابونو نومونه داړرسنګه دي.

۱- شمس العارفين ۲- قدوة العارفين ۳- زبدة السالکين ۴- سراج العاشقين ۵- خلاصة الطالبين ۶- تحفة المقربين.

کېدے شي چې دا کتابونه په دغه وخت کښې د مجمع البرکات ۱۳۸۵ ه د مولف مخکښې په دغه زمانه کښې تېر شوې دي او هغوئ ترې استفاده کړې دي د دوی د شاعرۍ متعلق پوهنې څېړنه دافغانستان ستر محققينو - عالمانو اديبانو شاعرانو کړې ده چې په هغې کښې ستر محقق ارواښاد عبدالحی حبيبي - دکتور عارف عثمان - عبدالله بختاني خدمتګار زلمي هېوادمل غونډې ستر څېړندوال شامل دي غواړم چې د هغوی د څېړنو نه پرده اوچته کړم او د لته ئې اوليکم ولې چې بيا زما مقصد به واضحه شي.

په کتاب "پښتانه شعراء" درېم ټوک د پښتو ټولنې د تاريخ او ادبياتو له څانګې کال ۱۳۴۲ ه ش کښې په صفحه ۹۰۳ باندې ليکي.

جمال خان د خوشحال خټک مشر دور وو او لوې ولي او صوفي تېر شوے دے د پښتو شاعر هم وو ديوان لري.

په کتاب "خوشحال خان خټک او دده ادبي مکتب" د افغانستان د علومو اکېډمي چاپ د دکتور عارف عثمان په ليک سره کال ۱۳۶۱ ه ش او ۱۹۸۲ ء صفحه ۱۸۲ باندې دکتور عارف عثمان د جميل خان رح باره کښې ليکي.

د غه شاعر د خوشحال خان خټک کشر دور دے او په پښتو کلاسيکو ادبياتو کښې د اديب - عالم او متصوف په حېث

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

یادیږي او د علاقه لرونکو د احترام وړ ګڼېدلے دے
دغه پوهه شاعر چې تر اوسه پورې یې دیوان نهٔ
دے چاپ شوے د ځوانۍ په وخت د جمیل بېګ په نامه
مشهور وو -

دغه شان ستر محقق عبدالله خدمتګار بختاني په خپل تالیف پښتانهٔ شعراء پنځم ټوک له اړخه د علومو اکېډمي افغانستان کال ۱۴۰۷ ه ش کښې په صفحه ۳ باندې لیکي -

فقیر جمیل بېګ د مستېر او جذبې په وخت کښې منظومې
توتې وئیلې دي -

ددې وینا نه پس یې د فقیر بابا رحمال خان ، هغه منظومې توتې لیکلي دي چې هغه به ددې مقالې په آخر کښې د هغې نه پس وائي -

په دې ډول شیخ جمیل بېګ یا فقیر جمیل بېګ روحاني
شخصیت وو چې په نظم او نثر کښې یې لیکنې کړې دي -

ددې درنې هستېر باره کښې ګوان سر محقق زلمي هیوادمل په خپل تالیف فرهنګ زبان و ادبیات پښتو (فارسي) د علومو اکېډمي افغانستان له اړخه کښې په صفحه ۱۱۷ لیکي -

.جمیل بیګ فرزند دوم شهباز خان خټک به فقیر بابا شهرت داشت
.جمیل بیګ مرد صوفي مشرب و فقیر قائم اللیل و صائم الدهر بود در
حلقه مریدان شیخ رحمکار شمولیت داشت .
.جمیل بیګ مناقب مرشدش را به زبان فارسي نوشت و به زبان
پښتو شعر سرود -

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

دي وښانه پس يې د فقير بابا (رحيم خان) دوه دري شعرونه يکل چې د کلام په نمونه کښې به راشي په پښتو اکېډمۍ پېښور يونيورسټي کښې د زړو شاعرانو د کلامونو يو قلمي نسخه پرته ده چې په هغې کښې د دوي يو څو غزلې هم شته د غه غزلې ځمونږ د سيمې د اکوړي ګړان محقيق پروفېسر محمد افضل رضا په خپل تاليف پټ ستوري چاپ له اړخه پښتو اکېډمي پېښور يونيورسټي کال ۱۹۸۷ء په صفحه ۲۵ - ۲۶ - ۲۷ سره دې الفاظو محفوظ کړي دي

د جمال خان بابا په کلام کښې د متقدمينو شاعرانو د کلام ګڼې خوبۍ شته فکر يې ژور او الفاظ يې خوانده دي.

د کلام نمونه:-

دوي که غزل دے او که ټپوتې هر لفظ يې د موقع مناسبت سره په ډېر ښکلي انداز کښې په اسانه او روانه پښتو کښې ليکلي ټوټې يې د بېلې بېلې واقعې سره وتړلي دي که هغه واقعات په تفصيل سره ليکو نو بيا به دا ليکل ډېر طوالت اوړي په دې وجه صرف لږ غوندې د واقعې تعارف به ليکو چې معلومه شي چې هغوي هم د شاعرۍ ګلستان په ډېرو ښکلو ښکلو رنګارنګ ګلونو سره تازه او معطر ساتلے دے او د خپلې کورنۍ روايات يې ژوندي ساتلي او د غه شان زامنو يې هم لکه صديق بابا ظفر بابا محمد ابراهيم بابا وغېره په دغه ميدان کښې د خپل توره زامنو اشرف خان، عبدالقادر خان، صدر خان سکندر خان سره ملګرتيا کړې ده.

د پښتو کتابونو پرليکه نړۍ : www.ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

اول به هغه غزلې چې په پټ ستوري تاليف پروفيسر محمد افضل رضا له اثره د پښتو اکيډمي پېښور يونيورسټي کتابه د اغلي دلته نقل کړم چې هغه دا رنګه دي -

غزل

خپل خانه به دې ترڅه حده همراه وي
يو ورځ به دې سفر شي په ويجا ړې
مور پلار زامن نمسي د کوربڼ څه شو
خلقې کړي د اجل سورو ستارې
بنائسته به چون زلمي شو توري خاورې
پرې پرتې دي د لحد خاورې تودا ړې
جماعت ځغله تېرېږي مخ ترې پټ کړي
و مچې وته ته يون کړې د حرا ړې
درسته ورځ سکه سپک ناست يې په صحرا کښې
بل خندا په قهقهه کړې سکه نرناړې
يو ذره د لا اله ويره نه شي
نه پوهېږم چې را جېوت يې که کمارې
چې نيکي در څخه نشته بد نحو مه کره
دا شه مه تو که په خپله بڼره لاړې

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

د سپین لي څو یو نه یو در ځغنه نیشته
وچ لاشده سره سپین چي سپیره اهاړي
سم له لاسه کار هر کوز د پر مشکل دے
جمال خانه وقت دي دادے که خان ژاړي

دویم غزل

خراب زړه چي مي بیمار وو هغه نه دے
چي مدام په انتظار وو هغه نه دے
چي مي سترګي دیدار لوره وه نیولي
تش دیدن ئې په بار بار وو هغه نه دے
چي به ستا په غم کښي شب و روز جلیا وم
بل په زړه کښي مي اسکار وو هغه نه دے
چي بندي د ستا په زلفو په کمند وم
پیوت کړدن ته مي زنار وو هغه نه دے
چي مي سرو مال تالا ستا په وصلت وو
چي په ما د فلک وار وو هغه نه دے
نام و ننګ چي ستا په تور وو له ماتلي
چړي ماته چي ازار وو هغه نه دے
ستا له غمه چي یو دم په قلندرنه وم
چي په سترګو کښي مي خار وو هغه نه دے

د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ : www.ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

چې مې ستا د حسن خیال چېرې لیدلے
تازه ګل چې په شمشاد وو هغه نهٔ دے
جمال ستا له مخه نور و سته سلام که
چې غلام او خدمتګار وو هغه نهٔ دے

دریم غزل

و بېنتهٔ سپین ستر ګې تاریکې چینګې دا ړې
تهٔ لا ګوځې خپل پردي په خبس نغا ړې
خدا ئے طاعت د پاره ورځ له تا سنه غواړي
ته د کالو خرڅې نن له خدایا غواړې
شوې په کوم عمل غره چې خوشحال ګرځې
سخي خو هم د موټې په زور کړا ړې
ستا په سر باندې بې ترس جلات ولاړ دے
کوم زمان به دې سر په کړه په ولاړې

دې غزلو باره کښې د ځنې محترمو لیکوالو دا خیال دے چې دا غزلې د جمیل بېګ نه دي او هغه وائي چې د جمیل بېګ نوم جمال خان نه وو دا چرته د سیکانو د وخت د شاعر کلام دے، دا صحي ده چې د فقیر بابا نوم جمیل خان وو خو هغه تر اوسه پورې په جمیل خان نهٔ یادېږي

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

بلکه په خپل خاندان کښې په جمال خان شهرت لري لکه څنګه چې ما مخکښې لیکلي چې په ادبي دنیا کښې ئې جمال یا جمال خان نوم لیکلو او یادېدلو او په روحاني دنیا کښې نقیب بابا او خواجه جمال الدین په نومونو یاد شوی دی او دغه شان ئې په خپلو غزلو کښې جمال خان د تخلص په توګه استعمال کړی دی چونکه ددوي دیوان لا تر اوسه په لاس نهٔ دی راغلی نو ځکه دا خبره کېږي چې هر کله چې دغه قلمي نسخه د زړو شاعرانو په اکېډمۍ کښې موجوده او په هغې کښې د عبدالقادرخان خټک چې د دوي وراره کېږي دَ غزلو سره پیوست دا غزلې لیکلي شوي دي نو ددې نه معلومېږي چې دا هم د دغه زماني شاعر دی او تر اوسه په دې نوم بل شاعر نهٔ دی تعارف شوی ددې خبرې هم څهٔ ثبوت او شهادت نهٔ دی پیدا شوی چې دا شاعر د سیکانو د دور شاعر دی دا خبره هم په اټکل سره کېږي چې د سیکانو د دور شاعر دی حالانکه د سیکانو دور خو وس وس تېر شوی او د جمال خان بابا دور ډېر مخکښې دور دی بله خبره دا ده چې دا کلام صوفیانه کلام دی او موږ دا په ډاډ وېلی شو چې هغوي به خامخا صوفیانه کلام لیکلی او وېلی وي هر کله چې د دغه نزدو شاعرانو سره دا نوم راغلی نو دا واضحه ده چې دا هم جمال خان د خوشحال بابا ورور دی بل څوک نهٔ شي کېدی.

وس را ځو هغه منظومو تو تو طرف ته چې دوي په بېلو بېلو موقعو وېلي هر کله چې د دوي مرشد حضرت شیخ رحمکار کاکا صاحب

(c) ketabton.com: The Digital Library

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

وفات شو نو فقیر جمیل بیګ (جمال خان) هغوی لحد ته کوز کړل او هغه وخت یې د ډېره غمه چغه کړه۔

پـه بوی دې ټول عالم خوشبوې شو
امیل چندنه پـه تابوت کــړو نه

د دې شعر پـه باره کښې پـه تذکره شیخ رحمکار د سیّد سباح الــدّین کاکاخېل اداره اشـاعت العـلوم جامع مسجد (لائلپور) (فیصل آباد) کښې هم دغه شان واقعه لیک ده۔

دغه شان چې هر کله بهاکو خان د یوسفزو سردار او لوی ولی الله اخون ځالاک بابا د خپل بنګو ځځه د دوما کا فروسره جنګ وو نو پـه دغه وخت کښې اخون ځالاک بابا د دوی پـه خدمت کښې د امــداد او تعاون حاصلولو د پاره حاضر شول نو فقیر بابا د مستۍ او جذب پـه حالت کښې ورتـه پـه دې منظومو الفاظ کښې اووئیـل -

پـه دې غورې کښې سره او سپین انبار انبار دي
فقیر نهٔ اخلي او نهٔ یې څهٔ پکار دي
اخون ځالاک څومره چې اخلي وادې خلي
کهٔ خواري نهٔ وي دی دے نهٔ وي

دا مشهوره واقعه یا کرامت چې قاضي میر احمد شاه رضواني پـه تحفة الاولیاء او پـه مناقب فقیر جمیل بیګ کښې شمس الــدّین کاکاخېل راخستې ده وائي چې دغه وخت د غورکانيي د فقیر بابا

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

په کرامت سره او سپین شو د فقیر بابا د عبادت ځاے د غه وخت کښې د تنګارو غرو نه وو چې د هغې سره لوی ځوړونه وچ پراته وو.

یو ورځ فقیر بابا خپلو ژامنو د لنډوړ اخوند احمد صیب چې ډیر لوی عالم فاضل او بزرګ وو ته د شریعت د پاره بوتلو چې ځمونږ پلار ځان ملنګ او فقیر کړے دے سماع يې شروع کړے هر وخت د جذب ومستۍ په حالت کښې وي د شریعت نه خلاف کارونه کوي اخوند صیب چې د فقیر بابا جذب ومستي ولیدله نو دې فرمایل چې دوي فنا في الله دي د معرفت او سلوک د رازه خبردار دے دا د شریعت خلاف نه دي فقیر بابا هغه ځاے کښې داسې وائي ۔

که قاضي صیب زما په شان مست شي
نو دده زما به هله شریعت شي
خار کیږي که نه وي نه وي
د فقیر به څه وي څه وي

وائي چې هر کله د فقیر جمیل بیګ د اشرف خان د زوي او د خوشحال د نمسي محمد افضل خان خټک سره ډیره بد اوے راغلو نو هغه وخت هغوي د افضل خان د مدافعت په غرض سوات ته لاړو او د حمزه خان بایزي چې ډیر لوي سردار وو د تهانه سوات

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

اوسپدونکے دو دخوشحال بابا ا ځنیے وو زامنوته یې خپـله ګرانه ښکاره کړه نو وا یې چې جلال خان اوجمال خان ورته امداد ورکړو او ورته یې اووے چې دې وخت کښې مهران نه روکئی ورکړي په موږو قتلان خان چې د دوي رور وو د هغوي دَ امداد نه انکار اوکړو په دغه وخت جمال خان بابا د مستۍ او جوش نه دا سې اوو ئیل -

اس دې وي په ښ دې وي
مـهران کـهٔ نهٔ وي نهٔ دې وي
جلال دې وی جمال دې وي
قتـلان کـهٔ نهٔ وی نهٔ دې وي

او دغه وجه ده چې نن د تهانړې سوات د خانانو کورنۍ د فقیر بابا په دُعا رنګ ده او د جمال خان او جلال د اولاده ډیره ښه ترقي یې اوکړه

وائي چې یو ورځ دمغلو په وخت کښې د اټک صوبېدار ډیر ظلم کړے وو تو له علاقه یې لوټلې وه دهزارې نه خلق دَ قافلې په شکل کښې راتلل چې ده بندیوان کړل او ټول مال حال یې ترې وا خستو - خلق فقیر بابا ته په ژړا ا سګولا را غلل چې د صوبېدار نه زموږ مال حال او خلق را خلاص کړي هغه وخت جمال خان بابا په بـېړیه رکښتي (کښې سوږ پډ و نو دا اشعار یې اوو ئیل -

ـــ

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

څوک به درومي خدای د پاره
فقیر درومي خدای د پاره
پاک رسول ورسره مل دے
بدرګه له چهار یاره

او هر کله چې بهیږي ته سور شو نو داسې وائي -

بهیږه ځه د خدای په حکم
ځه به ظالم څه به دده بندي کوونه
فقیر شو مل د مظلومانو
خدای یې وي مل چې بندیوان آزادو

او هغوي چې د غه ظالم صوبیدار ته مخامخ شول نو په صوبیدار
رپیدل او ښکیدل اوټې بوټې یې شروع کړې تول مال حال او خلق
یې ترې راخلاص کړل دده سره به اکثر په ګڼ تعداد کښې مریدان
ګرځیدل دے به ترې مخکښې وو مریدان به ورپسې وو او دا
اشعار به یې ویل -

دور دور د فقیر دے
د غافل په صورت ویر دے
د غافل په صورت ویر دے
دور دور د فقیر دے

وائي چې یو وخت داسې راغلو چې باران نه شول فصلونه
او چېدل قحط سالي شوه خلق تنګ شول او فقیر بابا ته په ژړا انګولا
راغلل چې خدای پاک ته سوال اوکړه چې باران شي هغوي هغه

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړی

(c) ketabton.com: The Digital Library

وخت د جلال په حالت کښې چغه کړه.

قحط سالي ډېره په زور ده
په پوستلي کور په کور ده
باران دے وروېښه
څوکړه که نۀ وي نۀ وي
تنګاړو باندې باران دے
فقیر ته ورځ مهربان دے
و ارمان ښېلې ارمان دے
ورپسې نن باران دے

د الله پاک کارونه ګوره هغه خلق چې واپس شول نو په دغه ورځ لوې الله باران اوکړو د فقیربابا سوال قبول شو او فصلونه ښېرازه شول دا هم یو روایت دے چې هرکله فقیر جمیل بېګ خپلو زامنو اخون احمد صیب ته شریعت د پاره بوتلو نو هغه وخت کښې دا اشعار هم ویلي وُو.

موټه چنې دې راکړے شه
چې درسته شپه مې چنګه وې لکه چرچنې
د نیمې شپې راتلل دې روک شه
چې چرچنې برچه دې نوبنۀ راکوینه

هر کله چې د لوې خدائے پاک په عشق کښې به تر لړې لاړو فنا فی الله به شو د جذب او مستۍ حال به پرې داغلو نو چغه به

د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ : www.ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

به يې کړه دا شعر به يې ويلو -

هغه موزيان به د نيا غواړي
دې عاشقانو ستا په لار کښې او بازله
سر و مال ټول عاشقان داوُ کا
دا موذي تش لاني کوي چې مېنې مه

دا وه د دغه لوې ولي الله - صوفي - عالم د شاعر په متعلق څېړنه چې د لته وا ضحه شوه چې د خوشحال بابا نهٔ صرف زامن شاعران وو بلکه د هغوي رور چې د معرفت لار يې خپله کړې او هر وخت به په جذب و مستۍ کښې وو خوخپل خانداني روايات يې چرې هم هېر کړي نه دي ورکړي او ژوندي يې ساتلي او دې منظومو ټوټو نه دا هم معلومه شوه چې دوي د جمال تخلص سره د فقير تخلص يې هم خپل کړے دے او په منظومو ټوټو کښې يې استعمال کړے دے لوې الله دې اوکړي چې ددهٔ د ژوند ټول حالات او ديوان او نور کتابونه د تيارونه رڼا ته شي او نوے معلومات را ښکاره شي د دوي د پيدائښ کال نهٔ دے معلوم البته د وفات کال يې معلوم دے دا بجد و په حساب يې دا رنګه دے

چون رفت از جهان اين کرامت خديو
به "جُزق" اموز عالم " غريو"

د دې نه ۱۱۱۶ھ جوړيږي څښې محققين يې په قياس څخه زيږيدنه ۱۰۷۲ھ ښائي اولاد يې د پښتونخوا په ګوټ ګوټ کښې پروت دے په

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

تذکارو کښې چې د جهانګیري او اکوړې نه سهیل په لور د غرونو په منځ کښې کلې دے هلته ئې مزار دے د پښتو نخواه د لوې لرې نه ورته عقیدتمند راځي او فیض ترې اخلي د صفرې په میاشت کښې پرې عرس او میله کیږي -

کتابونه

۱- پښتانهٔ شعراء دریم ټوک د افغانستان د پښتو ټولنې د ادبیاتو او تاریخ د څانګې له اړخه ۱۳۴۲ هـ ش -

۲- کاکاخیل شمش الدین میاں مناقب فقیر جمیل بیګ د میاں فردوس شاه فقیرخیل په سریزه د انجمن اتحاد فقیرخیل جهان آباد اکوړه خټک له اړخه ۱۹۷۹ء

۳- خدمتګار بختانے عبدالله پښتانهٔ شعراء پنځم ټوک د افغانستان د علومو اکیډمي ۱۳۶۷ هـ ش -

۴- رضا محمد افضل پروفیسر پټ ستوري پښتو اکیډمي پېښور یونیورسټي کال ۱۹۸۲ء

۵- خټک خوشحال خان فراقنامه د ژبو او ادبیاتو پوهنځي کابل ۱۳۶۳ هـ ش

۶- عارف عثمان دکتور خوشحال خان خټک او د دهٔ ادبي مکتب د افغانستان د علومو اکیډمي ۱۳۶۱ هـ

۷- کاکاخیل سیاح الدین تذکره شیخ رحمکار اداره اشاعت العلوم جامع مسجد لائلپور

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

۸- مجله پښتو پښتو اکېډمي پېښور يونيورسټي ستمبر ۱۹۷۱ ز

۹- هېواد مل ز لمی فرهنګ زبان و ادبيات پښتو د افغانستان د علومو اکېډمي ۱۹۷۷ ز

۱۰- ماهنامه الحق دارالعلوم حقانيه اکوړه خټک اکتوبر ۱۹۸۰ ز او اکتوبر ۱۹۸۱ ز

د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ : www.ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

په تحقیق کښې

د ماخذ اهمیت

تحقیق د عربۍ ژبې لفظ دے په پښتو ژبه کښې د څېړنې - لټون - چاڼول د څهٔ څیز بنیادي حقیقت معلومول - دیو څیز پوره کره کتنه معنیٰ لري په انګریزۍ ژبه کښې ورته ریسرچ (RESEARCH) وئیلے شي چې معنیٰ ترې ښکېله ظاهرېږي - په نورو معنو کښې د تحقیق مقصد دا دے چې په علم وادب کښې سوچه بوټیه جدا کول د پوستکي نه مغز راویستل - حق د باطل نه جدا کول - تحقیق د مخصوصو حالاتو او مخصوصو شهادتونو او روایاتو په رڼا کښې د یو حقیقت تلاش دے - او په اصطلاحي توګه د تحقیق مطلب دا شو چې یا خو دې نوي حقائق وړاندې کړے شي او یا دې د معلوم شوي حقائقو نورې زیاتې تشریح او تفسیر اوشي او وسعت دې په کښې پیدا کړې شي چې په علم او معلوماتو کښې اضافه اوکړي - تحقیق په هر میدان کښې کېدے شي که هغه سائنسي ځائګه وي او که ادبي که تاریخي ځائګه وي او که جغرافیائي ځائګه تحقیق په هره ځائګه هر اړخ هره موضوع او که په هر میدان کښې وي دا د پرګسان

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

اوکړ کېږي کار دی د تحقیق مېدان د پراخ مېدان دی په دې مېدان کښې د محقیق اسونه ستړي شي محقیق په کښې بې ساه شي وار خطا هم شي خو سره د دې به حوصله نهٔ باسلي خپل مرام ته به ځان رسوي د دې مثال د سمندر هم دی چې په سمندر کښې د ملغلرو موندلو دپاره لامبو وهل وي او دغه لامبو دومره په مشکله او ګرانه وهلې شي چې کله کله په کښې د ډوبېدو ویره هم وي خو دغه ملغلرو پسې به ځان د سمندر تل ته رسول وي او دغه ملغلرې به د دغه تل نه راویستل وي نو هله به لامبوزن خپل مقصد کښې کامیابي مومي دریو ډېرخوندناک او دلچسپ علم دی تر او سه چې چا هم تحقیق کړې نو خپل تحقیق ته یې ختمي نهٔ دی ویلې او نهٔ تحقیق ختمي کېدی شي د تحقیق دپاسه تحقیق کېږي. د تحقیق دپاره د خارجي او داخلي شهادتونو ضرورت وي که چرې مونږ په یو شاعر تحقیق کوو نو د هغه د زمانې تیاکل د هغهٔ د ژوند او د هغهٔ د شاعرۍ په اندازه باندې ژور نظر اچول او بیا د تحقیق په قالب کښې اچول پکار دي د هغه شان د هغهٔ شخصیت د هغه وخت د ژوند حالات - زېږېدنه استوګنه وغیره د هغهٔ د خپل کلام په رڼا کښې او د هغه زمانې د نورو پوهانو د لیکو او کلاموتو په رڼا کښې به یې رایې قائمول وي د هغې نه پس چې هر کله د غه مواد پیدا نهٔ شي نو بیا به د چاپېر چل نه حالات معلومات حاصلول وي که په هغهٔ نوي چاپه روستو زمانه کښې څهٔ لیکل کړي وي د هغې په رڼا کښې به رایې قائمول وي. په تحقیق د پراوځ بحث کېدے شي او د دغه بحث په رڼا کښې پرې کتابونه لیکلې

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

هم شي خو دلته چې کومه موضوع ده هغه د ماخذ اهمیت دے د تحقیق دپاره به د رومبني هغه ماخذ ذرائع - مصادر تلاش کول ئي او جمع کول ئي چې د کوم په بنیاد چې به محقیق خپله رائې پېش کوي او یا د کوم په بنیاد - به محقیق د خپل تحقیق ابتدا کوي او خپل مرام ته به ځان رسوي د تحقیق دپاره چې کوم ذرائع - ماخذات او مصادر استعمالول دي د هغې ډېر زیات په دې میدان کښې اهمیت او ضرورت دے ولې چې بغیر د دې نه تحقیق نهٔ شي کېدے د دې مثال د یو عمارت بنیاد وي ترڅو چې د عمارت بنیاد دپاره کاڼے خښته - او نور لوازمات نهٔ وي تیار نو عمارت نهٔ شي جوړېدے دغه شان د تحقیق دپاره ماخذونه او ذرائع د کانې او خښتې کار ورکوي -

دا ماخذونه ذرائع په دوه قسمه تقسیم شوي دي چې یو ته بنیادي یا ابتدائي ذرائع - ماخذات - مصادر وئیلے شي او دویمه ته ثانوي ماخذ یا ذرائع وئیلے شي - چې په انګرېزي کښې ورته دا رنګه ټکي استعمالېږي -

۱- بنیادي ماخذ (PRIMARY SOURCES)

۲- ثانوي ماخذ (SECONDARY SOURCES)

دلته به لږ تشریح یا تفصیل بیانول پکار دي چې لوستونکي ته اسانه شي -

۱- بنیادي ماخذ یا ذرائع :- محقیق چې هر کله په یو موضوع تحقیق کوي

(c) ketabton.com: The Digital Library

نو د هغې موضوع سره تعلق لرونکي پیوست ماخذونه بنیادي
ماخذ کنلے شي او په دې کښې هغه دستاوېزات شامل دي چې په
هغې کښې د هغه واقعاتو ریکارډ موجود وي چې تحقیق کونکي
یا لیکونکي په خپله لیدلي اورېدلي وي یعني په بنیادي ذرائعو
کښې د موقع شهادت زیات اهمیت لري چې په هغې سره د
تاریخ په معقولیت کښې اضافه وشي او هر قسمه شک شبه ختمه
شي د ” ”بجے - یونیورسټي پېپرس“ په وړاندې سره مؤرخینو بنیادي
ماخذ یا مصادر په دوو قسمونو کښې تقسیم کړي -

۱- بنیادي مخطوطات:-

په دې کښې ذاتي کاغذونه - دستاوېزې ریکارډونه مرکې او نور متفرقه څیزونه شامل دي -

۲- د مرکزي حکومت مطبوعات:-

په دې کښې د صوبائي حکومت مطبوعات خود نوشت سوانح عمري یادداشتونه تقریرونه د خطونو مجموعې او نور معاصر مضمونونه شامل دي -

د بنیادي ماخذ شال ګران او محترم محقیق - نقاد - شاعر -
ډرامه نګار پوهاند همایون صاحب په خپل تالیف د تحقیق فن
کښې په صفحه ۵۶ داسې رنګ کښې ورکوي -

ډاکټر جمیل جالبي په خپل تصنیف تاریخ ادب اردو جلد
اول کښې د قطب شاهي دور د شاعرانو د قلمي نسخو
او مطبوعه تصانیفو ذکر کړے دے د دې کښې څنې

د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ : www.ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

تصانیف د صفحه د نظره تېر شوي دي او د ځینو ذکر یې د قطب شاهي دور د نورو محققینو د تحقیقي مقالو په حواله کړے دے. د دې سلسله کښې ډاکټر جمیل جالبي د قطب شاهي دور د معراج نامو، وفات نامو او قلندر نامو هم ذکر کوي لکه د خپل کتاب تاریخ ادب اردو جلد اول په صفحه ۴۹۲ - ۴۹۳ لیکي -

> "سید بلاقي په ۱۰۵۵ھ/۱۶۴۷ء کښې د معراج نامې په نامه کتاب اولیکلو."

د دې معراج نامې نسخه ډاکټر صیب په څېلو ستن کولیدلې ده چې حواله دا ئې ورکوي -

> معراج نامه (قلمي) د انجمن ترقي اردو پاکستان نه علاوه ئې د نورې قلمي نسخې زما تر نظره تېرې شوې دي چې د تصنیف سن په کښې ۱۰۵۶ھ ورکړے شوے دے.

په دې عبارت کښې د سید بلاقي د معراج نامې ذکر د بنیادي ماخذ حېثیت لري دا څو وود بنیادي ماخذ یو مثال چې د لته پېش کړے شو.

۲- ثانوي ماخذونه:-

کله چرې یو لیکوال یا محقق په خپله مقاله کښې د حوالې په توګه د بل دویم لیکوالي په حواله اقتباس درج کړي نو دا سې حواله یا اقتباس ثانوي ماخذ په حېثیت کښلے شي په دې کښې نصابي کتابونه جنتري یا نې قیمي سرکاري اطلاعات - ذاتي بیانونه - تصویري مجموعې وغېره د ثانوي ماخذ حېثیت لري د دې ماخذ مثال به په دې دول ورکړو د افغانستان سر محقق کران او محترم زلمي هیوادمل د خپل تالیف "په هند کښې د پښتو ژبې او ادبیاتو د ایجاد او ودې پړاوونه"

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

په صفحه ۱۰۷ باندې يو اقتباس د بل په حواله وړکوي -

"دیوان ریخته په پارسي او هندي ژبو دده دیوان دے چې هندي تـذکرو کې هم یادونه کړي او مفتي ولی الله وئیلي دي چې نواب محبت خان په پارسي ژبه یو قومي دیوان لري "

په دې اقتباس کښې دا ظاهرېږي چې دغه دیوان زلمي هیوادمل په خپله نهٔ دے ولیدلے بلکه د مُفتي ولی الله په حواله او د گلستان رحمت په حواله د اقتباس نیکل دا د وُ د ثانوي ماخذ مثال ځکه چې محققین د اقتباس حواله نهٔ ورکوي د مصنف چا چې اقتباس لیکلې وي نوم هم نهٔ ورکوي بلکه دا سې ترې ښکاري چې دا دده خپل معلومات دي دا یو د پر غلط کار او غلطه طریقه ده په دې د تحقیق مقصد ختم شي -

کتابونه

۱- ایم سلطانه بخش ډاکټر- اُردو میں اُصول تحقیق (انتخاب مقالات) جلد اول - مقتدره قومی زبان اسلام آباد ستمبر ۱۹۸۶ء

۲- ایم سلطانه بخش ډاکټر- اردو میں اصول تحقیق (انتخاب مقالات) جلد دوم مقتدره قومي زبان اسلام آباد ۱۹۸۸ء

۳- همایون محمد هما - د تحقیق فن

اداره فکر و ادب مردان ۱۹۹۲ء

۴- هیواد مل زلمے - په هند کښې د پښتو ژبې او ادبیاتو دریځ او ودې پړاوونه - شرکت پرنټنګ پرېس لاهور ۱۹۹۴ء

۵- کاشمیری تبسم ډاکټر "ادبی تحقیق کے اُصول" مقتدره قومی زبان اسلام آباد.

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

پښتو نثري ادب

پښتو ژبه په ادبي لحاظ سره عالمان او پوهان په دو حصو کښې تقسیموي چې یوه نظم ده او بله نثر پښتو ادب کښې نظم ډېر لویه حصه لري او نثري ادب ته ډېره کمه توجه ورکړې شوې ده د امیر کروړ نظم د شیخ متيؒ مناجات د بیټ نیکه دعا او د غه شان نور ډېر اشعار چې په نظم سره دي او ښکاره دي دغه سلسله تر اوسه جاري ده چې نثر کم او نظم زیات لیکلے شي ددې وجه دا هم کېدے شي چې په نظم کښې کوم خوږوالے او سرور دے هغه په نثر کښې نیشته د نظم په ذریعه شاعر خپل خیالات نظریات د بل ذهن ته ډېر په اسانه رسولے شي او تر ډېره وخته پورې په زړه کښې ساتلے شي نظم ډېر زر د انسان جذبات او احساسات راولړځوي او د نظم ویونکي خیالات خپل کړي دا هر څه د نثر په ذریعه هم کېدے شي خو نثر د انسان ذهن ته ډېر په اسانه نه پرېوځي خو ادب چې څومره زیاته ترقي موې نو هغه د نثر په ذریعه کېدے شي نثر یو ډېر وسیع او فراخه میدان دے په دې کښې د ادب هر یو صنف ځائېدے

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

شي او دا د نثر کمال دے چې موږ د افسانې - ناول - ډرامې په ذریعه د معاشرې اصلاح په ښه طریقه کولے شو او د دغه تخلیقي اقدارو په وجه موږ خپل ادب ژوندے او ښېرازه ساتلے شو په بل اړخ په تحقیقي او تاریخي میدان کښې د نثر ډېر لوے مقام دے د دې په ذریعه موږ د خپلو اسلافو کارنامې او خپل دیني اقدار هم بل ته په سرلوړۍ سره وړاندې کولے شو نثر ډیکل ډېر ګران او د سرخوږي کار دے نثر څه ته وائي د نثر تعریف څه دے د نثر تعریف ستر محقق اروا ښاد عبدالحلیم اثر افغاني په خپل کتاب پښتو ادب چاپ اداره اشاعت سرحد پېښور ۱۳۷۰ه په مخ څه دا رنګه کوي -

> نثر په لغت کښې ښندلو - پاشلو او خورولو ته وائي او په اصطلاح کښې هغه کلام دے چې د وزن د قېد نه خالي او آزاد وي -

ستر محقق اروا ښاد ډاکټر سید انوارالحق په دری میاشتینه مجله پښتو جلد اول ګڼه ۲ کال ۱۹۵۸ء مخ ۹۶ باندې د نثر تعریف داسې کوي -

> نثر په اصل کښې د عربي ټکے دے او معنائې نوستل خورول او شیندل دي اصطلاحي معنائې ده د نظم ضد نحو ادیبانو او عالمانو د نثر د پاره علمي تعریف دا مقرر کړے کلام چې په څه وزن یا بحر کښې تړلے نه وي نثر دې یا داسې او وائي چې د وېلو - لیکلو

د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ : www.ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

او د لوستلو عامه هیڅه نیغه ساده او بې تکلفه ژبه چې د وزن او قافیو د ترون نه آزاده وي او سړی په کښې د هر قسم مفهوم او مطلب په ډېر اسانۍ او ازادۍ سره بیانولی شي نثر دی

دا څو وو د پښتو ادب د محققینو او پوهانو د نثر باره کښې تعریفونه او س ګورو چې د خارج پوهان (مستشرقین) د نثر متعلق څهٔ وائي د پښتو نثر ته کوم کتنې نومې کتاب تالیف د ستر محقق ارواښاد عبدالحی حبیبي د افغانستان د علوموا کېډمي له خوا په ۱۳۶۰ ه ش کښې چاپ په صفحه ۳ باندې لیکي -

۱- ملټون وائي : چې نثر هغه څو مره ساده او دلکش وي هغه مفید وي -

۲- کالرج لیکي : فصیح او مناسب الفاظ چې وزن نهٔ لري نثر دے -

۳- موسیو دوزوان وائي :- د انسان په ژبه یا قلم کهٔ کوم خیالات ښکاره شي او بې وزنه وي هغه نثر دے -

د دې تعریفونو نه معلومه شوه چې نثر هغه دے چې د قافیې او د وزن یا بحر د قید نه آزاد وي او نظم په وزن - قافیه ردیف پوره وي -

د نثر قسمونه :-

نثر په دوه قسمه دے (الف) د معنا په لحاظ (ب) د لفظ

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

په لحاظ - (الف) د معنا په لحاظ نثر درې قسمه دے چې هغه په دا رنګه دے -

۱- مونږ چې د يو بل د پوهولو د پاره کومې خبرې اترې کوو يو قسم دا وي

۲- دويم قسم ته خطابه يا وينا وئيلے شي په دې کښې تقريرونه - بيانونه - د وينا کانې چې عالمان او پوهان ئې په جرګو - غونډو محفلونو او ټولنو کښې کوي دا هم د نثر په قسمونو کښې شمارلے شي په ليکلو کښې کم او په وئيلو کښې زيات وي -

۳- تحريري نثر هم د نثر يو اهم قسم دے لکه چې د نوم نه ظاهره ده چې دا نثر د ليک لاسې راځي او په کتابونو رسالو - اخبارونو د نورو علمونو د مطلبونو د پاره په تحرير يا ليکلو کښې چې کومه وينا راځي دا تحريري نثر دے دا نثر د مطلب او مضمون په لحاظ سره مختلف قسمونه لري او د ژوند د مختلفو اړخونو سره تعلق لري لکه تاريخي - مذهبي - اخلاقي - سياسي - تحقيقي - اجتماعي ادبي وغيره دا نثر د معنا په لحاظ دوه قسمه لري -

يو ته ساده سليس نثر وائي دويم شاعرانه او د انشاء پردازۍ نثر دے دريم قسم نثر ته ادب لطيف او منثور ادب هم وئيلے شي -

(ب) نثر د لفظ په لحاظ دوه قسمه دي چې هغه دا رنګه دي

۱- قافيه دار او مسجّع او مرصع نثر -

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

۲- ساده نثر چې قافیه نهٔ لري په دې وخت چې کوم نثر په اخبارونو - رسالو کتابونو کښې چاپ کېږي دا په دې نثر کښې ليکلے شي-

پښتو ژبه کښې د نثر ابتدا :-

پښتو ادب کښې په نظم کښې ډېر کتابونه ليکلي شوي او نظم د نثر نه مخکښې وجود کښې را غلے - په پښتو ژبه نظم د اميرکروړ (۱۳۹هـ) نه راوروسته شروع کېږي او د پښتو نثر متعلق معلومات په امکاناتو او قياساتو مبني دي پوره معلومه نهٔ ده چې ابتدا کله او شوه عالمان او پوهان د افغانستان د ستر محقق ارواښاد عبدالحی حبيبي مونږ له کتاب "پټه خزانه" چې د محمد هوتک تاليف دے او په ادبي حلقو کښې متنازعه حيثيت لري د هغې په وائي چې د پښتو د نثر ابتدا د ابو محمد هاشم سرواني (۲۲۳هـ - ۲۹۷هـ) نه راوروسته شوې ده او دهٔ د عربو د اشعارو فصاحت او بلاغت په پښتو ژبه کښې په نثر کښې توګه يو کتاب د "سالو وږمه" په نوم او ليکلو معنائې ده "ريګستاني نسيم" دا کتاب ورک دے او محمد هوتک په پټه خزانه کښې د "لرغوني پښتانهٔ" چې د شيخ کته" تاليف دے نه روايت را اخستے دے نو دا مونږ په يقين سره نهٔ شو وئيلے چې دا به د نثر رومبنې کتاب وي ولې چې چاپيد له نهٔ دے او وجود ئې

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرليکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

نیشته په قیاس او امکان دا خبره مبني ده - د غه شان د
دې نه پس یو بل کتاب د تذکرة الاولیاء د سلیمان ماکو چې
په ۶۱۲ ه خواوشا کښې تېر شوی دی. د قندهار سره نژدې په
ارغسان کښې او سید و ځنې عالمان وائي چې دا کتاب د پښتو نثر رو مبنی کتا
دی وائي چې څو پاڼې یې ارواښاد حبیبي موندلې دي او په دغه
پاڼو کښې د شیخ بیټني. شیخ ملکیار، شیخ اسمعیل، شیخ بختیار
غوندې د لویو ولیانو ذکر شوی دی دا کتاب د فریدالدین عطار د
فارسي د تذکرة الاولیاء غوندې یو تذکره ده چې په کښې د غه
وخت د لویو لویو ولیانو ذکر شوی څو ځنې عالمان او پوهان دا
کتاب د پښتو نثر رو مبنی کتاب نه مني ځکه چې دا مکمل کتاب نه
دی موندلی شوی بلکه څو پاڼې موندلې شوې زما په خیال که
دا څو پاڼې هم په پښتو نثر کښې شته نو دا د نثر ابتدا او وه په
اکثریتي توګه چې عالمان او پوهان په کوم کتاب متفق دي چې
دا د نثر او لنی کتاب دی هغه د ستر صوفي مبارز. تودیال پیر روښان
عبدالله اُرمړ بایزید انصاري کتاب "خیر البیان" دی چې د موندلو
اعزاز یې د پښتو اکېډیمۍ پېښور یونیورسټۍ دا تړپکتۍ ارواښاد
مولانا عبدالقادر ته حاصل دی چې د جرمني د کتابتون نه یې مائیکرو
فلم په شکل راوړو او چاپ یې کړو د دې نه معلومه شوه چې د
پښتو نثر ابتدا د سلیمان ماکو د تذکرة الاولیاء د دغه موندلو شوو
پاڼو نه شوې او د نثر رو مبنی کتاب خیر البیان دی د دې کتاب
نه پس په پښتو نثر کښې د بایزید روښان مخالف ستر عالم اخوند

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

د درویزه مخزن الاسلام ویکلو د کتابونه په مسجّع او مرصّع نثر کښې لیکلې شوې دا د نهمې صدۍ نه تر یولسمې صدۍ پورې دور وو ددې نه پس په دې دور کښې نورو عالمانو هم لکه کریمداد د اخوند درویزه زوے - بابوجان ، ملا مست زمند ، الله یار - اخونے قاسم هم په پښتو نثر کښې کتابونه اولیکل نه یواځې بایزید روښان د پښتو نثر رد ښځے کتاب اولیکلو بلکه د پښتو رسم الخط خاص الفاظ ئې هم وضع کړل د غه دور کښې ټول کتابونه په مسجّع او مرصّع نثر کښې لیکلې شوې په دې دورپسې د خوشحال بابا دور راځي چې په دغه دور کښې نثر ساده سلیس او په نوې انداز کښې شروع شو او د خوشحال بابا کورنۍ ددې نثر ابتداء اوکړه د خوشحال بابا دستارنامه او د زامنو عبدالقادر خان ختک ګلدسته - ګوهر خان ختک قلب الستر د افضل خان ختک چې د خوشحال بابا نمسے وو تاریخ مرصّع - علم خانه دانش وساده نثر ابتدائي خوندناکې نمونې دي او تر اوسه د خان بابا خاندان د پښتو ژبې خدمت ته ملا تړلې ده او پښتو ژبه ئې په هر میدان کښې ځلنده او ښکاره کړې او ژوندۍ ساتلې ده ددې دور نه پس چې کوم دور راځي په د غه دور کښې نثر هم مخ په وړاندې ځي او ترقي کوي په کښې محاورې - متلونه ښائسته او خوندناکې لنډې جملې استعمال شوې د غه او نننے دور دے په افغانستان کښې ددې دور د نثر د میدان نوموړي مولوي صالح محمد غلام محی الدین افغان، مولوي عبدالرؤف قانع - زمریالے - خادم دے او په شمالي پښتونخوا کښې مولوي میر احمد شاه رضواني ، منشي احمد جان ، سید راحت زاخیلي

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

مولوي احمد د تنګي او داسې نورو پېښورو پوهانو عالمانو تر اوسه پورې د پښتو نثر ته ښکلا او ځلا ورکوي خو بیا هم په روایتي توګه نظم د نثر نه په پښتو ادب کښې مخکښې او زیات دے او نثر کم پوهانو ته ښکاره دي چې نثر ته زیاته توجه او پام را وګرځوي که هغه افسانه وي که ډرامه - که ناول وي او که تکل تحقیق وي او که تاریخ په هر صنف او اړخ دې په نثر کښې زیات ډیکل او کړے شي

کتابونه :

۱- اثر عبدالحلیم پښتو ادب اداره اشاعت سرحد پېښور ۱۳۷۰ه

۲- رښتین صدیق الله د پښتو نثر هنداره یونیورسټي بک ایجنسي پېښور -

۳- د افغان یا د کابل پوهنتون د ژبو او ادبیاتو پوهنځي ۱۳۶۰ه ش

۴- رضا محمد افضل د پښتو نثر تاریخ عظیم پبلشنګ هاوس پېښور ۱۹۶۸ ع

۵- رفیع حبیب الله د پښتو نثر تاریخ ... کوي د افغانستان اکاډمي د تاریخ او ادب ټولنه ۱۳۵۰ه ش -

۶- مریم بي بي د پښتو نثر تاریخي او تنقیدي جائزه - تاج کتب خانه پېښور ۱۹۸۶ ع

۷- حبیبي عبدالحی پښتو نثر ته کره کتنې پښتو ټولنه افغانستان علومو اکېډمي ۱۳۶۰ه ش -

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

Get more e-books from www.ketabton.com
Ketabton.com: The Digital Library